

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

KORONAVİRÜS SALGININDA ENGELLİ HAKLARI

ÇALIŞTAYI

(02 ARALIK 2021)

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

KORONAVİRÜS SALGININDA **ENGELLİ HAKLARI**

ÇALIŞTAYI
(02 ARALIK 2021)

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE
EŞİTLİK KURUMU

KORONAVİRÜS SALGININDA ENGELLİ HAKLARI ÇALIŞTAYI

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI EŞİTLİK KURUMU

Adres: Yüksel Cad. No: 23, 06650 Kızılay/ANKARA

Tel.: +90 312 422 78 00 • Faks: +90 312 422 78 99

www.tihek.gov.tr • tihek@tihek.gov.tr

ISBN: 978-605-71680-0-9

Emeği Geçenler

Celal ARAZ

Sait CEYLAN

Hayriye KORKMAZ

Yapım

TAYFUN MEDYA

ORGANİZASYON TANITIM REK. MAT. YAY. BİLG. LTD. ŞTİ.

Adres: Yukarı Öveçler Mah. 1238 Cad. No: 9/5 Çankaya / ANKARA

Tel: 0312 285 14 10 • Faks: 0312 285 14 12

web: www.tayfunmedya.com.tr

Baskı Yeri ve Tarihi: Ankara, 2022

Baskı

EPA-MAT BASIM YAYIN PROMOSYON SAN. TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: İvedik Organize Sanayi Bölgesi Ağaç İşleri Sanayi Sitesi

1357. Sk. No: 41 Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 394 48 63 • Faks: 0312 394 48 65

web: www.epamat.com.tr

Sertifika No: 46796

© Raporda yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır,
kaynak gösterilmeden hiç bir ortamda alıntı yapılamaz.

KORONAVİRÜS SALGININDA
ENGELLİ HAKLARI
ÇALIŞTAYI

(02 ARALIK 2021)

ÖN SÖZ

İlk olarak Aralık 2019 tarihinde Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan kentinde tespit edilip Covid-19 olarak adlandırılan virüs, bütün dünyayı etkisi altına alan bir pandemiye dönüşmüştür. Covid-19 pandemisi ortaya çıktığı tarihten bu yana çok yönlü yıkıcı etkisini sürdürmeye devam etmektedir. Sağlık hizmetleri temelinde pandemiye karşı yürütülen küresel mücadelenin ortasında insan hakları kataloğunda çok sayıda hak ve özgürlüklerin kırılganlıklarına tanıklık edilmiştir. Öyle ki salgınla mücadele kapsamında alınan tedbirler başta yaşam hakkı; sağlık hakkı; eğitim hakkı; çalışma hakkı ve seyahat özgürlüğü olmak üzere çok sayıda hak kategorileri açısından birtakım kısıtlara yol açmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre dünya nüfusunun yaklaşık %15'ini oluşturan engelli bireyler, dünyadaki "en büyük azınlık" olarak nitelendirilmektedir. İnsan haklarının tam ve eksiksiz biçimde gerçekleştirilmesi noktasında ihmallerle karşılaştığı olağan dönemde dahi pek çok engellere maruz kalan kırılgan grupların başında gelen engellilerin, salgın döneminden daha çok etkilendiği görülmektedir. Stereotipleştirme, damgalama ve ayrımcılık engelli bireylerin her gün karşılaştığı zorluklar olarak ifade edilmektedir. Toplumdaki yaşlı, engelli ve kadın gibi kırılgan

grupları korumak için özel tedbirlerin uygulanmasının önemi konusunda kamu otoritelerine rehberlik etme noktasında kritik bir role sahip olan ulusal insan hakları kurumlarının farkındalık artırıcı etkinlikleri önem arz etmektedir.

Bu kapsamda salgın dönemlerinde engelli haklarına ilişkin farkındalık oluşturmak amacıyla Kurumumuz ile Ankara Üniversitesi iş birliğinde 2 Aralık 2021 tarihinde ‘Dünya Engelliler Günü’ vesilesiyle Ankara Üniversitesi Rektörlüğü ev sahipliğinde “Koronavirüs Salgınında Engelli Hakları Çalıştayı” gerçekleştirilmiştir. İlgili Çalıştay kapsamında “engelli bireylerin eğitim hakkı; bilgi alma hakkı ve özel eğitim öğrencilerinin durumu ile bu kapsamda yürütülen faaliyetler; engelli bireylerin uzaktan eğitim sürecindeki durumu ve karşılaştıkları sorunlar; işaret dilinin önemi; engelli kadınların insan haklarının durumu ve toplumun engelli bireyler hakkındaki fikirleri” konuları insan hakları perspektifinden ele alınmıştır. Ayrıca Covid-19 tedbirlerinin otizmlı bireylere etkin biçimde aktarılmasında video model kullanımı ile engellilere yönelik önyargılarla mücadele hususları hakkında sunumlar gerçekleştirilmiştir.

6701 sayılı Kanun’un ‘Kurumun görevleri’ başlıklı 9 uncu maddesine göre Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun “*İnsan haklarının korunmasına, geliştirilmesine, ayrımcılığın önlenmesine ve ihlallerin giderilmesine yönelik çalışmalar yapmak*”; “*İnsan haklarının korunması, ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve toplumdaki eşitlik anlayışının geliştirilmesine yönelik olarak üniversiteler ile ortaklaşa faaliyetlerde bulunmak*” ve “*İnsan haklarının korunması ve ayrımcılıkla mücadele kapsamında faaliyet yürüten kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları ve üniversitelerle iş birliği yapmak*” görevleri bulunmaktadır.

Kurumumuzun insan haklarının korunması ve geliştirilmesi misyonu çerçevesinde gerçekleştirilen Çalıştayın bir çıktısı olarak engelli bireylerin kırılganlığının daha da arttığı salgın dönemlerine yönelik önemli tespitler içeren bu bildiri kitabının yararlı olmasını temenni eder, bu çalışmaya katkılarını esirgemeyen kıymetli katılımcılarımıza ve Kurumumuzun değerli personeline şükranlarımı sunarım.

Prof. Dr. Muharrem KILIÇ

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	4
AÇIŞ KONUŞMALARI	10
Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı Prof. Dr. Muharrem KILIÇ	10
Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Necdet ÜNÜVAR	16
1. OTURUM: KORONAVİRÜS SALGINI DÖNEMİNDE ENGELLİ BİREYLERİN EĞİTİM HAKKI VE BİLGİ ALMA HAKKI	21
Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Oturum Başkanı: Doç. Dr. Fahri Gökçen TANER	22
<i>Atomu Parçalamaktan Daha Zor: Ön Yargılarla Mücadele</i> Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu Üyesi Dilek ERTÜRK	24
<i>Salgın Döneminde İşaret Dilinin Önemi</i> Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ayşe Şirin OKYAYUZ	29
<i>Salgın Döneminde İşaret Dilinin Önemi</i> Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ayşen Zeynep ORAL	31
<i>Salgın Döneminde Özel Eğitim Öğrencileri</i> Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Abdurrahman MENGİ	37

<i>Engelli Bireylerin Uzaktan Eğitim Sürecindeki Durumu ve Karşılaştıkları Sorunlar</i>	44
Manisa Celal Bayar Üniversitesi Engelli Danışma ve Koordinasyon Koordinatörlüğü Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Özhan KALAÇ	
<i>Salgın Dönemlerinde Engelli Bireylerin Eğitime Erişimi Hususunda Yürütülen Faaliyetler</i>	52
Milli Eğitim Bakanlığı İbrahim GÜL	
2. OTURUM: KORONAVİRÜS SALGINI DÖNEMİNDE ENGELLİ BİREYLERE YÖNELİK AYRIMCILIKLA MÜCADELE	59
Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu Üyesi Oturum Başkanı: Dr. Burhan ERKUŞ	60
<i>Koronavirüs Salgını Sürecinde Engelli Kadınların İnsan Haklarının Durumu</i>	62
Engelli Kadın Derneği Üyesi Bahar YAVUZ	
<i>Koronavirüs Salgını Sürecinde Toplumun Engelli Bireyler Hakkındaki Fikirleri</i>	68
Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arş. Gör. Hüseyin Zahid KARA	
<i>Koronavirüs Tedbirlerinin Otizmli Bireylere Etkin Şekilde Aktarılmasında Video Model Kullanımı</i>	76
Milli Eğitim Bakanlığı Eda ATLI YILMAZ	
Ankara Üniversitesi Haymana Meslek Yüksekokulu Öğretim Görevlisi Öğr. Gör. Ayşegül ATLI	

TIHEM

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE
EĞİTİM KURUMU

KORONAVİRÜS ENGELLİ KALIS

AÇIŞ KONUŞMALARI

TİHEK Başkanı
Prof. Dr. Muharrem KILIÇ

Sayın Rektörüm, Sayın Dekanım, Sayın Kurul Üyeleri, Değerli Katılımcılar; öncelikle hepinize Çalıştayımıza iştiraklerinizden ötürü teşekkür ediyorum. Hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum. Programımıza hoş geldiniz. Bu hafta engelli hakları çerçevesinde gerçekleştirilecek olan bütün ulusal çapta etkinlikler, kamusal farkındalığın, deyim yerindeyse, bir meşalesini yakmayı amaçlıyor. Tabii bu türden faaliyetlerin yalnızca günübirlik ya da yalnızca haftalık bir anma töreniyle sınırlı kalmaması temel amaçtır. Bu noktada yalnızca ulusal düzeyde değil uluslararası ölçekte Birleşmiş Milletlerin (BM) özellikle 21. yüzyılda bir milenyum sözleşmesi, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin anılması ve bu haftada buna ilişkin farkındalığın artırılması noktasında önemli bir tarih olduğunu ifade ederek sözlerime başlamak istiyorum.

Malumlarınız olduğu üzere tabii bu türden hadiselerle ilişkin, herhangi bir ayrımcılık temelinde ortaya çıkan hadiselerin öncelikle olgusal yanının ötesinde bir toplumsal algı yanının olduğuna da işaret etmek istiyorum. Bu açılış konuşmasında özellikle farklı ulusal kültürlerde ve toplumlarda bu ayrımcılık temeli üzerinden geliştirilmiş olan tarihsel algı boyutuna işaret ederek sözlerime devam etmek istiyorum. Bu açıdan baktığımızda özellikle bu sözleşmenin kabulüyle birlikte ortaya çıkan ciddi bir global farkındalığın yanı sıra ulusal farkındalıkların ortaya çıkmasıyla birlikte önemli adımların atıldığını ifade etmemiz gerekiyor. Ama ne yazık ki tarihsel bir perspektifle geriye dönük bir biçimde baktığımızda bu alanda engellilerin haklarına ilişkin negatif bir algının kültürel kodlarda, geleneklerde kimi zaman törelerde yerleşik halde olduğunu görüyoruz. Gün insan hakları temelinde engellilerin hakları nasıl daha fazla güvence altına alınır sorusuna yanıt aramamız gereken, deyim yerindeyse “normatif çerçevesini

nasıl geliştirmemiz gerekir?” sorusunu sormamız gereken bir gün ya da hafta olmakla birlikte; özellikle az önce ifade etmiş olduğum kültürel algılar noktasındaki bu negatif algısal çerçeveye de atıfta bulunmanın gerekli olduğunu ifade etmemiz gerekiyor ki bu bizi negatif bir düzeyden, nasıl bir pozitif duruma evrildiğimizi, nasıl bir gelişim sergilediğimizi de görme adına önem arz ediyor.

Bu açıdan baktığımızda bu türden engellilik halinin ki dünya yurttaşlarının, her birimizin tekil anlamda bu türden bir engellilik haliyle yaşamımızın hangi evresinde, hangi safahatında olursa olsun karşılaşma olasılığımızın olduğunu hepimiz idrak ediyoruz. Bu açıdan meselenin aslında yalnızca bir kitlenin, bir dezavantajlı grubun, bir kesimin meselesi olmadığını ifade etmemiz gerekiyor. Her an hepimizin, bütün yurttaşların yüzleşme durumunda kalabileceği bir zorunluluk hali olduğunu idrak etmemiz gerekiyor. O açıdan bakınca aslında meselenin bir insan hakları sorunu olduğunu, bir hak ve özgürlükler meselesi olduğunu idrakle hareket etmemiz, her anımızı bu çerçevede ve bu bilinçle yaşayarak hareket etmemiz gerekiyor. Bunu literatürde bir ‘toplumsal engellilik hali’ olarak nitelendirdiklerini görüyoruz. Yani aslında meselenin bir zihinsel durum olduğunu; ister toplumsal ölçekte bir zihinsel engellilik hali olsun isterse de bireysel anlamda önyargılarımızla ilgili kitleye yönelik bir önyargıyla, bir damgalamayla ve ayrımcılıkla birlikte tezahür eden hastalıklı bir hal olduğunu ifade etmemiz gerekiyor. Bu açıdan bakınca, bu insan hakları sorununu, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun kurucu misyonu çerçevesinde ifade edecek olursak bu ayrımcılık durumunun bir negatif hali ifade ettiğini, bir insan hakları sorununa işaret ettiğini söylememiz gerekiyor.

BM’nin ekonomik ve sosyal işler departmanının belirlemiş olduğu, özellikle Afrika coğrafyası açısından ortaya koymuş olduğu bir rehber var. Bu rehberin 2016 yılında yayımlanmış olduğu; özellikle bunun engellilik halinin kültürel ve inançsal köklerine ilişkin bir durumu raporladığını ifade etmem gerekiyor. Burada ifade edilen temel şey, bunun aslında az önce de ifade ettiğim üzere damgalamayla, etiketlemeyle, tabiri caizse ön yargıya mahkûm etmek suretiyle ortaya çıkan bir tutumsal engel olduğudur. Yani bunun bizim davranışlarımızda, tutumlarımızda ya da engelli olmayan bireylerin, engelli bireylere yönelik tutumlarında ortaya çıkan bir patoloji olduğuna işaret ediyor. Bu açıdan bakınca bu engellilik her türden olabilir. Malumunuz olduğu üzere tek tip bir engellilik halinden söz etmemiz mümkün değil.

İnsanlık tarihinin trajedilerini ifade eden soykırım tarihi açısından baktığımız zaman Nazi Almanyasında engelli yurttaşlara dönük uygulanan, neredeyse rakamsal olarak 200 bin civarında engelli yurttaşla yönelik travmatik felsefe ve kötücül anlayış çerçevesinde soykırım uygulamaları temelinde bir temizlik politikasının uygulandığını

ifade etmemiz gerekiyor. Bunun neredeyse dünyanın merkez coğrafyası Kara Avrupasında yaşanmış olması da insanlık açısından büyük bir trajedi, büyük bir ayıp olarak tarihe geçtiğini ifade etmem gerekiyor. Bu açıdan bakınca, bütün bu kötücül durumların üzerine 1940-1945’li yıllardan global ölçekte bir bilincin, ulusal noktadaki bu bilinç doğrultusunda ortaya çıkan perspektifin önemli kazanımlar yarattığını da ifade etmem gerekiyor. Tabii ulusal hukukumuz açısından 2005 tarihli ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunla bu noktada engellilik halinin tespiti ve buna ilişkin toplumsal alanın bütün katmanlarına, kamusal hizmetlere, özel hizmetleri peşi sıra sıralayabiliriz; bütün bunlara eşit temelli, engelli olmayan bireyler ve fakat az önce söyledim, potansiyel anlamda her an engelli olabilecek olan bireylerle birlikte eşit temelli katılımının temin edilmesi noktasında güvencelerin ortaya konulduğunu ifade etmem gerekiyor.

Malumunuz olduğu üzere 3 Aralık Dünya Engelliler Günü olarak anılan 1992 yılı, yani 20. yüzyılın son çeyreği içerisinde bir tarih olarak karşımıza çıkıyor. Ama az önce de söyledim; bunun tarihsel bir arka plandan, negatif olandan pozitif olana doğru bir evrilme neticesinde ortaya çıktığını söyleyebilirim. Bu noktada bu vesileyle ifade edeyim; tabii bugünkü çalıştay çerçevesinde çok kıymetli akademisyenlerimiz, sivil toplum kuruluşu (STK) temsilcilerimiz mümkün olduğu ölçüde bütün paydaşları dahil etmeyi amaçladığımız bir etkinliği düzenliyoruz. Bu açıdan baktığımızda, BM’nin her yıl engelli hakları çerçevesinde tematik bir alanı belirlemiş olması önem arz ediyor. 2021’in temasının; *“Kapsayıcı, erişilebilir ve sürdürülebilir Covid-19 sonrası dünyaya yönelik engellilerin liderliği ve katılımı”* olarak belirlendiğini ifade etmem gerekiyor.

Birkaç sayısal veriyi sizlerle paylaşmak istiyorum. Dünya Sağlık Örgütü’nün bu noktadaki tespiti ya da verisi dünya ölçeğinde yaklaşık 8 milyar insan olduğu, bunların %15’inin yani neredeyse 1 milyara tekabül eden engelli bireyin olduğunu ortaya koyuyor. Bu oran ile engelli bireylerin dünyadaki “en büyük azınlık” olarak nitelendirildiğini görüyoruz. BM verilerinde engelli bireylerin %80’inin gelişmekte olan ülkelerde olması da dikkat çekici bir rakam olarak karşımıza çıkıyor.

60 yaş ve üzeri olan yaşlardaki yaşlıların tahminen %46’sının engelli bireylerden oluştuğunu söylemem gerekiyor. Sağlık Bakanlığımızın ‘Ulusal Engelli Veri Tabanını’ dikkate aldığımızda, Ağustos 2021 tarihi verilerine göre Türkiye’de yaklaşık 2 milyon 511 bin civarında engelli yurttaşın olduğu ifade ediliyor. Bunun da alt oranları söz konusudur. Bunların %27’sinin 0-21 yaş aralığındaki bireylerden oluştuğu ifade ediliyor.

Haziran 2019 tarihinde BM’nin engellilere yönelik engellileri dahil etme stratejisinin başlatıldığını görüyoruz, bu gerçekten önem arz ediyor. Az önce de ifade etmiştim hem özel hem kamusal alanda eşitlik temelinde her alana erişilebilirliğin insan haklarının

devredilmez, ayrılmaz, tabiri caizse bölünmez bir parçası olduğunu, bir yurttaş olarak bir perspektif ortaya koyduğunu ifade etmem gerekiyor. Buna ilişkin az önce de kısmen değinmiştim; Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin tarihi 21. yüzyılın hemen başlarında, 2006 tarihinde kabul edildiğini sizlerle paylaşmak istiyorum. Bu noktada 50 maddeden oluşan bu Sözleşmeyle engellilere yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılmasının amaçlandığını görüyoruz. Yalnızca bununla sınırlı değil, bütün engelli bireylerin eşit temelde insan onuruna yaraşır biçimde yaşam standartlarının yükseltilmesi, insan onuru temelinde kendi kişiliklerinin gerçekleştirilmesi hedefine hizmet etme amacıyla bunu öngördüğünü ifade etmem gerekiyor.

3 Aralık 2008 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde onaylanan bu Sözleşme çerçevesinde baktığımız zaman Türkiye'nin herhangi bir çekincesinin, beyanının olmadığını görüyoruz. Buna ilişkin ciddi bir farkındalığın ortaya çıktığını görüyoruz. Bu noktada Sözleşme'nin ana çerçevesi açısından baktığımız zaman temel bulgulardan bir tanesi ayrımcılığın yapılmamasıdır. Tam ve etkin bir biçimde katılımın bütün sosyal alanlara katılımın temin edilmesi, fırsat eşitliğinin, erişilebilirliğinin sağlanması; kadın ve erkek her iki durum açısından da baktığımız zaman engelli bireylerin eşit bir biçimde fırsat eşitliği temelinde bu eşitliğe kavuşmaları sözleşmenin diğer ilkeleri arasında yer alıyor. Yine engelli çocukların gelişme kapasitesine ilişkin normatif anlamda güvence altına alınmasına yönelik bir perspektifin ortaya konulduğunu söylememiz gerekiyor.

Bu noktada ulusal hukukumuz açısından baktığımız zaman, bu Sözleşme'ye varıncaya kadar 2006 milenyum sözleşmesi dedik ama daha öncesinde 1982 Anayasasında da ilgili düzenlemelerin olduğunu ifade etmem gerekiyor. Buna ilişkin özellikle Anayasamızın 10 uncu maddesi 2010 değişikliğiyle birlikte herhangi bir dezavantajlı gruba tırnak içerisinde söylüyorum; bu noktada engellilerimiz de dahil olmak üzere, herhangi bir ayırım olmaksızın, eşitlik temelinde buna ilişkin tedbirlerin alınması, katılımın temin edilmesinin söz konusu olduğunu ifade etmeliyim.

Yine Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığımızın 2020 yılında yayımlamış olduğu '2030 Engelsiz Vizyon Belgesi'nde belirtilen amaçlar arasında erişilebilirliğin güçlendirilmesi olması gerçekten önem arz ediyor. Bütün toplumsal alanlara, kültürel alanlara, sanatsal alanlara katılım yalnızca temel ihtiyaçlar çerçevesinde değil aynı zamanda kişiliğin gerçekleştirilmesi için önemlidir. Bu açıdan baktığımız zaman, 2030 Engelsiz Vizyon Belgesi'nin bu perspektife sahip olması önemli diye düşünüyorum.

Bu noktada temel sorunlarımız nelerdir şeklinde baktığımız zaman literatürde; engelli ayrımcılığının ortadan kaldırılmasının temel bir sorun olarak karşımıza çıktığını ifade etmemiz gerekiyor. Az önce de ifade etmiştim; ayrımcılık bir kamu sağlığı sorunu

olarak karşımıza çıkıyor. Buna ilişkin ülkelerin farklı uygulamaları var ama vaktinizi çok da fazla almamak için sayın değerli katılımcılarımız bu noktadaki katkılarını da sizlere sunumları doğrultusunda mutlaka paylaşacaklardır.

Bir başka sorun alanı olarak yoksulluk ve sosyal dışlanmışlık durumunun karşımıza çıktığını görüyoruz. Bu noktada yoksulluk açısından bazı verileri sizlerle paylaşayım. OECD ülkelerinde engelli birey olan hanelerin %22'si yoksulluk sınırının altında gelire sahip iken bu oranın engelli birey olmayan haneler açısından %14 olduğunu görüyoruz. Onun için bu veriler, sorun alanları açısından yoksulluğun da temel bir sorun olarak karşımıza çıktığını ortaya koyuyor. İstihdama katılımın bir başka sorun alanı olarak ifade edilmesi gerekiyor. Buna ilişkin olarak Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) 2020 yılı verilerini dikkate aldığımızda, engelli bireyler arasında iş gücüne dahil olmayan nüfus oranının %78,3 olduğunu görüyoruz. Yine TÜİK verilerine göre; istihdam edilen engelli kamu görevlisi sayısı 60 binin üzerinde iken işçi sayısı 117 bini geçmiş durumdadır. Bu noktada yine BM'nin verileri var ama vaktinizi almamak için hemen geçiyorum.

Eğitime erişim bir başka sorun alanı olarak karşımıza çıkıyor. Bu noktada baktığımız zaman AB ülkelerinde ilkokuldan sonra engelli bireylerin okulu bırakma oranı, ilkokul sonrasında %25 olarak kaydediliyor. Bu oranın İsveç'te görece daha iyi bir rakam olarak %11 oranında olduğunu ifade etmem gerekiyor. 25-64 yaş arası çeşitli eğitim programlarına (yaşam boyu öğretim) katılım oranı engelli olmayan bireyler için %9.8 iken bu oran engelli bireyler için %6.9 olarak karşımıza çıkıyor. Yani bu verisel ifadelere de baktığımız zaman aradaki bu dramatik farkı sizlerin dikkatlerine sunmak istiyorum.

Erişilebilirlik ayrı bir sorun alanı olarak karşımıza çıkıyor. Buna ilişkin gerçekten kamusal farkındalığın arttığını ifade etmem gerekiyor. Fakat yine de bu açıdan baktığımız zaman erişilebilirlik noktasında global ölçekte ciddi sıkıntıların yaşandığını ifade etmem gerekiyor. Bu noktada bir şeye dikkatinizi çekmek istiyorum. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Ağustos 2021 verilerine göre; 2014-2020 yılları arasında 587'si bina, 17'si açık alan ve 975'i toplu taşıma aracına olmak üzere toplam 1.579 "Erişilebilirlik Belgesi" düzenlendiğini görüyoruz. 2021 yılı Haziran ayı itibari ile verilen belge sayısı 1.888 olarak karşımıza çıkıyor.

Engelli çocuklar bir başka temel sorun alanı olarak karşımıza çıkıyor. Bu noktada UNICEF'in hazırlamış olduğu 10 Kasım 2021 tarihli Rapor'da; dünya genelinde yaşayan engelli çocuk sayısının 240 milyon olduğu ifade ediliyor. Bu verinin detaylarına baktığımız zaman, engelli çocuklar açısından okula hiç gitmeme ihtimali olanların oranı %49; ilkokulu bırakma ihtimali %47, ortaokulu bırakma ihtimali %33, liseyi bırakma ihtimalinin %27 olduğunu ifade etmem gerekiyor.

Bu noktada özellikle Covid-19 döneminde yaşanan hadisenin, küresel ölçekte tüm insanlığı etkisi altına almakla birlikte engelli bireylerimizi daha fazla etkisi altına

aldığına ilişkin birçok rapora işaret edebiliriz. Bunlardan bir tanesi BM'nin 2020 yılında hazırlamış olduğu "Covid-19'un Bireyler Üzerindeki Etkisi Raporu"ndan birkaç veriyi sizlerle paylaşayım. Bu noktada genel bir ifadeyle Covid-19'a yakalanma riskinin engelli bireylerde daha yüksek olduğunu, hastalığı daha ağır geçirme noktasında, ölme riski noktasında riskin daha yüksek olduğunun kayıt altına alındığını ifade etmem gerekiyor.

Son olarak Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun, engelli hakları açısından gerçekleştirdiği faaliyetlere değinerek konuşmamı sonlandırmak istiyorum. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunu atipik bir kamusal yapılanma olarak niteliyorum. Yani tipolojinin dışında, köprü vazifesi gören, STK'larla kamu gücünü bir araya getiren, 'şemsiye kurum' niteliğinde bir yapılanmaya sahip olduğunu görüyoruz.

6701 sayılı Kurum Kanunumuz açısından baktığımız zaman bu noktada eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı kapsamında ilgili yasamız çerçevesinde engellilik temelinde düzenlemenin yapıldığını, ayrımcılık temellerinin belirlendiğini ifade etmem gerekiyor. Ayrımcılık temellerinden bir tanesinin de engellilik hali olduğunu ifade etmem gerekiyor. Bu çerçevede baktığımız zaman engellilik temelinde eğitimden güvenlik hizmetine varıncaya kadar birçok hizmet alanında ortaya çıkan ayrımcılığın önlenmesi noktasında bir faaliyet icra ettiğimizi, idari yaptırım uyguladığımızı ifade edeyim.

Bunun dışında ayrımcılık türlerini düzenleyen 4 üncü maddemiz çerçevesine baktığımız zaman makul düzenleme yapmamanın da bir ayrımcılık türü olarak karşımıza çıktığını görüyoruz. Bunun özellikle engellilere yönelik olarak az önce ifade etmiş olduğum erişilebilirlik ve önleme noktasında ister kamusal ister özel sektörde olsun buna ilişkin makul düzenleme yapma yükümlülüğü altında olduğunu ifade etmem gerekiyor. Aksi halde bu ayrımcılık yasağının kapsamı çerçevesinde Kurul kararıyla buna ilişkin bir idari yaptırım uygulama yetkimizin olduğunu sizlerle paylaşmış olayım. Buna ilişkin kamusal farkındalıklarımızın, faaliyetlerimizin olduğunu ifade edeyim. Ama ayrımcılık temelinde bir istatistiksel veri paylaşayım sizlerle. Yapılan başvurulara baktığımız zaman 2021 yılı içerisinde 143 ayrımcılık başvurusu var. Bunları türlerine göre sınıfladığımızda birinci sırada engellilik temelinde ayrımcılık ihlalinin ortaya çıktığını söylememiz gerekiyor.

Son olarak Kurumumuzun yeni çıkmış ve kamuyla paylaştığımız bir Kurul kararını sizlerle paylaşmak istiyorum. Engelli bir yurttaşın Milli Kütüphanedeki basılı eserlerin erişilebilirlik noktasında yapmış olduğu başvuruda 2021/253 sayılı Karar çerçevesinde ayrımcılık ihlalinin gerçekleştiği yönünde bir karar alınmıştır. İlgili Kurul Kararı kamuoyuyla da paylaşılmıştır. Sabırla dinlediğiniz için teşekkür ediyorum. Gününüzü tebrik ediyorum, hepinizi saygıyla sevgiyle selamlıyorum.

SUNUCU

Sayın Başkanımıza teşekkürlerimizi sunuyorum. Şimdi de açış konuşmasını yapmak üzere Ankara Üniversitesi Rektörü Profesör Doktor Sayın Necdet Ünüvar'ı kürsüye davet ediyorum.

Ankara Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Necdet ÜNÜVAR

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun Çok Değerli Başkanı Muharrem Hocam, Kurulumuzun Çok Değerli Üyeleri, Üniversitemizin Çok Değerli Yöneticileri, Değerli Misafirlerimiz, Değerli Kardeşlerimiz; öncelikle toplantıya hoş geldiniz, şeref verdiniz. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu tarafından düzenlenen “Coronavirüs Salgınında Engelli Hakları” Çalıştayına, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Konferans Salonu olarak ev sahipliği yapmaktan duyduğum memnuniyeti ifade etmek isterim. Bütün engelli kardeşlerimin 3 Aralık Dünya Engelliler Gününü kutluyorum.

Malumunuz engel dediğimiz zaman, bireysel bize ait engeller olabilir, çevresel engeller olabilir, toplumsal engeller olabilir ve tüm dünyada engellilerle ilgili hakların genişletilmesi, haklarının kullanılabilmesiyle ilgili çok ciddi çalışmalar yapıyoruz. Belki de son 10 yıla baktığımız zaman dünyada engellilerle ilgili en fazla çalışmanın yapıldığı ülkelerden birisi Türkiye. Tabii her ne kadar çalışma yaparsanız yapınız, engelleri bütünüyle ortadan kaldırma imkanına sahip değilsiniz. Ama engelleri ortadan kaldırma imkanına sahip olmasanız da engellilerin haklarını kullanabilmesi ya da daha iyi kullanabilmesi için birtakım imkanlar getirilebilir.

İçinde bulunduğumuz Covid-19 süreci yaklaşık 2 yıldır dünyayı, dünyada yaşayan tüm toplumları, tüm coğrafyaları adeta muhasara altına almış bir problem. Birçok hakkın yerine getirilmesinde de birtakım sıkıntılara yol açtığı malumunuzdur. Çin’de

2019 Aralık'ın son günlerinde başlayan, dünyada da aslında 2020'nin Martından itibaren çok yoğun bir şekilde tartışılan Covid-19 sürecinde birçok konu hak ve özgürlükler bağlamında tartışıldı. Önce maskeyle başladı, maskeyi takmayı birileri hak, bir başkası özgürlüğün kısıtlanması olarak gördü; bütün dünya için söylüyorum. Daha sonra sosyal ya da fiziksel mesafenin kullanılması, toplu etkinliklerin, organizasyonların toplu halde bir arada bulunmanın ya da bulunmamanın hak ya da özgürlüklerin kısıtlanması olarak tartışıldığı malumunuzdur.

Bir kısım insanlar sinemaya gidip film seyretmenin bir özgürlük olduğunu ifade ederken, bir kısım insanlar da bunun Covid -19'u yaygınlaştıran, dolayısıyla toplumsal hakkı ihlal eden bir husus olduğunu tartıştı. Herkes olaya kendi cephesinden baktı ve kendisine haklılık payı getirdi.

En son tartışılan konu; aşı konusu. Bir kısım insanlar aşının yaptırılmasının aslında toplum sağlığı açısından önemli olduğunu ifade ederken, bir kısım insanlar da aşırı yaptırmamanın da bir hak olduğunu iddia ettiler. Eğitimde de biz bunları çok tartıştık. Aşırı yaptırmama-yaptırmama, maskeyi takma-takmama, sınıfa girme-girmeme, yüz yüze eğitim yapma-yaptırmama, uzaktan eğitimin olması-olmaması gibi birçok konu tartışıldı. Şüphesiz bilim insanlarının birtakım yaklaşımları da bu konuda insanların kafasındaki soru işaretini gidermeye matuf yaklaşımlar da içerdi. Ama dünyada yaşayan 8 milyar civarındaki insanın hepsinin kafasının çok net olduğunu söyleyemeyiz. Bu konularda hak ve özgürlük bağlamında birtakım tartışmaların yapıldığı malumunuzdur. Bu sonuna kadar da yapılacak. Yani bu konularla ilgili bir kısım insanlar hakkın, bir kısım insanlar özgürlüğün olduğunu ifade edecekler. Ama nihayetinde o Covid-19'un bize koyduğu engeller, sınırlamalar karşımıza çıkacak. Yani herhangi bir açık ortamda ya da toplumsal faaliyette maske takmak insanların artık neredeyse bir ritüeli haline geldi. Tabii Covid-19 süreci bu engeller açısından da yakından görülen, tartışılan ve izlenen bir olgu konumunda.

Bu normal engel yani herhangi bir bedensel ya da fiziksel engeli olmayan bireyler için bunları konuşuyoruz. Bunu çevresel engeller bağlamında söylüyoruz. Ama bir de toplumun bir gerçeği var; Türkiye'de %12 civarında engelli vatandaşımız var. Biraz önce Muharrem Bey, TİHEK Başkanımız %15'lik bir rakamdan bahsetti. 1.2 milyar ve bunların da %80'inin gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelerde olduğunu ifade etti. Bu şu anlama geliyor; yani engellilerin yaşamlarındaki ağırlık, onların özellikle gelişmekte olan ülkelerde olduğunu da var sayarsak; ekonomik bağlamda onların birtakım hakları yerine getirmesi açısından mali bir hal haline geliyor. Dolayısıyla engelliler için daha farklı birtakım problemler yaşanıyor. Ama şunu ifade etmemiz gerekirse; Türkiye Covid-19'la mücadelede hakikaten dünyanın en iyi mücadele eden ülkelerinden birisi. Başta Sayın Cumhurbaşkanımızın bizzat konuya riayet etmesiyle bütün kurumlarımız çok yoğun bir şekilde vatandaşlarımızın Covid-19'dan en az

etkilenmesi için maddi ve manevi açıdan elinden gelen gayreti gösterdi. Onların sağlık hizmetlerine erişimi, toplumsal birtakım haklarının yerine getirilmesi noktasında çok yoğun bir çaba sarf ettiler, hala da ediyorlar. Bütün dünyada belki binlerce dolar karşılığında alınan birtakım sağlık hizmetlerini, Türkiye kendi vatandaşlarına ücretsiz bir şekilde sunuyor. Keza aşı ve testi ücretsiz sunuyor. Dolayısıyla 1982 Anayasası'nın 3 üncü maddesinde yazılı sosyal hukuk devleti olmanın gereğini yerine getiriyor, bundan da büyük bir memnuniyet duyuyoruz. Ama şöyle de bir konu var; hayat engelli bireyler için biraz daha farklı işliyor. Onlar belki engelsiz vatandaşlarımızdan daha ekstra birtakım engellerle karşı karşıya kalabiliyor. Ama bunlarla ilgili de yine devletimizin kurumlarının çok yoğun bir şekilde çalıştığını, onların bilhassa fizik tedavi rehabilitasyon merkezlerinin ve uzun süreli takip ve tedavi gerektiren merkezlerinde çok yoğun bir şekilde çalıştığını, o vatandaşlarımızın da sahip olduğu hakları mümkün olduğu kadar yerine getirmesiyle ilgili çok yoğun çalışıldığını biliyoruz.

Ama yapılamayan şeyler yok mu; şüphesiz var. Mesela özellikle yayınlarla ilgili bir konuya değinecek olursak; medya kuruluşlarında engelli vatandaşlarımızın, o yayınları takip etme, özellikle bilgilendirici ve uyarıcı yayınları takiple ilgili en azından başlangıçta birtakım problemler yaşadığını biliyoruz. Mesela ben konuşurken yan tarafta kardeşimiz işitme engelliler için bir şey yapıyor; çeviri yapıyor. Yani o duyguları aktarıyor. Ama bunu birçok televizyon ve basın yayında göremedik. Belki alt yazıyla, belki başka birtakım araçlarla bunu yerine getirebilirdi. Getirelemedi ama zamanla Covid-19 sürecinin birazcık daha beklentilerden daha uzun süreceği anlaşıncı, bu sefer basın-yayın ve televizyon kuruluşları da gereken tedbirleri aldı, bundan da büyük bir memnuniyet duyduğumu ifade etmek isterim.

Tabii öteden beri bilhassa yerel yönetimler ve valiliklerin evde bakım hizmetleriyle ilgili çok yoğun bir şekilde çalıştığını biliyoruz. Benim özellikle müsteşarlık dönemimden itibaren evde bakım, sağlık hizmetleriyle ilgili bir faaliyetin başladığını, şu anda da 600 bini aşkın vatandaşlarımızın evde sağlık bakım hizmeti aldığını biliyoruz. Yani yaşamının herhangi bir dönemine kadar, herhangi bir engel içerisinde değilken, daha sonra yaş ya da değişik hastalık veya sağlık gerekçeleriyle engelli birey konumuna düşen vatandaşlarımıza devletimiz yine ücretsiz bir şekilde evine giderek sağlık hizmeti yerine getiriyor.

Yine birtakım sosyal ihtiyaçlarını yerel yönetimlerin ve valiliklerin yerine getirdiğini biliyoruz. Bunlar hakikaten tam da engelliler haftasında konuşulması gereken konulardır. Gerçekten sosyal hukuk devleti olmanın gereğini yerine getiren yöneticilerimizin hakkını teslim babında söylememiz gereken hususlardır. Yine tabii Sağlık Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığından, Değerli Türkiye İnsan Hakları Kurum Başkanımız ifade etti; İçişleri Bakanlığımızın da özellikle yerel ölçekte pek çok faaliyete destek verdiğini de kayda geçirmemiz gerekiyor. Dolayısıyla Covid-19 sürecinde devletimizin farklı kurumlarının, birimlerinin yoğun bir şekilde çalıştığını,

valilerin, belediye başkanlarının adeta bir misyon edinerek bu konuları yerine getirmeye çalıştığını biliyoruz. Ayrıca pek çok STK'nın, meslek örgütünün çok yoğun bir şekilde de çalıştığının farkındayız.

Peki Ankara Üniversitesi olarak biz ne yapıyoruz; Ankara Üniversitesi olarak biz de okullarımızı, fakültelerimizi, meslek yüksek okullarımızı engelli öğrencilerimizin daha iyi eğitim alabilmesi için uygun hale getiriyoruz. Tabii ki fiziki şartlardan ya da değişik imkanlardan dolayı birtakım sıkıntılarımızın olduğunu, bizim de birtakım engellerimizin olduğunu kabul etmemiz lazım. Yani engelli bireyler nasıl ki hayatını kolaylaştırmak adına adım atarken birtakım engelleri aşmakta zorluk çekiyorsa, bizim de buna benzer birtakım engellerimiz var. Ama bunu anlatmak ve atlatmak adına çok yoğun bir gayret içerisinde olduğumuzu ifade edeyim. Bizim okulumuzda okuyan herkese ama özellikle engelli kardeşlerimize “İyi ki bu okula gelmişim! İyi ki bu okulda okuyorum!” düşüncesini yerleştirmek adına elimizden gelen gayreti gösterdiğimizi bilmenizi isteriz. Bu çerçevede çalışmalarımız daima devam edecek. Ama ne yaparsanız yapınız mutlaka işin bir eksik kısmının olabileceğini kabullenmek gerekiyor. Tıpkı konuşmamın başında ifade ettiğim gibi aşı olma-olmama, maske takma-takmama, toplumla bir araya gelme-gelmeme gibi birtakım konuların hak ve özgürlükler bağlamında tartışıldığını bilirsek, tartışıldığını görürsek; bunlarla ilgili de yapılan birtakım faaliyetlerin nihayetinde hak ve özgürlükler bağlamında yine tartışabileceğini, olaylara farklı açıdan bakanların, farklı değerlendirme yapabileceğini gözden ırak tutmamak gerekiyor. Ama bizim görevimiz bu çerçevede engelli kardeşlerimiz için engel tanımadan çalışmak, gayret sarf etmek, uç konuda elimizden gelen gayreti göstermek.

Ben Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı ve Değerli Yöneticilerine çok teşekkür ediyorum. Biz burada ev sahibiyiz, onları da ev sahibi olarak görüyoruz. Ama kamunun bütün unsurları, milletimizin ve devletimizin emrinde. Yani biz burada nihayetinde hepimiz emanetçiyiz. Yani devletin bize emanet ettiği görevleri millet adına yerine getirmekle kendimizi mükellef görüyoruz. Dolayısıyla Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun bizim Ankara Hukuk Fakültesinin ki 1925'te bizzat Atatürk'ün talimatıyla kurulan, orayı ziyaret eden ve oranın kurulmasının kendisine ne kadar ciddi bir gönül ferahlığı oluşturduğunu ifade ettiği bir fakültede engelli kardeşlerimizi ağırlamaktan büyük bir memnuniyet ve onur duyduğumuzu ifade ediyorum. Kurum başkanımıza ve değerli yetkililere çok teşekkür ediyorum. Engelli kardeşlerimize hayatlarında kolaylıklar diliyorum. İnşallah bu güzel ülkede yaşamının keyfini doya doya çıkaracakları bir ortam temenni ediyorum. Elimizden gelen gayreti göstereceğimizi de bilmelerini istiyor, tekrardan bu toplantı için teşrif eden herkese selamlarımı, saygılarımı sunuyorum. Çalıştayın hazırlanmasında emeği geçen bütün kardeşlerimizi gönülden kutluyor, herkesi sevgi, saygı ve muhabbetle selamlıyorum. Sağ olun, var olun.

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

Doç. Dr. Fahri Gökçen
TANER
Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Abdurrahman
MENÇİ
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa
ÖZKAN KALAC
Mardinli Kültür Bakanlığı
Genel Müdürü

1.

OTURUM

KORONAVİRÜS SALGINI DÖNEMİNDE
ENGELLİ BİREYLERİN EĞİTİM HAKKI VE
BİLGİ ALMA HAKKI

Oturum Başkanı

Doç. Dr. Fahri Gökçen TANER

Oturum Başkanı

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Fahri Gökçen TANER

Değerli katılımcılar, öncelikle çalıştaya hoş geldiniz. Birinci oturumumuzun konusu “Koronavirüs Salgını Döneminde Engelli Bireylerin Eğitim Hakkı ve Bilgi Alma Hakkı”. Bu bölümde altı konuşmacımız konuşma yapacaklardır. Birinci konuşmacımız Sayın Dilek ERTÜK Hanımefendidir. Konu başlığı “Atomu Parçalamaktan Daha Zor: Ön Yargılarla Mücadele”

Kısaca özgeçmişinden bahsetmek istiyorum. 09.03.1974 tarihinde Ankara’da doğdu. Beş yaşında geçirmiş olduğu bir kaza sonucu görme yetisini kaybetti. İlk ve orta öğrenimini Ankara’da tamamladı. 1993 yılında Ankara Keçiören Lisesi’nden okul birincisi olarak, 1998 yılında da Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden üçüncü olarak mezun oldu.

Çalışma yaşamına 1999’da Maden Tetkik Arama Kurumu’nda mütercim-tercüman olarak başladı. 2000 yılında geçtiği Dışişleri Bakanlığı İnsan Hakları ve Avrupa Konseyi Genel Müdürlüğünde 10 yıl memur olarak çalıştı. 2010’da Dışişleri Bakanlığı’nda İnsan Hakları danışmanı olarak atandı ve Türkiye’nin ilk görme engelli diplomatı unvanını kazandı. Haziran 2011-Ekim 2012 arasında Dışişleri Bakanlığı Göç Dairesinde görev yaptı. Bu süre içerisinde Aşkaabat, Odesa, Zagreb, Almaati, Bişkek, Kuala Lumpur, Bükreş, Saraybosna ve Varşova’da muhtelif uluslararası toplantılarda Yasa Dışı Göç, İnsan Ticaretiyle Mücadele, Geri Kabul Anlaşmaları ve Türkiye’de Suriyelilerin Durumu gibi insan hakları temelli çalışmalar ve sunumlar yaptı. 2012’de Türkiye’nin Viyana’da bulunan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Daimi Temsilciliğine İnsan Hakları Danışmanı olarak atandı. Bu dönemde uluslararası muhtelif panel ve konferanslarda İnsan Hakları alanında Türkiye tarafından yapılan reformlar hakkında sunumlar yaptı. 2015’te ise Dışişleri Bakanlığı Afrika Genel Müdürlüğünde danışman olarak görev yaptı.

6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunun 10 uncu maddesi gereğince 16 Mart 2017 tarihli ve 30009 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 2017/23 sayılı kararla Cumhurbaşkanı tarafından Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu üyeliğine seçildi. 14 Temmuz 2021 tarihli ve 31541 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2021/349 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile ikinci kez İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu Üyesi olarak atandı.

Türkiye İnsan Hakları ve
Eşitlik Kurulu Üyesi
Dilek ERTÜRK

ATOMU PARÇALAMAKTAN DAHA ZOR: ÖN YARGILARLA MÜCADELE

İnsanlığın var olduğu günden beri bütün dünyada engelli bireyler temel hak ve özgürlüklerden diğer bireylerle eşit bir biçimde faydalanma konusunda kısıtlamalara maruz kalmışlardır. Bu durum “engel” kavramına ve engelliliğe bakış açısından kaynaklanmaktadır.

Geleneksel modelin hâkim olduğu feodal dönemde, engelliler henüz, kapitalist üretim biçiminin egemen olduğu yıllarda olduğu gibi kurumlara kapatılmamışlardı. Engellilerin çoğu aileleri ile yaşıyor ve ailelerinin ekonomisine katkıda bulunuyorlardı. Geleneksel aile yapısı nedeniyle geniş aileleri barındıran bir evin günlük ihtiyaçlarının karşılanması için yapılması gereken işlerin bolluğu nedeniyle, hane halkının engelli üyeleri de bu işlere katkı sunabilmekteydi. Engelliliğe yönelik algının tıbbi modern çerçevesinde şekillenmesi, kapitalist üretimin ortaya çıktığı tarihsel süreçle doğrudan ilişkilidir. Engellilik ilk kez bu dönemde modern bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır. Üretim bandında seri üretime katılıp fabrikanın temposuna ayak uydurabilenlerle, bu üretimin dışında kalanlar arasındaki farklılık, normal olan ile normal olmayan şeklinde ifade edilen, algısal ayrımı ortaya çıkarmıştır. Tıbbi model engelliliği daha sonra bireyin normal yaşama dönebileceği ya da mümkün olduğunca yaklaşabileceği; onarılabilir ve daha önemlisi onarılması gereken bir durum olarak görmüştür.

20. yüzyılın ikinci yarısında ise; tıbbi modelin yerini sosyal model almıştır. Sosyal model çerçevesinde engellilerin toplumsal yaşama katılımı konusunda çevresel faktörlerin önemi vurgulanmıştır. Ancak günümüzde engellilik sosyal modelle birlikte, insan hakları modeli çerçevesinde ele alınmaktadır.

Engelli kişilerin temel hak ve özgürlüklerini, diğer kişilerle eşit bir şekilde kullanmasının önündeki bariyerlerin, çevresel faktörlerden ve toplumun tutumundan kaynaklandığı kabul edilmektedir. Bu nedenle de engelliliğin sosyal ve insan hakları modeli, engellilerin eşit bir şekilde ayrımcılığa uğramaksızın, haklarından istifade edebilmesi ve toplum içinde yaşayabilmesi için bu bariyerlerin kaldırılması gerektiğini, dahası ihtiyaç duydukları desteklerin sağlanmasının devletlerin yükümlülüğü olduğunu kabul etmektedir. Bu anlayış bütün insanların eşit ve değerli olduğu inancının ve ayrımcılığa mahal vermeyen, kapsayıcı toplumlar inşa etmenin temel gereğidir.

Ülkemizde de Sayın Başkanımızın açılış konuşmasında ifade ettiği üzere; geçmişten bugüne engelli kişilerin haklarının korunması ve geliştirilmesi için çok büyük adımlar atılmış, çok önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Engelli kişilerin hakları, diğer tüm vatandaşların temel hak ve özgürlükleri gibi Anayasamızın güvencesi altındadır. Hepimizin malumu olduğu üzere Anayasanın 10 uncu maddesine göre herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin, kanun önünde eşittir. Her ne kadar engellilik nedeniyle ayrımcılık yapılamayacağı, söz konusu maddede açıkça ifade edilmemişse de engellilik söz konusu hükümde ifade edilen benzeri sebepler arasında sayılmakta ve engellilik temelinde ayrımcılık yasaklanmaktadır. Dahası Anayasa'nın aynı maddesi "*Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılamaz.*" hükmüyle engelli kişilerin tarihsel olarak içinde bulundukları dezavantajlı durumun ortadan kaldırılması ve temel haklardan etkili bir şekilde faydalanmalarının sağlanması için önlemler alınabileceğini ve bu önlemlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılamayacağını güvence altına almıştır.

Ülkemiz, Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmeyi yani kamuoyundaki adıyla EHİS'i 2009 yılında onaylayan ilk ülkeler arasında yer almış, böylece EHİS Anayasamızın da 90 ıncı maddesi gereği iç hukukumuzun bir parçası haline gelmiştir. Ayrıca ulusal mevzuatımızda doğrudan engelli haklarını güvence altına almayı hedefleyen düzenlemeler de mevcuttur. Bunlardan ilki 2005 tarihli Engelli Hakları Kanunudur. Bu Kanunda doğrudan ve dolaylı ayrımcılık, engellilik temelinde ayrımcılık, erişilebilirlik, makul düzenleme gibi kavramlara yer verilmiştir.

Bu konudaki bir diğer düzenleme ise; 2016 tarih ve 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunudur. Kurum Kanunumuzda engellilik temelinde ayrımcılık yasaklanmış, makul düzenleme yapmama, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme yani Birleşmiş Milletler Sözleşmesine paralel bir şekilde ayrımcılık türü olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Kanun ayrımcılık yasağının ihlali iddiaları ile kurumumuza

bireysel başvuru yolunu da açmış. Diğer temellerin yanı sıra, yani ırk, renk, cinsiyet gibi kişilerin engelli olmaları veya sağlık durumları nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldığı iddiasıyla Kuruma başvuru yapmalarını sağlamıştır. Ayrıca Kanunumuzla getirilen bir diğer önemli düzenleme ise; ispat yükünün yer değiştirmesidir.

Az evvel Oturum Başkanımız, benden söz ederken, sizlere beni takdim ederken 2017’de Kuruma Kurul üyesi olarak atandığımı söylemişti. 2017’den bu yana çok kısa, hatırladığım kadarıyla, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulunda engellilik temelinde yapılan ayrımcılıklar ve bunların ihlalle sonuçlananlarıyla ilgili ben de sizlere bir iki örnek sunmak istiyorum. Öncelikle Eskişehir’de bir cezaevinde hükümlü veya tutuklu onu tam bilemiyorum, mahkûm, bir mahpus bize başvurmuş ve sesli kitaba erişim istemişti. Kütüphaneden eşit biçimde istifade edemediğini ifade etmişti. Biz bunu Kurum olarak Adalet Bakanlığımızla ve Kültür ve Turizm Bakanlığımızla iş birliği halinde sağladık. O dönemde o mahkûmun bu talebi gerçekleştikten sonra bu olay cezaevlerimizde yaygınlaştırıldı ve engelli mahpuslar sesli kitaba bugün erişebilmektedir.

Yine bir epilepsi hastası ve zihinsel engelli çocuğun annesi bize başvurmuştu. Çocuğu epilepsi hastası olduğu için öğlenci sınıfına gitmesi gerektiğini, uyku düzeninin çok önemli olduğunu söylemişti ve İlçe Milli Eğitim Müdürü ile ilgili bu konuda bir ihlal başvurusunda bulunmuştu. Biz yine Kurum olarak bu konuda da eğitime erişilebilirlik, fırsat eşitliğinin sağlanması gibi temellere dayalı ihlal gördük ve o öğrenci gibi birkaç öğrenci için bir özel sınıfın, öğlenci sınıfının açılmasını sağladık. Bunun gibi daha pek çok örneğimiz var. En son yayımlanan kararımızı Sayın Başkanımız da ifade etmişti. Kurum olarak Kanunumuzun içeriğini doldurmaya, yetkilerimizi sonuna kadar kullanmaya; Kurulun tek engelli üyesi olarak elimden gelen gayreti gösterdiğimi bilmenizi isterim.

Bu bağlamda engelli öğrencilerin diğer öğrencilerle eğitim aldığı durumda, diğer öğrencilerin eğitiminin olumsuz etkileneceği algısı, istihdam alanında engelli bireylere yer verilmemesi, sosyal yaşam ve erişilebilir kentlerin tasarlanmaması ve erişilebilir spor salonları, konser salonları inşa edilmemesi, engelli bireylerin toplumdan dışlanmaları sonucunu doğurmaktadır. Önyargılar ve ayrımcı uygulamalar, engelli bireylerin kendilerini gerçekleştirebilme olanaklarının önündeki en önemli engellerdir. Tüm dünyayı etkileyen Covid-19 salgını en yoğun hisseden ve sonuçlarından en ağır biçimde etkilenen gruplardan birisi olan engelli bireyler, salgınla birlikte küresel boyutta farklı ayrımcılık türlerine maruz kalmışlardır. Sağlık hizmetlerine erişim, bilgiye erişim, hijyen maddelerine erişim bu sorunların sadece birkaçını teşkil edebilir.

Bu dönemde engelli bireylerin karşılaştığı önyargı ve ayrımcılık ile mücadelede, rehber niteliğinde yayınlar yapan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek

Komiserliğinin raporunda da kamuya açık bilgilerin sistematik olarak engelli bireylere ulaştırılabilecek araçlarla iletilmesinde sorunlar yaşandı. Bazı devletlerde uzaktan eğitim uygulamaları kullanırken, benimsenirken; engelli öğrencilerin çeşitli sorunlarla karşılaşmaları belirtilmiştir. Salgın sürecinde engelli bireyler daha fazla dezavantajlı duruma düşmüş ve ayrımcılık daha görünür bir hal almıştır.

Engellilerin yaşamın her alanında ve bir bütün olarak topluma tam ve etkin katılımı çok kıymetlidir. Her ne kadar uluslararası ve ulusal mevzuat bu konuda gerekli önlemleri alsa da engellilerin haklarını güvence altına almış olsa da ayrımcılığa karşı mücadele politikalarıyla birlikte sosyal politikalar, medya ve kamu spotları aracılığıyla engelli bireylerin görünür hale getirilmesi gereklidir. Engelli istihdamının teşviki, makul uyumlaştırma, engelli öğrencilerin diğer öğrencilerle kaynaştırılması gibi politikalar, engellilerle yakın temas sağlanması, önyargıların kırılmasında ve ayrımcılığın ortadan kaldırılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Elbette biz engelli bireyler de hiç kuşkusuz herkes gibi özgürlüklere ve haklara sahibiz. Sosyal yaşamda kabul edilebilme ve saygı görmek bakımından birçok güçlüklerle karşılaşılıyor olsak da engelli bireyler yardıma muhtaç veya aciz, zavallı kimseler olarak görülmemelidir. Bu bakış açısı bizlerin kendi potansiyellerimizi ortaya koymamızın önündeki en temel engeldir.

Sevgili dostlar, son olarak; zihinlerimizdeki, zihniyetlerimizdeki engelleri kaldırmadan, görünen o ki; engelli bireylerin insan, onur ve haysiyetine uygun yaşam sürmeleri pek mümkün görünmemektedir. Beni dinlediğiniz için teşekkürler.

Doç. Dr. Fahri Gökçen TANER

Sayın Ertürk'e hem konuşması için hem de süreye uyduğu için çok teşekkür ediyoruz. Şimdi bir ortak sunum dinleyeceğiz. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden Doçent Doktor Zeynep Oral ve Doçent Doktor Ayşe Şirin Okyavuz.

Doçent Doktor Zeynep Oral; Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fransız Dili ve Öğretmenliği Bölümü mezunu ve Hacettepe Üniversitesi Mütercim Tercümanlık Bölümü Fransızca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı Başkanlığını yapıyor. 1997'den beri burada çalışıyor. Fransızca öğretmeni ve öğretim görevlisi olarak çeşitli kurumlarda çalıştı. Aynı zamanda bilmiyorum sizin için çok bir anlam ifade ediyor mu ama benim için ediyor; Tevfik Fikret Lisesi mezunu, aynı okuldan mezun olmaktan büyük gurur duyuyorum. Yüksek lisansını 1993 yılında Hacettepe Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümünde "Dil Bilim Çeviri Bilime Katkı" başlıklı teziyle tamamladı. 97 yılında Hacettepe Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatında, Anlatı Gösterge Bilimi alanında yaptığı tezle doktora unvanını aldı. 2011 yılından beri Türk işaret dilini çeviri bağlamında irdeleyen çalışmalar gerçekleştirdi. 2017 yılında çeviri bilim alanında uzmanlık alanı olan Türk işaret dili çevirisi alanında doçent oldu. Engelli haklarıyla ilgili olarak toplumsal farkındalık projelerinde yer almaktadır.

Doçent Doktor Ayşe Şirin Okyavuz'u da sunayım; kendisi 18 yıl Bilkent Üniversitesi Mütercim Tercümanlık Bölümünde hizmet ettikten sonra halen Hacettepe Üniversitesi Mütercim Tercümanlık bölümünde İngilizce Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalında görev yapmaktadır. Çevirmen olarak politika kitaplarından çocuk yazılımına, felsefe eserlerinden tiyatro oyunlarına 50'nin üzerinde eser vermiştir. Çeviri bilim alanında ulusal ve uluslararası kitapları, kitap bölümleri, hakemli dergilerde makaleleri bulunmaktadır. Ulusal ve uluslararası projelerde araştırmacı olarak görev yapmaktadır. RTÜK'ün medya yayınlarına erişimine yönelik çalışmalarında yer almış, çeviri mesleğinin çalışma kalitesinin artırılması için girişimlerde de aynı zamanda gönüllü olarak çalışmaktadır. Şimdi "Salgın Döneminde İşaret Dilinin Önemi" başlıklı sunumu dinleyeceğiz, buyurun hocam.

Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Ayşe Şirin OKYAYUZ

SALGIN DÖNEMİNDE İŞARET DİLİNİN ÖNEMİ

Her şeyden evvel bu nazik davetiniz için çok teşekkür ediyoruz. Bugün dezavantajlı durumda biziz çünkü Dilek Hanıma teşekkür etmek istiyorum; bu kadar güzel bir konuşmacıdan sonra konuşmak, bizi çok dezavantajlı duruma düşürdü. Şimdi sunumumuzda tahmin edeceğiniz gibi engelli bireylerin eğitim, bilgi alma hakkı konusu çatısı altında işaret dili bağlamında ilerleyeceğiz. Diyorsunuz ki “İki tane edebiyatçı ne anlatacaksınız hak ve hukuk konusunda?” çok haklısınız tabii bu görüşünüzde. Ancak bizim çalışma alanımız, her ne kadar Zeynep Hocam işaret dili çevirisi konusunda uzman olsa da benim çalışma alanım; erişim ve erişilebilirliktir. Bunu tabii sizin anladığınız tipik anlamda söylemiyorum. Bizim bakış açımızdan üç tür erişim uzmanı vardır. Bir, doktorlar vardır bilişsel becerilere yönelik olarak erişim alanında çalışan. Bir fiziksel engellilere yönelik olarak çalışan mimarlar vardır. Bir de bunun dışında sağır-işitme engelli, görme engellilerle ve bilişsel engellilerle çalışan çeviri bilimciler vardır. Onların bütün ürün ve hizmetlere erişimi konusunda çalışan; ben o kapsamda bir çalışmacıyım.

İlk önce size bir çerçeveyi çizeyim. Her şeyden evvel insan hakkı olarak erişimden bahsettiğimizde, insan sağlığı ile ilgili bilgiye, insanın toplum içinde evrilmesini, gerçekleştirmesini, geçinmesini sağlayan, toplumla bütünleşmesini sağlayan eğitime erişim bir haktır, bir insanlık hakkıdır. Toplum sağlığı, ki buradaki sağlık sözcüğünü yalnızca tıbbi anlamda da kullanmıyorum, açısından bu olmazsa olmaz bir şeydir. Öte yandan bunu engelli bireyler nezdinde nasıl gerçekleştireceksiniz? Yani bilgiyi yazılı olarak mı sunacaksınız? Bilgiyi matbu belgelerle mi ileteceksiniz? Bilgiyi sözlü olarak mı ileteceksiniz? Bilgiyi bireyle mi ileteceksiniz? Bilgiyi işaret dili sürümü oluşturarak mı ileteceksiniz? Bu bir engelsiz erişim konusudur.

Toplumların geniş kitleler ve engeli olmayan kişiler üzerinden egemen düzen kurdukları bir dünya içinde yaşıyoruz, bu bir gerçektir. Bu geniş toplumlarda ise engelli vatandaşlar doğal olarak ayrıştırılmış demek istiyorum. Dezavantajlı, hassas, kırılgan gibi bir kelime kullanmak istemiyorum; ayrıştırılmış çünkü bu işin gerçeğidir. Bizim onlara bir vasıf yüklememize gerek yok, ayrıştırıyoruz, onlara bir vasıf koyacağımıza biz kendi yaptığımızda ilerleyelim. Ayrıştırılmış bir konuma düşmektedirler. Çok basit bir örnek vereyim; ben devlet dairesine gidiyorum, tapu müdürlüğüne gittiğimde, ben oradaki arkadaşla iletişim kurarak işimi hallediyorum. “Şunun için gelmiştim.” diyorum, “şu işi yapacağım.” diyorum. Bana matbu yazılı bir belge veriyor, bundan ben ilerliyorum. Bunun için benim Türkçe konuşuyor olmam lazım. Bana verilen belgeyi okuyabilecek kadar bilgi birikimine sahip olmam lazım veya değilsem bana anlatacak kişinin orada olması ve benim onunla iletişim kurabilmem lazım. Şimdi senaryoyu değiştirelim; sizi bir işitme engelli yapalım. İşaret dili çevirisi olmadığı zaman ve eğer okuduğunuz belge bir hukuk belgesi ise, ki ben eğitilmiş bir insanım, okumakta ve anlamakta zorluk çektiği bir belgeden bahsediyorum.

Eğitim sistemimizi ilkökul düzeyinde eğitim almış bir işitme engellimizin karşılaştığı senaryoyu düşünün; bu senaryodan bahsedeceğiz. Şimdi herkes için erişim, bu 21. yüzyılda bir motto haline geldi. Avrupa bağırıyor “Herkes için erişim! Herkes için erişilebilirlik!” bir sistem kurgusu gerektirir. Bu şu demektir; herkes için erişim, sen ilk önce ürünü hizmete çıkaracaksın, sonradan “Engelli de buna erişecek! Ama buna nasıl erişecek? Ben buna bir eklenti koyayım.” dediğiniz yerde bireyle yazmaya başladığınız o sürümü, görsel işitsel ürüne çeviri eklediğinizde bunlar bir eklenti olarak geliyor. Ne yazık ki biz hala hak ve hukuktan bahsederken şu aşamayı geçemedik; ilk önce ürünü üretiyoruz ve geniş toplumu üretiyoruz, sonradan eklenti olarak, engellilere yapacağımız hizmetlere geliyoruz. Yani verili bir gerçek değil bu hak. Sonuç olarak teslim edilen ve zaman içinde teslim edilen bir şey ve bu alanda çalışan da bizleriz.

Şimdi bu temadan devam edeceğim ve bu eklentinin, günümüzde çünkü bu bir eklenti, bu eklentinin önemini ve özellikle kaliteli bir şekilde eklenmesinin ne kadar önemli olduğu konusunda mikrofonu, izin verirsiniz Zeynep Hocamıza vereceğim.

Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Ayşen Zeynep ORAL

SALGIN DÖNEMİNDE İŞARET DİLİNİN ÖNEMİ

Teşekkürler. Önce Dilek Hanım’a da bizi destekleyen ve anlamlı konuşması için çok teşekkür ediyoruz. Şirin Hoca’nın dediği gibi biz bu Covid-19 pandemi sürecinde bir çalışma gerçekleştirdik. Aslında “işaret dili çevirisi” diye bir başlıkta değil, “erişim” de bu çalışmamızın amacıdır. Şimdi konu bağlamında önemli bir erişim aracı olan işaret dilleri ne yazık ki hem Türkiye’de hem de dünyada diğer konuşma dillerinden çok farklı olarak bir statüde değerlendirildi ve de gereken hassasiyet ve önem de verilmedi. Bu bağlamda aynı şekilde sağır ve işitme engelliler de toplumdan dışlandı, ayrıştırıldı, hor görüldü. Bu durumda işaret diliyle ilgili yapılan çalışmalar ve işaret dilinden veya işaret diline çeviri olgusu ancak zaman içinde kurumsallaşmıştır. Bunun tabii birçok nedeni var. En önemli nedeni; ana iletişim dili işareti olan sağır ve işitme engelliler için çeviri her zaman var olmuştur. Şu anda arkadaşımızın da yaptığı gibi çeviri onların doğumlarından itibaren gönüllü olarak İşitme Engelli Ebeveynlerin İşiten Çocukları (CODA)’lar tarafından yapılmaktadır. Zaten gönüllü olarak bu hizmeti sevgili CODA’lar ailelerine ve yakın çevrelerine destekli olarak vermişlerdir ve hala da vermeye devam ediyorlar. Ancak bu gerçeğin yasalara yansımaları, yasalarla düzenlenmesi zaman içinde gerçekleşmiştir ve insan hakları çerçevesinde de ele alınmıştır. Bu gecikmenin diğer bir nedeni ise hem akademik olarak hem toplumsal olarak farkındalığın geç kalmasıdır. Ayrıca işaret dillerinin konumları ve statüleri politik ve içerikli bir konudur. Yani işaret dilleri acaba bir ülkenin resmi dili olarak tanınıyor mu tanınmıyor mu ya da ülkenin resmi dilleri arasında yer alıyor mu yer almıyor mu; bu tamamen dil, toplum ve politika bağlamında ele alınması gereken bir açılamdır.

Konunun aslında çalışmamızın tam odak noktasına girmeden önce ben hemen işaret dilleri hakkında bir tanımlama yapmak ve bazı terimler üzerinde durmak

istiyorum. İşaret dilleri; sağır ve işitme engellilerin, konuşan ve duyan insanlarla iletişim kurmak amacıyla işaret alanını, arkadaşımızdan örnekleme yapmak istiyorum; bedenün üst bedenini, parmakları, yüzü ve mimikleri kullandığı görsel uzamsal diller olarak literatürde tanımlanmaktadır. Konuşma dillerinin işitsel-sözel yapısından farklı olarak bu yapıya sahiptir.

İşaret dilleri için genelde şöyle bir yargı var: evrensel olduğu. Hemen buna da kısaca değineceğim çünkü bu konuda çok soru geliyor. İşaret dilleri evrensel değildir, işaret dilleri dil-kültür bağlamında düşündüğümüzde, her ulusun kendine ait bir işaret dili vardır ve konuşma dillerinden türememiştir. Türkiye’de sağır toplumun kullandığı işaret diline, biz “Türk İşaret Dili” diyoruz. Aynı konuşma dillerindeki gibi söz dizimi, anlam bilim, dil bilgisi ve de sesletim, size çok garip gelecek ama fonolojilerinden bahsetmek isteriz; bu da literatürde çalışılmış konulardır.

İkinci olarak üzerinde durmak istediğim konu ise; kavramlar dediğimiz, işitme engelli kavramların birbirlerinin yerlerine kullanılmasıdır. Burada biz alan literatüründe bu ayrımı yapmaya çok özen gösteriyoruz. Sağır büyük “S” ile yazdığımız zaman, bu bir sosyo-kültürel yapıya gönderme yapıyor çünkü bir kimlik sorundur bu. Anadili işaret dili olan ve kendini bu işaret dili ve sağır kültürü içinde bu topluma ait olan kişi için büyük “S” ile sağır denmesi bir kimlik göstergesidir. Diğer küçük “s” ile ise odyolojik sağırlıktan bahsediyoruz. İşitme engelli de çeşitli durumlarda, doğumdan sonra ya da çeşitli hastalık, kaza ve de yaşlarımızda olduğu gibi işitme kaybı yaşayan bireyleri temsil etmektedir.

Türkiye’de işitme işaret diliyle ilgili çalışmalardan bir tanesi; 1980’li yıllarda Milli Eğitim Bakanlığının Türk İşaret Dili (TİD) ile ilgili bir kılavuz kitabın bulunması gerekliliğinin altını çizerek ilk çalışmaları başlatmasıdır.

Bu bölümde medya ve haber alma hakkı ve işaret dili uygulamalarından bahsedeceğim. 1980’li yıllarda, toplumsal farklılıklarda da artış gözlemlenmiş. Bunun en büyük göstergesi ise medyaya yansıyan işaret dili çevirisi olmuştur. 14 Ekim 1984’te Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) tarafından, o zaman “İşitme Özürlüleri Haberler Programı” deniyordu, şimdi ne kadar kavramların değiştiğini görüyoruz. Artık özürlü, engelli dezavantajlı bile değil, aslında işitme engelliler kendilerini “özel gereksinimi ve görünmeyen engeli olan bireyler” olarak tanımlamaktadırlar. Bu program haftada bir kez olmak üzere 15 dakika süreyle yayınlanmış. Daha sonra Türkçe Engelliler Haber Bülteni, 1993 yılında yine TRT 1’de haber programı olarak yayınlanmıştır. TRT dışında TİD çevirisiyle haber sunan ilk özel kanal ise; halen de devam ediyor biliyorsunuz, 2011’de FOX TV’de “Çalar Saat”te işaret dili çevirisinin olmasıdır.

Bu girişimlerin ardından TRT'den ya da devletin hizmetlerinden, girişimlerinden örnek alarak birtakım bazı sistematik medya hizmet sağlayıcılar, sistematik birtakım girişimlere imza atmışlardır. Fakat bu çok süreli olmamıştır ve kanunlarla düzenleme şeklinde bir yönetmelik oluşturulmamıştır. En son girişim ise; Şirin Hoca ve bizim Hacettepe'den, içinde de birtakım erişim uzmanı arkadaşlarımızın da yer aldığı 2019 yılında Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından yapılan Sağırın İştirme ve Görme Engellilerin Yayın Hizmetleri Erişimin İyileştirilmesine İlişkin Usul Ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik, ki arkadaşım sizlere bu yönetmelikten detaylı olarak bahsedecektir.

İşaret dili çevirmenliği; toplum çevirmenliği ve işaret dili çevirisinden bu bölümde bahsetmek istiyorum. İşaret diline yönelik girişimler, dünyanın her yerinden kısa bir süre sonra işaret dili çevirisiyle ilgili gelişmelere de gebe olmuştur. Bunun önemli bir nedeni de ilk önce dil hakkında yaşanan bilinçlenme ve farkındalık, ardından da özellikle toplumsal hizmetlere, toplumsal hizmetten kasıt; sağlık, eğitim, mahkeme gibi erişimin bir hak olduğunun ve toplumlarda anadili işaret dili olan bireylerin yaşadığı zorlukların da ön plana çıkmasıdır.

İşaret dili çevirmenliğinin dünyadaki gelişimine bakıldığında, özellikle 20. yüzyılda artan insan hakları hareketlerinin ya da Avrupa Birliği (AB) engellilik stratejisi gibi insan hakları hareketlerinin büyük rol oynadığı da aşıkardır. Neden; çünkü sağır ve işitme engelli bireylerin topluma profesyonel iş hayatına ve eğitime entegrasyonunda çevirmenin kullanılması artık kaçınılmaz olabilmektedir. Oysaki bir toplum ne zaman ki bu bireyleri gerçek anlamda eğitime, hizmetlere, erişime, iş hayatına dahil etmeyi ilke olarak edinir, ancak o zaman işaret dili çevirisinin yaygınlaşması ve sistematik hale gelmesi bir insan hakkı olarak görünmesi gündeme gelecektir. Bakış açısının değiştiği güne kadar söz konusu dili, ana iletişim dili olarak kullanan kitle, çevresinden aldığı yardımla ve destekle bir şekilde hizmetlere ve ürünlere erişmiştir, erişime de devam ediyor. Ancak bu sistematik ve sürdürülebilir bir yapının olmadığına da işaret eder. Ayrıca engelli birey bu yapı olmadan bağımsız yaşayamaz. Bu konu da söz konusu topluluk için hassas bir noktadır ve sağır toplulukların bakış açısından da olguya baktığımızda, aslında yardıma değil de erişime gereksinim duydukları görüşü benimsenmektedir.

Covid-19 döneminde işaret dili çevirisinin önemi, bu yaşadığımız pandemi döneminde, salgın döneminde yine çarpıcı bir şekilde gündeme gelmiştir. Pandemi biliyorsunuz hızla yayıldı ilk zamanlarda, birtakım dezenformasyon yanlış bilgi dağılımı yaşandı. Bu konuda sağlıklı bir bilgi oluştu, dezenformasyon oluştu. Bu süreçte yanlış bilgi yayılımını önlemek için ve doğru bilgiyi paylaşmak için bu iş Dünya

Sağlık Örgütünün ana uğraşlarından biri haline gelmiştir. Örgüt internet sitesinin ana sayfasındaki “kampanyalar” sekmesi altında, Covid-19’le mücadeleyle ilgili olarak dezenformasyonun bildirilmesi için vatandaşları online platformlara, ortamlara yönlendirmiştir. Örgüt aynı sayfada yaptığı açıklamada da Covid-19 pandemisiyle başa çıkmaya çalıştığımız bu dönemde, virüsle ilgili bilgi yayılımının bir sorun olduğunu, yayınlanan ve yayılan bazı bilgilerin eksik ve yanlış ve potansiyel olarak tehlikeli olduğunu, bu yanlış bilgi hızla ve geniş çevrelere yayıldıkça da insanların güvenilir kaynaklardan doğru bilgiyi saptamalarının zorlaştığını da iletmiştir.

Aynı şekilde Türkiye’de, Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığının Covid-19 bilgilendirme sayfası doğru bilgilere erişim için güvenilir bir kaynak sunmak amacıyla hazırlanmıştır. Covid-19 sürecinde tüm toplumun sağlığını korumak için Covid-19 ile ilgili temel bilgilere herkese erişiminin olması çok önemlidir. Sağlık Bakanlığı dışında belediyeler, üniversiteler, devlet daireleri ve tüm yetkililer, bilgilenmeye gereken özeni göstermişler, bu konuda çabalar harcamışlardır. Ayrıca televizyonlarda hepimizin bildiği gibi pandemi hakkında programlar yayınlanmış, uzmanlarla konular tartışılmıştır. Kamu spotları yayınlanmış ve insanlar bilgilendirilmektedir; bu süreç de devam etmektedir. Öte yandan bilginin doğru ve hızlı yayılımı için atılması gereken adımların önünde bazı engellerin olduğu yadsınamaz.

Her şeyden önce bir ülkedeki tüm vatandaşlara erişilebilecek tek bir platformun tespit edilmesi olası değildir. Örneğin şu an yansıda görüyoruz; yansıda verilen sayılar ve bilgi de bunu doğrular niteliktedir. Bu yansıya baktığımızda; RTÜK’ün Kamuoyu Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesinin Aralık ve Ocak 2005 ve 2006’da yaptığı bir araştırmada; verileri yukarıda bilgiyle görüyoruz. İnternette televizyon izleme eğilimleri saptanmıştır. Şimdi sözü arkadaşşıma bırakıyorum.

Doç. Dr. Ayşe Şirin OKYAYUZ

Tahmin edersiniz ki Zeynep Hocamızın da anlattığı gibi pandemide hepimiz doğru bilgiye erişimde sıkıntı çekerken, sağır topluluk nasıl sıkıntı çekti? Bir saniye bunu bir düşünün. Biz doğru bilgiye erişemiyorduk, onlar nereden nasıl eriştiler? Şimdi bu konuda çok güzel bir girişimden bahsedeyim. “Covid-19 nedir?” sekmesi altında Sağlık Bakanlığımızın yayınladığı bir 14 kural var; olmazsa olmazlardan, hepimizin ezberlediği kurallar. Bu ana iletişim dili Türk işaret dili olan arkadaşlara, tabii bizden sonra ulaştı, bu net. İlk önce bizim için hazırlandı, ondan sonra onlara. Zaten bunu baştan tırnak içinde kullanıyorum; düşünülmesi gereken bir konu, bir soru işareti koyuyorum.

Görsel-ışitsel medyada birçok bilgilendirme yapıldı Covid-19 ile ilgili, çok güzel. İşaret dili çevirisi yapılabilir mi veya canlı alt yazısı yapılabilir mi? Siz duydunuz, ben duydum, duyamayanlar ne oldu?

Bilgiye erişememekten bahsediyorum. Tabii ki bu bilgiye erişim konusu şu anda çok gündemde, çok popüler bir konu. Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi diyoruz, Avrupa Engellilik Stratejisi diyoruz, 2007 yılında çıkan Avrupa Yönetmeliği diyoruz. 2010’da yürürlüğe giren Görsel İşitsel Medya Yönergesi gibi şeyler diyoruz. Ülkemizde de RTÜK’ün çıkardığı; Sağırların, İşitme ve Görme Engellilerin Yayın Hizmetlerine Erişimini İyileştirmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik diyorum. Bunların hepsi aynı şeyi vurguluyor “Erişimi sağla. Erişimi sağlıklı bir şekilde ve baştan sağla. Yalnızca görsel-ışitsel kaynaklara değil, her şeye erişimi sağla.”. Şimdi burada şundan da bahsetmek isterim. Burada sağır ve işitme engelli kesim söz konusu olduğunda, kaynakların çevresi çok önemli. Ancak burada bir yanılgıdan da bahsetmek gerekir. Birçok kişiye sorsak sağır ve işitme engelli, konuşamıyor olabilir. Onun önüne bir yazılı kâğıt koyduğumda bunu anlayacaktır şeklinde bir yanılgıyla hareket eder. Veriler yansıda, size birkaç tane çalışmayı yazdım. Kaynakları yazılı sürümlerden de tam erişimleri olmadığı, işaret dilinin kimi zaman tam erişimleri olmadığı ortadadır. Dolayısıyla tek yoldan erişim de mantıklı değildir. İşitme engellilere, sağırlara bilgi iletilmesi için hem yazılı kanalları hem işaret dili çevirisini hem alt yazı çevirisini ve birçok türevin eklentili olarak gelmesi gerekir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığımıza çok teşekkür ediyoruz. Onların yaptığı bir çeviri var “14 Altın Kural” adı altında, gerçekten çok başarılı, çok profesyonelce bir çeviri. Aynen aramızda olan Oya meslektaşımız gibi profesyonel bir çevirmen tarafından yapılmış bir çeviri. Bir de bunun başka bir sürümü var, bu da bu sorumluluğu üstlenmiş bir STK tarafından, Türkiye Sağırklar Konfederasyonu Başkanı Sayın Utsukarcı tarafından yapılmış bir metin var. Bu da çok ilginç bir metin. Çünkü

metnin başına bir bilgilendirme notu ekliyor. Hatta Sayın Bakanımız Fahrettin Koca Beyefendi bunları söyledi “Lütfen dikkat edelim!” diye. Kendi toplumuna yönelik olarak, kendi topluluğuna yönelik olarak bir duyuru da bulunuyor. Şimdi bu sürümlerin olması gerçekten önemli. Farklı platformlardan paylaşımlar çok önemli. Görselle desteklenmesi önemli, yazıyla desteklenmesi önemli. Biz bir çalışmadan yola çıkarak bugün çağırıldık. Bu çalışmamızda da bunun önemlerini paylaşmıştık. Farklı sürümlerin ortaya konması ne gibi artıları işaret eder? Ne kadar geniş kitlelere erişmek istiyorsak, ne kadar farklı erişim türlerini işin içine sokmak zorundayız? Sosyo-kültürel bağlamda, çevirmen nitelikleri, çevirmen seçimleri vs. bunların incelenmesi önemlidir.

Çalışmada örneklemeye çalıştığımız türden inceleme, alanda çalışmak isteyenlere yolu gösterir. Kurum ve kuruluşlara çeviri ve bilgilendirmelerinin ve çoklu kanaldan bilgilendirmenin kaliteli bir şekilde yapılmasıyla ilgili yol gösterir. Çeviri sürümlerinin oluşturulması lazım. İşaret dilini oluşturmakla bu iş bitmiyor. Ne yazık ki keşke bitse! Keşke bu kadar basit olsa bu olay! Dolayısıyla bunu pandemide bir tokat gibi hepimiz yaşadık. Biz erişemedik ki sağır ve dilsiz engelli vatandaşlarımız erişebilsin. Çalışmada incelenen türden çalışmaların daha fazla yapılması, engelsiz erişim sürümlerinin mümkün olan her platformda yayımlanması gerekir. Toplumda her bireyin tam erişimi olması, artık yalnızca politik açıdan veya hukuki açıdan doğru bir uygulama değil. Bunun çok ötesinde pandemi gibi durumlar söz konusu olduğunda, toplumun sağlığını olumsuz etkileyen, dolayısıyla etki dışı bir uygulama. Çok teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Fahri Gökçen TANER

Çok teşekkürler sunum için. Şimdi Doçent Doktor Abdurrahman Mengi Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesinden “Salgın Döneminde Özel Eğitim Öğrencileri” başlıklı sunumuyla devam edecek. Kendisi Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümünde Öğretim Üyesi olarak 2006 yılından beri çalışıyor. Engellilikle ilgili idari ve akademik çalışmalar yürütüyor. 2013 yılında Van’daki otizmlili çocukların ailelerine öncülük ederek Van Otizm Derneğini kurdu. 2014 yılında “Sosyolojik Boyutlarıyla Otizm” adlı doktorasını tamamladı. 2016 yılından beri Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Engelli Öğrenciler Danışma ve Koordinasyon Biriminin Koordinatörü olarak görev yapıyor. Aynı zamanda 2017 yılından beri Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Engelliler Araştırma ve Uygulama Merkezinin Müdürlüğünü de sürdürüyor. Ayrıca 2017 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi bünyesinde Özel Eğitim Bölümünü kurdu ve Kurucu Başkan olarak görevine devam ediyor. Engellilik sosyolojisine ve özel eğitime ilişkin onlarca ulusal, uluslararası bildiri ve makalesi bulunmaktadır. Şimdi kendisinden, “Salgın Döneminde Özel Eğitim Öğrencileri” başlıklı sunumu dinliyoruz.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Doç. Dr. Abdurrahman MENGİ

SALGIN DÖNEMİNDE ÖZEL EĞİTİM ÖĞRENCİLERİ

Sayın Başkan, Çok Kıymetli Hazirun; hepinize güneşin başkenti Van'dan kucak dolu selamlar getirdim. Sevgilerimi ve saygılarımı iletiyorum. Ben de Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun çok önemli ve kıymetli davetlerinden dolayı kendilerine teşekkür ediyorum.

3 Aralık Dünya Engelliler Günü nedeniyle bu tür bir organizasyonu da yapmalarından ötürü kendilerine canı gönülden teşekkür ediyorum. Ben salgın döneminde, özel eğitim öğrencilerinin durumuna ilişkin bir projeksiyon tutmaya çalışacağım. Sunuma ilişkin salgın, özel eğitim, özel eğitim alan öğrencilerin sınıflandırılması, özel eğitime gereksinim duyan bireyin eğitsel gereksinimleri, salgın döneminde özel eğitim öğrencilerinin genel durumu, sonuç ve öneriler gibi birkaç başlıkla sunumumu tamamlamak istiyorum.

Covid-19 salgınının ortaya çıktığı ilk 3-4 ay içinde, ülkelerin bütün kurumlarını derinden etkilediğine hepimiz şahidiz. İnsanlık tarihinde ilk kez bir salgın küresel manada kendisinden bahsetti. Her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de insan sağlığını korumak ve salgından daha az etkilenmek için, kamu kurumları, kurumsal tedbirleri alma yoluna gitmiştir. Bu bağlamda Millî Eğitim Bakanlığının da salgın nedeniyle uzaktan eğitime geçiş kararı aldığı hepimizin malumudur.

Özel eğitim kavramına kısaca bakacak olursak; Özel Eğitim Hizmetler Yönetmeliğinde kavram şu şekilde tanımlanmaktadır; *“Bireysel ve gelişim özellikleriyle, eğitim yeterlilikleri açısından, akranlarında anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin, eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitim.”*

Yine özel eğitimin, özel eğitime ihtiyacı olan çocuklara sunulan, üstün yetenekli olanları yetenekleri doğrultusunda en üst düzeye çıkarmayı sağlayan; yetersizliği engele dönüştürmeyi önleyen, engelli bireyi kendine yeterli hale getirerek toplumsal uyumunu sağlayan, onların bağımsız ve üretici bireyler olmasını destekleyen becerilerle donatan bir eğitim türü olduğunu da söyleyebiliriz.

Özel eğitim alan öğrenciler, yine Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde şu şekilde sınıflandırılmaktadır; otizm spektrum bozukluğu bu yaygın gelişimsel bozukluk içerisinde çok hafif, hafif, orta, ağır ve çok ağır şeklinde farklı da sınıflandırılabilir. Zihinsel yetersizliği olan bireyler hafif, orta ve ağır şeklinde de sınıflandırılabilir. İşitme, görme ve bedensel yetersizliği olan bireylerin de özel eğitim hizmetlerinden yararlandığını söyleyebiliriz. Yine özel öğrenme güçlüğü, dil konuşma güçlüğü, çoklu yetersizlik, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, süregen hastalık ve üstün özel yetenek gibi alanların da özel eğitim kapsamında değerlendirilerek eğitime tabi tutulduğu da söylenebilir ve bu şekilde farklı alanlarda sınıflandırma yapılmıştır.

Peki bu bireysel eğitsel gereksinimler nelerdir, kısaca değinelim. Özel eğitime gereksinim duyan bireyin eğitsel gereksinimlerini karşılamak için temelde eğitim ortamlarına, destek hizmetlerine ve farklı modüllere ya da disiplin alanlarına da ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Bunlar örneğin, son dönemde daha çok bütünleştirme eğitiminden dünyada bahsediliyor, ülkemizde de bütünleştirme kavramı son dönemde daha yaygın olarak kullanılıyor. Önceleri kaynaştırma eğitimi şeklinde, daha çok genel eğitim içerisinde verilen bir eğitime vurgu yapıyor. Özel eğitim sınıfları, özel eğitim okulları, hastane okulları gibi farklı kademelerde biraz sonra bunu biraz daha detaylandıracağım. Destek eğitim hizmetleri bağlamına baktığımızda; kaynak odası, sınıf içi destek, dil ve konuşma terapisi ya da rehabilitasyon merkezlerinde sunulan eğitimler bağlamında da düşünülebilir. Disiplin alanları açısından baktığımızda; öz bakım, akademik iletişim gibi temel alanlara da vurgu yapılan bir husustur.

Bir de özel eğitimde en az kısıtlayıcı ortamdaki en çok kısıtlayıcı ortam kavramı söz konusudur. Bu da temelde özel eğitimde bireyler akranlarıyla en üst düzeyde etkileşim halinde olduğu ve eğitim ihtiyaçlarının da en iyi şekilde giderildiği, en az kısıtlayıcı ortam; yani bütünleştirme ortamları, çocukların doğduğu, büyüdüğü mahallede kendi akranlarının gittiği okulda eğitim almalarına vurgu yapıyor. Bütünleştirme eğitimi kavramı buna vurgu yapıyor. En az kısıtlayıcı ortam; çocuk kendi doğduğu, büyüdüğü mahallede evde, eve en yakın okula gidip diğer akranlarıyla aynı ortamda eğitim almasına vurgu yapan bir kavram.

Yine yetersizlikten etkilenme düzeyine göre en fazla kısıtlayıcı ortamlara doğru olacak şekilde farklı ortamlarda eğitim alabilmektedir. Bu en az kısıtlayıcı ortam da

hastanede ya da evde eğitim. Covid-19 bizi böyle bir sürece götürdü. En az kısıtlayıcı ortamdaki, en dezavantajlı durumda olan, evde ya da hastanede çocukların, özel eğitim öğrencilerinin eğitim almasını zorunlu kıldı. Bu açıdan Türkiye’de yaklaşık olarak 380 binle 400 bin arasında örgün eğitime devam eden, halihazırda özel gereksinimli öğrencinin olduğu söylenebilir. Ancak özel eğitim öğrencileri de pandemi sürecinde, bu salgın sürecinde diğer öğrenciler gibi okullardan uzak kaldılar. Yani en çok kısıtlayıcı ortamda eğitim almak zorunda kaldılar. Okullar özel gereksinimli öğrencinin hayatında elzem bir yer tutmakta iken çocuklar bu anlamda en kısıtlayıcı ortamda eğitim almak zorunda kaldılar. Eğitim olmadan özel gereksinimli birey gelişemez ve hayata entegrasyonu söz konusu olamaz. Özel gereksinimli bireylerin yaşama tutunmasının ancak eğitimle mümkün olduğunu vurgulayabiliriz.

Salgın döneminde okulların kapanmasının, en çok özel gereksinimli öğrencileri ve ailelerini etkilediği gerçeğini hepimiz bilmekteyiz. Salgın süreci özel gereksinimli öğrencilerin ve ailelerin günlük yaşamlarını oldukça olumsuz etkiledi. Çünkü pandemiyle bunlara okul kapısının kapandığı söylenebilir. Okul öğrenciler için olduğu kadar ebeveynler için de son derece önemli bir kamu kurumudur, aslında hem bir eğitim hem de terapi merkezi olduğu söylenebilir. Çünkü okul ebeveynlere biraz da olsa nefes alma imkânı tanır. Okul sayesinde ailenin yükü paylaşılmış olur. Salgın sürecinde okulların kapanmasıyla beraber, özel eğitim öğrencilerinin aynı zamanda en kısıtlayıcı eğitim ortamında eğitim almak zorunda kalmasıyla beraber ailenin yükünü de birkaç kat artırdığı da bir gerçek.

Özel eğitimde esas olan temelde bireysel eğitimidir. Dolayısıyla özel eğitim kişiye özel bir eğitimidir. Ancak salgın sürecinde EBA ile eğitim sorununa çözüm üretilmeye çalışıldı. Halbuki EBA genele hizmet eden ve uzaktan bilgi erişimi sağlayan bir sistemdir. Temelde bireyselleşmenin, eğitimin mantığına aykırıdır. Çünkü özel ekipler, özel ortamlarda, özel programlarla, özel eğitimin verilmesi gerekirken, EBA bir kere yüz yüze yapılması gerekirken, uzaktan erişim şekline yapılması bu anlamda özel eğitime gereksinim duyan bireyler için adeta bir kabusla dönüştü.

Özel eğitim yüz yüze ve bireyin ihtiyacına uygun uyarlanan bir ortamda olmadı. Zaman işlevini yitiriyor, okul ortamında, öğretmen rehberliğinde olmadığına çok daha işlevli olmadığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda okulların kapalı kaldığı dönemde öğretmenler de eve kapandılar. Oysaki bu süreçte özel eğitim öğretmenlerimizden aktif olarak faydalanılabiliirdi. Öğrencilere seyretilmiş eğitimler verilebilirdi. Öğretmenler, velilere aile eğitimleri kapsamında eğitimler verilebilirdi. Böylece aileler sürece daha etkili ve aktif olarak katılabilirlerdi. Özellikle ailelerin, çocuklarının davranış problemini çözme konusunda önemli oranda desteksiz kaldığını söyleyebiliriz. Bu söylediklerim

aynı zamanda yaptığımız makale çalışmasında elde ettiğimiz veriler ışığında ve aynı zamanda bir engelli çocuk babası olarak konuştuklarımız. Evde neler yaşadığımızı biz biliyoruz, verileri de özel eğitim öğretmenlerinden topladık. Yani sürece hem yaşayan hem akademik çalışmalar bağlamında mevzuu okumaya çalışan birisi olarak bunları böyle kısa kısa, biraz daha akademik bağlamdan uzak bir şekilde ifade ediyorum.

Diğer öğrencilerin EBA dediğimiz uzaktan eğitim destekleri ve ailelerin sunduğu imkanlar yardımıyla hiç okula gitmeseler bile süreci az kayıpla atlatabildiklerine bizler tanındık olduk. Benim engelli çocuğumun dışında iki farklı çocuğum da o eğitimi aldı. Onlar süreci biraz daha sağlıklı yürütebildiler. Ancak özel gereksinimli öğrenciler için salgın sürecinin oldukça ağır maliyetli bir şey olduğu söylenebilir. Dolayısıyla salgın sürecinin özel gereksinimli öğrenciler için kayıp bir dönemin ifadesi olduğunu söylememiz çok daha abartılı bir ifade olmasa gerek. Bu süreçte özel gereksinimli öğrenciler birçok kazanım ve beceri kaybı yaşadılar. Ayrıca orta ve ağır düzeydeki, özellikle bu süreçte orta ve ağır düzeydeki engelli bireyler, eğitim imkanlarında neredeyse %80 oranında, zaten en kısıtlayıcı ortamda eğitim aldılar. Çok daha ağır bedeller ödeyerek; hem aileler hem çocuklar bu süreci yaşadılar ve bu süreçte de çok önemli problem, davranışlar edindiklerine dair çeşitli verilere ulaştık.

Salgın sürecinde özel eğitim, uzaktan eğitimle planlamada eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yürütülmesinde sorunlar yaşandı. Salgın sürecinde özel eğitimde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojilerin etkili ve amacına uygun kullanılmadığı, öğrencilerin motivasyonun bozulduğu, problem davranışlarını artırdığı, bazılarının teknolojiye bağlılığını artırdığı, bazılarında asosyalliği daha da derinleştirdiği, bazı öğrencileri okul kültüründen uzaklaştırdığı, öğrencileri yüz yüze eğitimden kazandıkları özellikle öğrencilerin daha önce kazanmış olduğu birçok beceriyi uzaktan eğitim sürecinde kaybettiğini, öğretmenlerin görüşleriyle bunları vurguladık.

Yine salgın sürecinde özel eğitim öğrencilerinde görülen sorunlara devam edecek olursak; uzak ya da kısa süreli bellekte, özellikle zihin engelli öğrencilerimizde bu tarz sorunlar daha da derinleşti. Uzun ya da kısa süreli bellekte bilgilerin toplanması ve kullanılmasında, öğrenme için ortak dikkat ve dikkat dağınıcı uyarıcıları kontrol etmede, yetersizlikte etkilenme düzene göre alıcı ve ifade edici dilde, problemin nasıl çözüleceğini planlama, çözümleri kontrol etme, uygulama ve değerlendirme gibi üst biliş alanlarda problemin yaşandığı söylenebilir. Motivasyon bozukluğu ve öğrenenlerin genellemesinde, okulda çocuklar öğreniyor; sokakta, evde, AVM’de, çarşı pazarda bunu genellemeye çalıştığında öğrenenlerin genellemesi olarak ifade ediliyor. Öğrenenlerin genellemesinde sosyal davranışlar ve uyum sorunları açısından çok önemli sorunlarla karşılaşıldığı söylenebilir.

Sonuç olarak; uzaktan eğitim faaliyetleri uzun yıllardır özellikle Anadolu Üniversitesi gibi farklı üniversitelerde, başka kurumlarda yapılan bir eğitim biçimidir. Uzaktan eğitim yoluyla özel eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi çok yeni bir mevzudur. Uzaktan eğitim yoluyla özel eğitim faaliyetlerinin yürütülmesinin yeni bir konu olmasıysa özel eğitim için geniş bir tartışma zeminini hazırlamıştır. Dolayısıyla özel eğitimde sorumlu kurumların bu konuda kendisini sorgulama fırsatı, imkânı da doğurmuştur. Eminim ki bundan sonraki süreçte, çok daha iyi bir şekilde yürütülecektir. Çünkü ilk kez bakanlık düzeyinde ya da alt düzeylerde ilk kez tecrübe edilen bir durum olduğu için ister istemez bazı sorunlarla da karşılaşıldı.

Yine özel eğitimin etkili bir şekilde gerçekleşmesi, eğitimin en önemli üç sac ayağı olan öğrenci, veli ve öğretmenin iş birliğiyle mümkün olduğu bir gerçektir. Bu iş birliğindeki en önemli görev ise özel eğitim konusunda; uzman olan öğretmene düşmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin özel eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde rolünün çok önemli olduğunu tekrardan ifade etmek istiyorum.

Özel eğitimin en önemli özelliği; özel eğitime gereksinim duyan bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere bireyselleştirilmiş eğitim programı ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile özel eğitime gereksinim duyan bireylerin ihtiyaçlarına göre uyarlanmış, uygun ortamlarda sürdürülen bir eğitim şekli olmasıdır. Özel eğitime gereksinim duyan bireylerin akademik, bilişsel, sosyal, davranışsal dil iletişim ve etkileşim gibi problemleri olduğu bilinmektedir. Yine web yoluyla küçük adımlar şeklinde ilerleyip bol tekrar yaparak ve model olma, fiziksel ve sözel ipucu sunarak yapma, yüz yüze bireysel grup veya sınıf ortamında bile gerçekleştirilmesi zor olan özel eğitim hizmetlerinin Covid-19 salgını nedeniyle uzaktan eğitim yoluyla yapılması, özel eğitim alan öğrenciler için, özel eğitim hizmetleri konusunu daha da sorunsallaştırdığı söylenebilir.

Biz o dönemde, mart ayında başladık çalışmaya, mayıs ve haziranda verileri topladık. 2020 yılında da Millî Eğitim Bakanlığı dergisinde makale olarak yayınlanan çalışmamızda, temel bazı başlıkları ortaya koyduk. O veri sunumundaki bazı göstergeleri sizlerle paylaşmak istedim. Özel eğitim öğretmenlerinin birçoğu sadece EBA yoluyla, yani bu %70'i özel eğitim hizmetlerinin sadece EBA yoluyla yürüttüğünü ifade ediyor. Diğer taraftan özel eğitimde kullanılan materyal ve yardımcı materyallerde dezavantajı yaşamalarına dahi vurgu yapan öğretmenlerimizin %90 oranında olması aslında çok etkili bir eğitim yapılmadığının göstergesidir. Yine uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin motivasyonunun bozulmasına işaret ediliyor, bu süreçte de çocuklar çünkü belli ortamlarda eğitimi kabul ediyorlar. Farklı ortamlarda zamanla reddediyorlar. Yani öğretmeni bir otorite olarak gördüğü zaman etkili bir eğitim alabilir. Evde anne-baba

otorite olarak kabul etmediği zaman anne-babanın o öğrenciye vereceği hiçbir şey yok. Bu bağlamda oraya baktığımızda, katılımcıların %95'i de bu açıdan da öğrencilerinin ev ortamından özel eğitimle ilişkili motivasyonlarının bozulduğuna vurgu yapmışlardır.

Salgın sürecinde öğrencilerin var olan performans düzeyi ortamın özellikleri, kullanılacak materyaller, öğretimde uygulanacak öğretim yöntemleri, değerlendirme ölçütleri ne zaman ve kim tarafından ne kadar süreyle özel eğitimin verileceği gibi değişkenler ve özel eğitim alan öğrencilerin bireysel farkları dikkate alınmadan yapılan bir planlamanın uygulama süreci oldukça zor olacaktır. Dolayısıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafında uzaktan eğitim için EBA üzerinde paylaşılan planlamanın olduğu gibi uygulanmasının olumsuz sonuçları doğurduğu söylenebilir. Ayrıca öğretmenlerin okul ortamında farklı personellerle ve farklı materyallerle uygulamaya koydukları eğitim programlarının, uzaktan eğitim sürecinde özel eğitim alan öğrenci için herhangi bir değişikliğe gidilmeden, ev ortamında uygulanmaya çalışılması da olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Uzaktan eğitim sürecinde özel eğitim öğretmenlerinin öğrencileriyle özel eğitim yöntem ve teknikleri kullanılarak yüz yüze çalışma olanağı ortadan kaldırıldığı için özel eğitim alan öğrencilerinin önemli oranda eğitim hakkında yoksun kaldıkları gibi ayrımcılığa da maruz kaldığı söylenebilir. Ayrıca özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitim hizmetini uzaktan yürütmesi zorlaşmış ve özel eğitimde en önemli role sahip olan eğitim öğretmenlerinin öğretici rolü de temelde ikinci plana itilmiştir. Çünkü bu süreçte eğitim faaliyetleri, öğretmen kontrolünden ziyade daha çok aile kontrolünde yürütülen bir faaliyet haline dönüşmüştür. Böylece uzaktan eğitim sürecinde öğrenci ve velilere daha büyük sorumluluklar düşmüş ve velilerin özel eğitim öğretmenleriyle daha fazla iş birliği yapma zorunluluğu doğmuştur. Dolayısıyla özel eğitim öğretmenlerinin, uzaktan eğitim faaliyetlerinin ailelerle iş birliği şeklinde yürütülmesi gerektiği ve bu süreçte aile eğitimlerinin daha yaygınlaşması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Uzaktan eğitim sürecinde başvuru EBA ve EBA TV'nin içerik olarak özel eğitim açısından zengin olmadığı, bireysel farklardan dolayı yapılan video yayınlarının tam olarak amaca hizmet etmediği, EBA'nın sistemsel hatalar verdiği de başka bir olumsuz sonucu ortaya koymaktadır. Ayrıca EBA'nın uzaktan eğitim sürecinde özel eğitime yönelik yetersizlikten orta ve ağır derecede etkilenen bireylere uygun içerikler sunmadığı sonucu da ortaya çıkmıştır. Aile ve öğrencilerin teknolojiyi etkin kullanmamasından dolayı gerekli zamanlarda bilgiye ulaşamaması, öğrencilerle etkileşimin sınırlı olması, öğrencilerin dikkat sürelerinin kısa olması mevzuu ise uzaktan eğitim sürecinde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojilerin özel eğitim alan öğrenciler için uygun olmadığı sonucunu yine ortaya koymaktadır.

Uzaktan eğitim sürecinde, özel eğitim alan öğrencilerin eğitim motivasyonlarının olumsuz yönde etkilenmesi, onların daha sık problem yaşamasına sebep oldu. Özellikle

özel eğitim alan öğrencilerin sürekli EBA'ya bağlanmaları, günün belli saatlerinde EBA TV izlemeleri, mobil telefonla veya sosyal ağlar yardımıyla eğitim almalarının, öğrencilerin teknoloji bağımlılığını artırdığını ve böylece problem davranışı arttığı da ayrı bir sonuçtur. Bu artış sönmüş problem davranışlarının tekrardan sergilenmesi ve yeni problem davranışı görülmesi şeklinde olmuştur.

Burada da temelde uzaktan eğitim sürecinin biraz daha planlı olması gerektiğine, ve aile-okul iş birliği, öğretmen iş birliğinde yürütülmesi, aile eğitiminin çok önemli olduğuna yönelik önerilerimiz var. Yine eğitim materyallerinin özel eğitim, uzaktan eğitime uygun, özel eğitim öğrencileri için biraz daha uygun olması gerekir. Sonradan bakanlık bunu yaptı aslında, biraz daha erken ailelere ulaştırılabilirdi. Sabrınız için teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Fahri Gökçen TANER

Sunum için çok teşekkür ediyoruz. Şimdi “Engelleri Bireylerin Uzaktan Eğitim Sürecindeki Durumu ve Karşılaştıkları Sorunlar”la ilgili bir sunum dinleyeceğiz. Ben engelsiz bireylerin yaşadıkları sorunları yakinen biliyorum. Biz bile bayağı bir problem yaşadık; hem hoca olarak hem ebeveyn olarak. Acaba engelliler ne yaşamışlardır hayal dahi edemiyorum açıkçası.

Doktor Öğretim Üyesi Mustafa Özhan Kalaç'ı dinleyeceğiz. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Engelli Danışma ve Koordinasyon Koordinatörlüğünden. 2001 yılında öğretim görevlisi olarak Manisa Celal Bayar Üniversitesinde göreve başladı. Üniversitede çeşitli idari görevler aldı. 2011 yılında başlatmış olduğu engelsiz birim çalışmalarıyla, Türkiye genelinde farkındalık sağlanması ve kurumlar arası iş birliğinin gelişmesi anlamında önemli katkılar sağladı ve Türkiye Engelsiz Bilişim Platformunun kurulmasında önemli rol oynadı. Halen Manisa Celal Bayar Üniversitesinde öğretim üyesi olarak görev yapıyor. Üniversitenin, Engelli Danışma ve Koordinasyon Koordinatörlüğü ve Türkiye Engelsiz Bilişim Platformu Koordinatörlüğü görevlerini yürütüyor. Buyurun efendim sizi dinliyoruz.

Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Engelli Danışma ve
Koordinasyon Koordinatörlüğü
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Özhan KALAÇ

ENGELLİ BİREYLERİN UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİNDEKİ DURUMU VE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

Ben öncelikle bu güzel organizasyonu düzenleyen Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu yetkililerine ve Türkiye'nin saygın kurumlarından, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesine çok teşekkür ederim.

Birkaç noktayı özellikle vurguladıktan sonra asıl konu olan uzaktan eğitim konusuna ve yaşanan sorunlar konusuna girmek istiyorum. Birincisi bir farkındalık sağlamak adına biraz önce Sayın Oturum Başkanı masa planıyla ilgili bir ufak bilgi verdi. Görme engelli arkadaşlarımız belki salonda bir betimleme olmadığı için bunu anlamamış olabilirler. Ben çok kısaca hemen bilgi vermek istiyorum. Gerçekten güzel, tarihi bir sahnede yer alıyoruz, büyük bir sahnede. Sahnenin ön kısmında yaklaşık 7 metrelik bir ahşap masa var ve arka tarafında da biz konuşmacılar yer alıyor. Bir arkasında ise yine büyük bir mavi afişin üzerinde; etkinliğin adı, düzenleyen kurumun logosu ve farklı engellilik sembolleri de yer alan bir sahne içerisindeyiz. Oturum Başkanımızın belirttiği nokta; konuşmacılarımız size göre soldan sağa doğru oturmuş durumdadır. Tabii ki konuşma sırasında kadın konuşmacılarımız ilk tarafta olduğu için erkek konuşmacılarımız diğer tarafta kalmış durumda. Sayın Başkan bunu ifade etmişti. Böylelikle bir taraftan da şunu aslında vurgulamamız lazım; bu netice itibarıyla uzaktan eğitimde bir ders olduğunu düşündüğümüzde, aslında engelli arkadaşlarımıza da o derste bu gerekli betimlemeleri de yapmamız gerekiyor; orada bir vurgu yapmış olarak başlayayım.

Yine diğer konuşmacılarımızdan hareketle hemen bir iki şeyi daha vurgulayacağım, süreme sadık kalacağım tabii bu arada. Sayın Dilek Hanım tabii ki çok önemli konulara değindi. Bir noktayı vurguladı; bu tip organizasyonlarda belki daha fazla engellilerin yer alması gerekliliği. Bu olaya şöyle bakmak lazım; biz akademisyenler

de aslında bu tip çalışmaları yaparken, engelli STK'larıyla ve engelli bireylerle iç içe yapıyoruz. Bir yandan da aslında ben örneğin Türkiye Engelsiz Bilişim Platformu adına bugünkü sunumumu yaparken, bizim paydaşımız olan değerli STK'ların İşaret Dili Tercümanları Derneği, İtme Engellileri ve Aileleri Derneği, Eğitimde Görme Engelliler Derneği, Engelsiz Erişim Derneği gibi veya Otizm Derneği (ODER) gibi farklı derneklerin ortak görüşlerinin sözcüsü olarak yer alıyoruz; onları da buradan anmış olayım.

Diğer önemli şeylerden birisi; yine Şirin Hocam bahsetmişti, aslında pandemi döneminde önemli şeylerden birisiydi. Haberlerde hepimiz kilitlendik. Pazartesi günleri veya perşembe günleri Cumhurbaşkanımızın, Sağlık Bakanımızın yapacağı açıklamaları dinlerdik. Buradan bir sitem olarak vurgulamak istiyorum. Cumhurbaşkanımızın konuşmaları ilk günden itibaren işaret diliyle yapıldı. Fakat tüm taleplere rağmen hala Sağlık Bakanımızın konuşmaları işaret dilinde maalesef yapılamıyor. Burada bakanlık değil aslında kusurlu belki, aslında RTÜK tarafından kendilerine uyarı yapılarak televizyon kuruluşlarının bu duyarlılığı, bu görevi yerine getirmesi lazım. Bunu da vurgulamadan geçmek istemedim.

Şimdi gelelim konuya; engelli bireylerin uzaktan eğitim sürecindeki durumu ve karşılaştığı sorunlar kısmına. Oturum Başkanımız benim hakkımda bilgi verdi. Ben de Türkiye Engelsiz Bilişim Platformu hakkında kısaca bir bilgi paylaşayım. Türkiye Engelsiz Bilişim Platformu, Manisa Celal Bayar Üniversitesinin paydaşlarıyla beraber, engellilere yönelik bilişim, teknoloji ve hizmetlerinin gelişmesi için oluşturmuş olduğu gönüllü bir ağıdır. 2011 yılından beri biz bu konuda farkındalık sağlamak ve gerekli kurumlara destek olmak, bunların gelişmesi için de çeşitli organizasyonlar yapıyoruz, yapmaya da devam ediyoruz. Bunlar içerisinde en önemsedığımız konulardan birisi; engellilerin eğitim hakkı. Yani engelli kişilerin eğitime katılması birinci öncelik, en önemlisi de açılış konuşmalarında Sayın Kurum Başkanımız bahsetti; sistemin içinde kalmaları. Yani Avrupa'da %20 olan, sistemin dışına çıkan engellilerin ülkemizde de bu oranın daha düşük oranda gerçekleşmesi, yani sisteme katılması kolay fakat eğitim tamamlaması, eğitimin içinde kalması oldukça zor. Bunu hep birlikte sağlamamız lazım. Burada bilişim teknolojileri oldukça önemli yere sahiptir.

Pandemi dönemini hepimiz biliyoruz. Pandemi döneminde 2019 Aralık ayında ilan edildikten sonra çıkan bu Covid-19 ile beraber mart ayında ülkemizde hızlı bir şekilde uzaktan eğitime geçildi. Yüksek öğrenim kurumları 2020 yılı Mart ayının 21'indenn itibaren hemen bir haftalık kararla uzaktan eğitime başladılar. Millî Eğitim Bakanlığı benzer şekilde eğitim bilişim ağı EBA üzerinden buna başladı. Burada tabii şunu vurgulamak lazım; uzaktan eğitim... Bir taraftan şunu da vurgulayayım, görme

engelli olup aramızda bulunan veya YouTube'den dinleyenler için; anlatmış olduğumuz sunumda grafikler var. Ancak erişebilir olarak bunun tam detaylı haline bizim Engelsiz Bilişim Sayfasından da ulaşabilirler. Ben de mümkün olduğu kadar betimlemeye çalışacağım, eksiklerim olursa kusura bakmayın.

Şimdi yükseköğretimde yaklaşık 50 bin civarında engelli öğrenci söz konusu ki bildiğim kadarıyla bunun yaklaşık 25 bini ki önemli bir kısmı, açık öğretim fakültesinde öğrenci olarak yer alıyor. Özel eğitimde de biraz önce konuşmacımız da bahsetti; 400 bin civarında engelli veya özel eğitim kurumlarında, özel eğitime ihtiyaç duyan öğrenci bulunmakta.

Burada sorunlar ve ödevlere geçmeden önce bir iki noktanın altını çizmek istiyorum. Şimdi uzaktan eğitim engelli bireyler açısından, aileleri açısından ve onların bakımından sorumlu olan, öğretmenleri veya bakıcıları gibi farklı kişiler açısından, dünyada da oldukça önemli bir araçtır. Yani bu araç Covid-19'dan önce de vardı, Covid-19'dan sonra da artarak devam edecek. Bunu özellikle tespit etmemiz gerekir.

İkincisi, Covid-19 döneminde hızlı bir şekilde geçtiğimiz, çevrimiçi olarak yaptığımız derslerin aslında bizim klasik teorik olarak uzaktan eğitim kavramıyla tam olarak ilişkisi yok. O yüzden buradaki yaşanan olumlu ve olumsuz yönleri direkt uzaktan eğitime bağlamamız mümkün değil. Aslında bunu hepimiz kabul etmemiz gerekir ki olağanüstü bir durumda, engelli öğrencileri veya tüm öğrencileri sistemin dışında bırakmamak için yapılan bir ara eğitim formülüydü. Bu ne tam bir örgün öğretim oldu ne de tam olarak uzaktan eğitim oldu. O yüzden burada yaşanan olumlu ve olumsuz sonuçlardan hareketle; uzaktan eğitim engelliler için “iyidir”, “kötüdür” gibi yargıda bulunmanın çok da doğru olmayacağını düşünüyorum. Fakat şunu yapacaktır; birazdan ben de bununla ilgili bazı verileri vereceğim, önerilerde bulunacağım. Bundan sonraki uzaktan eğitim serüvenimiz ve sürecimiz için çok önemli bir tecrübe ve kazanımlara sahiptir. Olaya bu açıdan bakmakta fayda var diye vurgu yapmış olayım.

Uzaktan eğitim sürecinde biz platform olarak hızlı bir şekilde bir izleme ağı oluşturduk. Mümkün olduğu kadar ulaşabildiğimiz engelli öğrenciler ve ailelerinden, yaşadıkları sorunları tespit etmeye çalıştık. Tabii burada atlanan bir nokta yine; hep öğrencilerden bahsediyoruz ama hem üniversitemizde hem de Milli Eğitim Bakanlığı'nda engelli öğretmenlerimiz de var, eğitimcilerimiz de var; bunlar da sorun yaşadılar. Mesela hiç kimse bilmez, belki birazdan konuşmamızda bahsedilecek; EBA ilk başladığı gün görme engelli öğretmenler sisteme giremediler. Çünkü sistem girişteki kullanıcı adı ve şifresi belirlenen yerdeki güvenlik sorusu erişilebilir olmadığından kullanamadılar, başkalarından yardım aldılar. Burada tabii ki bu tip soruları biz hızlı bir şekilde yetkililere ilettik ve onlar da gerçekten hızlı bir şekilde çözümler buldular.

Bunlar çok görünmeyen, bilinmeyen birtakım detaylar. O yüzden bu serüvendeki öğretmenlerimizin de yaşadığı sorunları belki sıralayacağımız öğrenci sorunlarıyla eşleştirebiliriz, onları unutmamak lazım.

En önemli şeylerden birisi; engelli öğrencilerimizin bu teknolojilere sahip olma düzeyleriydi. Bu aslında pandemiden önce de vardı. Yani bir üniversite okuyan engelli öğrencinin bilgisayarı yoktu veya diğer öğrencilerin bilgisayarı yoktu. Fakat biz bunlardan haberdar değildik. Yani aslında pandemi dönemi, uzaktan eğitim süreci bu sorunları görünür yaptı; o açıdan da önemli bir noktadır.

Öğrencilerin %35 civarı bilgisayardan yararlanmışlar, %29 civarında mobilden yararlanmışlar. Mobil cep telefonu ve tableten ve televizyondan ortak yararlananlar %7 civarında. Buraya baktığımızda şunu söyleyebiliriz rahatlıkla; engelli öğrencilerimizin, bilgisayar, mobil ve tablet gibi teknolojilerinin yetersiz olduğu noktasını bilgilendirebiliriz.

Yine önemli bir şey; uzaktan eğitim platformlarının erişilebilirliği. Çünkü Milli Eğitim Bakanlığı tarafında EBA var. Üniversite, lise birazdan belki daha detaylı söyleyeceğim ama farklı platformları kullandılar. Zoom kullandılar, Windows Teams'i kullandılar. Bazı üniversitelerimiz kendi uzaktan eğitim platformunu kullandılar. Çünkü aslında bu hızlı geçişin altında şu vardı, onu da hemen yeri gelmişken vurgulayayım; EBA'dan bahsediliyor. Belki EBA'yı ilk defa duyanlar sanki Covid-19 döneminde EBA diye bir şey yapıldı diye düşünebilir ama aslında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yıllardır olan eğitim-bilişim ağlar ve geliştirilen bir sistem vardı. Aynı zamanda özel eğitim de buna benzer engelliler için birtakım çalışmalar yapıyordu. Benzer şekilde üniversitelerimizin de uzaktan eğitim bölümleri var, bir alt yapıları vardı ve bu alt yapıların kullanılması tabii bu hızlı geçişi sağladı. Bu sistemlerin erişilebilir olması oldukça önemli. Bu erişilebilirliğe baktığımızda öğrenciler açısından %38'i erişilebilir bulmuş, yaklaşık geri kalan %60 civarında ise kısmen veya erişilebilir olmadığını söylüyor. Ki o zaman bizlerin erişilebilir olarak bu platformları mutlaka elden geçirmemiz lazım. Bundan sonrasıyla ilgili, yani bu platformları kullanamayan %60 civarında engelli öğrencinin, eğitimde zorlandığını veya dışarıda kaldığını bu pandemi döneminde söyleyebiliriz.

Kullanılan dokümanların erişilebilirliği ki bu oldukça önemli. Çünkü hocanın canlı yapmış olduğu dersi tamamlayıcı bir unsurdur bu. Burada olumlu yön var, olumsuz yön var. Olumlu yön şöyle diyebiliriz; engelli arkadaşlarımızın en önemli sorunlarından birisi, hocalardan ders dokümanlarını almalarıdır veya birazdan diğer örnekte vereceğim; ders kaydını almalarıdır. Uzaktan eğitim aslında onlara bu dokümanların verilmesi ve ders kaydına ulaşabilecekleri şekilde olmaları anlamında avantaj da kazandırmıştır. Fakat bu dokümanların erişilebilir olmadığı noktası mesela

%20'si hiç ulaşamadığından bahsetmiş. %30'u ise kısmen ulaştığından, yani %50'si, yani yarısı, iki öğrenciden birisi kullanılan dokümanlara erişememiş, erişemiyor.

Yine önemli şeylerden birisi de, eğitimin olmazsa olmazı; ölçme ve değerlendirme. Bunun olumlu yönleri var, olumsuz yönleri var. Olumlu yönlerinden birisi de görme engelli öğrencilerimiz özellikle bu tip sınavlarda zorlanırlar diye bir yardımcı belirlenir. Şayet çevrimiçi erişilebilir, bunu özellikle vurgulayalım; erişilebilir bir şekilde sınav yapıldıysa, mesela görme engelli öğrencilerimizin bağımsız bir şekilde, özgür bir şekilde ve eşit bir şekilde sınavı yapması sağlandı. Avantajlı yönleri de oldu ama dezavantajlı yönlerine baktığımızda, bu ölçme-değerlendirme araçları da %28 hiç ulaşamıyor ki yani üç öğrenciden birisi hiç ulaşamamış. %38'i ise kısmen ulaşabilmiş ki bu da özellikle önemli sorunlardan birisi.

Kullanılan video içerikleri ki bu işitme engellilerde biraz daha ön plana çıkıyor aslında, onu da hemen vurgulayayım. Bu çalışmamızda çok detaylı incelemeler yaptık, işitme engelliler, görme engelliler açısından, diğer engel grupları açısından. Bu detaylara bizim web sayfamızdan ulaşp, erişilebilir video formatında var, ulaşabilirsiniz, özet olarak geçiyorum. Bu videolara %18 hiç ulaşamamış, %38 kısmen ulaşmış, %46 da tamamen ulaştığını söylüyor. Yine %50 civarında ulaşamayan bir kesim var. Burada da önemli bir kısım; işitme engelliler, ki belki video ve diğer açılardan işitme engellilerin, görme engellilere göre biraz daha bu pandemi döneminde dezavantajlı duruma düştüğünden bahsetmemiz mümkün.

Ses içeriklerine benzer şekilde erişilebilir sorunlar var; %50'si tamamen ulaşıyorum derken yine %50'si ses içeriklerine erişimde sıkıntılar yaşamış. Etkisel iletişim içerikleri oldukça önemli. Çünkü öğrencinin anlamadığı veya erişemediği kısımlarda, dersi veren hocayla iletişimde kalması, erişebilmesi, anlık sorular sorabilmesi oldukça önemli. Bu konuda ise sadece %27'si tamamen ulaşabildiğinden bahsetmiş. Geri kalan ise maalesef hiç ulaşamıyor veya kısmen ulaştığından bahsetmiş.

Bu genel tespitleri verdikten sonra bu dönemle ilgili tabii konu sadece bunlar da değil aslında. Bunun çok farklı kesimleri var. Birincisi engelli öğrenci ve ailesi var. Aileye özellikle ben gelmek istiyorum. Belli engel gruplarındaki, biraz önceki konuşmacımız da bahsetti, aileler oldukça önemli oldu bu uzaktan eğitim sürecinde. Örneğin özel gereksinimli öğrencilerin sisteme katılması için Özel Eğitim Genel Müdürlüğü, nitekim bazı mobil yazılımlar geliştirdiler, EBA'da bazı içerikler hazırladılar. Ama şimdi onlar tek başına bunu kullanamıyorlardı. Özellikle anneleri biraz da ayıracağım ben, pozitif ayrımcılık yapacağım. Çünkü genelde engelli çocuğu konusunda hep fedakarlık yapan, ilk fedakarlık yapan kişiler onlar olmuştur. Bunlar şayet tablet kullanmasını bilmiyorsa, tablete yazılım yüklemesini bilmiyorsa evde, çocuğuna yardımcı olamadı. O yüzden

engelli öğrencilerle ilgili birtakım çalışmalar yaparken, ailelere de yönelik mutlaka teknoloji eğitimleri vermemiz lazım; burada sorunlar var. Eğitim kurumlarının üzerine düşen çok ciddi görevler var. Birazdan örneğini vereceğim; gerekli kılavuzu hazırlamaları lazım, gerekli alt yapıyı, teknolojiyi, web sayfalarını erişilebilir yapmaları lazım. Engelli destek birimleri, eğitimcilere de önemli görevler düşüyor. Şunu vurgulamak lazım; bunlardan hiçbiri tek başına bu sorunu çözemez. Yani eğitim kurumu dört dörtlük bir sistem sunsa bile, diğer unsurlar olmadığı sürece bu bir anlam ifade etmiyor; bunların birlikte hareket etmesi lazım.

Engelli öğrencilerin sorunları nelerdir, mesela engelli öğrencilerimizin en önemli sorunlarından birisi; özellikle üniversitelerde kendilerini gizlemeleri söz konusu. Kendilerini gizlememeleri lazım, mutlaka özel gereksinimlerini belirtmeleri lazım. Ailelerin de benzer şekilde bu yönde destek vermeleri oldukça önemli. Eğitimcilere çok ciddi sorumluluklar düşüyor. Bunun için de tabii ki üniversitelerimizin, akademik birimlerimizin, Millî Eğitim Bakanlığının şunu yapması lazım, bunu hala yapmadık. Biz üniversitemizde yaptık, bazı kurumlar yaptı; uzaktan eğitimde engelli öğrencilerle ilgili bir kılavuz yayınlanmadı. Yönetmelikler yapılması lazım, bunlar yayınlanmadı. Biz hem bu kitabımızda hem de üniversitemizde bununla ilgili bir kılavuz yayınladık. Yani öğretim görevlileri, akademisyenler canlı ders yaparken, uzaktan eğitim yaparken; engel durumuna göre nelere dikkat etmeleri lazım, bununla ilgili işlemler yapılması lazım. Eğitimcilerin de buna dikkat etmesi lazım.

Tabii önemli bir şeyi biraz önce vurguladım; mutlaka pozitif ayrımcılık yaparak, engelli öğrencilere gerekli teknolojilerin sağlanması, bu yönde desteklenmesi oldukça önemli. Bu konuda çok büyük sıkıntı var ki çalışmamızda da bunu görüyoruz.

Dijital eğitim platformlarının mutlaka bundan sonra erişilebilir yapılması lazım. Bunların bazıları erişilebilir fakat erişilebilir olmayanlar engelli bireylerin veya eğitimcilerin sistem dışında kalmasını sağlıyor. Bununla ilgili mutlaka ortak bir akılla çalışma yapılması lazım.

Eğitim materyaline erişilebilirlik çok önemli. Çünkü biz eğitimcilere diyoruz ki “Verdiğin dokümanı erişilebilir yap.” Fakat ona nasıl erişilebilir yaptığını öğretmeden bunu deme hakkımız yok. Biz platform olarak şunu yaptık; 18 tane videoda Wordu, Exceli, Power Point Sunusunu, Outlook Expressi nasıl erişilebilir yapılacağına dair açıklamalar yaptık.

Bununla ilgili mümkün olduğu kadar sistemde hep kalması için desteklemeye çalıştık. Ama bunun doğru çözümü mutlaka Millî Eğitim Bakanlığı işbirliğiyle tüm eğitim fakültelerinde bunun ders olarak yerleştirilmesi lazım, kalıcı çözüm olması lazım. Sonradan yapmakla yeterli olmuyor.

Yine bu son dönemde şunu gördük; bilgiye erişim, engelli öğrencilerin sistemde kalması açısından oldukça önemliydi. Özellikle erişilebilir kütüphanelerle ilgili biz çalışmalar yaptık; bu sene de ikincisini yapacağız. Mutlaka gerek üniversitelerin gerek Milli Eğitim Bakanlığındaki genel anlamda kütüphanelerin erişilebilir hale getirilmesi hem mekânsal olarak hem de doküman olarak getirilmesi oldukça önemli. Bununla ilgili zaten ciddi sıkıntılar da var.

Bir iki örnek vereceğim; mesela kılavuzda neler yer alabilir? Örneğin görme engelliler açısından baktığımızda, öğrencilerin ders notlarını paylaşması, arka fonda bireyin sesi dışında seslerin olmaması. Ders öncesinde öğrencilerin ders notlarının paylaşılması. İşitme engelliler için fazla seçenekler var ama mesela işitme engellilerin, biraz önce Şirin Hocam da bahsetti; farklı özellikleri var. Her işitme engelli aynı değildir; işaret dilini bilen var, alt yazıyı okuyabilen var, dudak okuyan var. Dudak okuyanlar için mesela hocanın kendisini, rahat görünür şekilde göstermesi lazım gibi ki bunun detaylarını dediğim gibi sayfamızda bulabilirsiniz.

Web sayfamızda hem erişilebilir ders materyalleriyle ilgili hem de bu konuşmalarda baz alan sorunlar ve çözümleriyle ilgili dokümanlar yer almaktadır.

Özetleyecek olursak; engellilerin özel gereksinimleri doğru tespit edilmeli. Engelli öğrencilerin bilişim teknoloji cihazlarını ve internete ekonomik olarak daha kolay erişimleri sağlanmalı, desteklenmeli. Bu konuda pozitif ayrımcılık yapılmalı. Uzaktan eğitim platformlarının ders materyalleri ve web sayfalarının erişilebilir olması sağlanmalı. Eğitimcilerin ders materyallerine erişilebilirliği, engellilerle iletişim gibi konularda eğitimler verilmeli; bunların eğitim fakültelerine ders olarak konulması sağlanmalı.

Yine yayınlanacak kılavuzlar, ki biraz önce örneğini verdim; oldukça önemli. Erişilebilir kütüphaneler konusundan ortak hareket edilmesi lazım. Yani her eğitim kurumunun kendi kütüphanesini kurma çabasındansa, ortak bir veri tabanından, Türkiye'deki hatta dünyadaki tüm engelli bireylerin rahatlıkla ulaşabileceği bir veri tabanı oluşturulması lazım. Ailelere teknoloji okuryazarlığı eğitimleri düzenlemelidir diye toparlıyorum. Teşekkürler.

Doç. Dr. Fahri Gökçen TANER

Çok teşekkür ediyoruz, tam 20 dakikada topladınız. Şimdi Millî Eğitim Bakanlığından İbrahim Gül'ü dinleyeceğiz. İbrahim Gül; 2008 yılında 19 Mayıs Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümünden mezun oldu. 2008-2011 yılları arasında Ankara Nallıhan Rehberlik ve Araştırma Merkezinde, 2011-2015 yılları arasında ise Ankara Yenimahalle Rehberlik ve Araştırma Merkezinde rehber öğretmen, psikolojik danışman olarak görev yaptı. 2015 yılından itibaren Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğünde rehber öğretmen, psikolojik danışman olarak görev yapmaktadır. Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleriyle, özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilere sunulan eğitim imkanlarının iyileştirilmesi ve mevzuat düzenlemeleri çalışmalarında görev almakta, bu konularda seminerler ve hizmet içi eğitimler vermektedir. İbrahim Gül, “Salgın Döneminde, Engelli Bireylerin Eğitime Erişimi Hususunda Yönetilen Faaliyetler” konulu sunumunu yapacak. Buyurun.

Milli Eğitim Bakanlığı
İbrahim GÜL

SALGIN DÖNEMLERİNDE ENGELLİ BİREYLERİN EĞİTİME ERİŞİMİ HUSUSUNDA YÜRÜTÜLEN FAALİYETLER

Teşekkür ediyorum. Öncelikle Sayın Başkanımıza, Değerli Konuşmacılarımıza konuşmalarından dolayı teşekkür ediyorum. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun düzenlemiş olduğu bu Çalıştaya, Millî Eğitim Bakanlığını davet etmiş olmasından dolayı ve Ankara Üniversitesine ev sahipliğinden dolayı teşekkürlerimi ileterek başlamak istiyorum.

Sayın Başkanımızın arz ettiği gibi ben Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğünde çalışıyorum. Bizim Genel Müdürlüğümüz hem özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin eğitim öğretim süreçleri ile ilgili görevler yapmakta, aynı zamanda rehberlik yüksek danışma hizmetlerine ilişkin eğitimler ve eğitim içeriklerinin düzenlemesi üzerine çalışmalar yapmaktadır. Bu Covid-19 salgını sürecinde de Bakanlığımız olarak, Genel Müdürlüğümüz olarak; hem özel eğitim alanında hem de rehber psikolojik danışma hizmetleri anlamında hem ailelerimize hem öğrencilerimize sunmuş olduğumuz hizmetleri bu süre içerisinde sizlere anlatmaya çalışacağım.

Sunumumun içeriğine geçmeden önce öncelikle biraz bir süreci hatırlatmak istiyorum. Mart ayı itibariyle ülkemizde pandeminin ilan edilmesiyle birlikte Bakanlığımız hem eğitim öğretimde hem de üniversitelerde uzaktan eğitime geçmiştir. Bu uzaktan eğitimin bir süreci devam ettikten sonra hibrit model uygulamasına geçilmiştir. Öğrencilerimiz yarı zamanlı olarak haftanın belirli günlerinde okullara gelmiştir, diğer kalan kısmı da diğer günlerde gelmiştir. Haftada bir günde de uzaktan eğitim devam etmiştir. Onun akabinde salgında alınan tedbirler ve aşılama ile birlikte biliyorsunuz ki bu eğitim öğretim yılı itibariyle de tüm eğitim öğretim faaliyeti yüz yüze olarak okullarımızda devam etmektedir.

Uzaktan eğitim sürecinde Bakanlığımızca yaptığımız çalışmalara değinecek olursak; öncelikle özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin, yüz yüze eğitimden uzak kalmış olmaları, salgın sürecinde yaşamış oldukları davranışsal ve sosyal açıdan olumsuz etkilenmelerini göze alarak Genel Müdürlüğümüzce, özel eğitim öğrencilerinin uyum eğitimi rehberlik programı ve özel eğitim öğrencilerine uyum programları oluşturulmuştur. Bu rehberlik faaliyetleri ve uyum ve erişim çalışmaları açısından okulumuzdaki öğretmenlerimize gerekli eğitimler verilerek hem velilerimize yönelik hem de öğrencilerimize yönelik, uyumları kolaylaştırması açısından gerekli çalışmalar yürütülmüştür. TRT1 EBA ilkokul ve ortaokul kanallarında Türkçe, matematik, hayat bilgisi dersleri yayınlanmaktadır. Ayrıca aynı kanallarda aile bilgilendirme oturumları düzenlenmiştir. Söz konusu yayınlarda kaynaşma öğrencilerimizle beraber yaklaşık olarak 400 bin öğrenciye ulaşılmış bulunmaktadır. Tüm paydaşlarımız için 19 Nisan tarihinden itibaren özel eğitim, “Özelim Eğitimdeyim” mobil uygulaması hem Google Play’de hem de IOS, Android marketlerinde yayınlanmaya başlanmıştır. Bu uygulamaları özel eğitime dair bütün içeriklerimizi, etkinliklerimizi, uygulama ve ders kitaplarımızı, öğrenci, veli ve öğretmenlerin hizmetine sunmuş bulunmaktayız. Bu uygulamalarda sadece ders içerikleri değil aynı zamanda velilerimizi ve öğretmenlerimizi bilgilendirme, yönlendirmeye yönelik içerikler de bulunmaktadır. Bunun dışında 19 adet dijital eğitim materyali hazırlanmıştır ve bu hazırlanan eğitim, dijital eğitim içerikleri hem eba.gov.tr’de hem de ORGM Özel Eğitim Rehberlik Hizmeti Genel Müdürlüğü resmî web sitesinde yayına alınmıştır. Tüm özel eğitim öğrencilerimize yönelik olarak hazırlanan, yaklaşık olarak 4 bin ara yüz ve animasyona sahip uygulamalar, dijital eğitim içerikleri, mobil uygulamaya dahil edilmiştir. Ayrıca Genel Müdürlüğümüz ve Turkcell iş birliğiyle geliştirilmiş 100 bin ara yüz ve animasyondan oluşan, içindeki hazine uygulaması, orta ve ağır düzeyde zihinsel yetersizliği veya orta ve ağır düzeyde otizm spektrum bozukluğu yaşayan öğrencilerimiz için yine mobil uygulamamız üzerinden hizmete sunulmuştur. TRT4 TV’de yayınlanmak üzere 40 adet kısa bilgilendirme etkinlik videoları, 60 tane öğretim videosu, 40 tane aile bilgilendirme videosu çekimleri tamamlanmış, zaman içerisinde TRT Eba TV’de ve eba.gov.tr’de bunlar yayınlanmaktadır. Özel çocuklarımıza eğlenceli etkinlikler takvimi hazırlanmıştır. Uzaktan eğitim sürecinde bu hizmete sunulmuştur. Günlük olarak 10’ar tane etkinliği içeren, öğrencilerin gelişim özelliklerine göre hazırlanmış olan bu eğitim içerikleri, üç cilt olarak yayınlanmıştır. Genel Müdürlüğümüz tarafından kaynaştırma, bütünleştirme yoluyla eğitim gören öğrencilerimiz için matematik dersi kazanımlarıyla ilgili 1500 sayfalık, 6 kitaptan oluşan bir set hazırlanmıştır. Setin içinde yer alan matematiğe hazırlık, sayılar, işlemler, geometrik işlemler, veri işleme ve ölçme kitaplarıyla, öğrencilerimizin ihtiyaç duyabilecekleri, temel düzeyde matematik becerisi kazandırması amaçlanmaktadır. 1 ila 8. sınıf aralığındaki genel eğitim müfredatındaki

kazanımlarla ilgili etkinlikleri, kaynaştırma bütünleştirme öğrencilerimiz, öğretmen yardımıyla birlikte ihtiyaç duydukları konu ve kazanımları, kitap etkileşimini dijital platformları kullanarak destekleyebilmektedir. Bu setler Genel Müdürlüğümüzce 3 bin tane basımı yapılarak tüm illerimize, 81 İl Milli Eğitim Müdürlüklerimize de gönderilmiştir.

Özel eğitim alanında çalışan akademisyenler tarafından dijital toplantılar, uygulamalar yapılarak haftada iki kez özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerimiz, öğretmenlerimize ve haftada bir kez de velilerimize yönelik olarak eğitimler düzenlenmiştir. Bu eğitimler içerisinde hem pandemi sürecindeki eğitim içerikleri hem de okula uyum süreciyle ilgili içeriklerle gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır. 7 bölgede etki ve özel eğitim buluşmaları düzenlenmiştir. 850 paydaşımızın katıldığı ilk buluşmada; uzaktan eğitim ve çerçeve programlarımızın uygulanma süreci değerlendirilmiştir. Bu etkinlikte 7 bin paydaşımızla buluşmayı hedeflemekteyiz. Bu dönemde sunulan özel eğitim hizmetinin etkin bir şekilde yürütülmesi için özel eğitim alanında görev yapan yöneticilerimize telekonferans yöntemleriyle eğitimler verilmiş; toplantılar, çalıştaylar düzenlenmiştir. Uzaktan eğitim ve yüz yüze eğitim sürecinde verilecek eğitimler, izlenecek yollar, Valiliklere duyurularak gerekli açıklamalar yapılmıştır. Bu yolla sürecin yöneticiler, öğretmenlerimiz ve öğrencilerimiz tarafından ne şekilde yürütmeleri gerektiği hem kendilerine ifade edilmiş hem de bu bilgilendirmelerin veli ve kamuoyuyla da paylaşılarak, velilerimizin de bilgilendirilmesi sağlanmıştır.

Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilere sunulan eğitim hizmetlerinden daha uzun süre yararlanılması, salgın sürecinin olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi amacıyla özel eğitim okullarında ve özel eğitim sınıflarında eğitim gören öğrenci velilerinin talebi doğrultusunda, sınıf tekrarı yapılmasına ilişkin yasal bir düzenleme yapılmıştır. Pandemi sürecindeki bu uzaktan eğitim sürecinden tam olarak yararlanamadığı düşünülen öğrencilerimiz, tür ve kademe ayrımı yapılmaksızın, geçtiğimiz eğitim-öğretim yılında sınıf tekrarı hakkı verilerek, isteyen velilerimiz, öğrencilerimiz bu haklardan yararlandırılmıştır.

Evde eğitim ve hastanede eğitim hizmetinden yararlanan, özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerimize pandemi sürecinde de yine uzaktan eğitim vermekteydik. Bu eğitim-öğretim yılıyla birlikte tüm eğitim tür ve kademelerinde biliyorsunuz ki yüz yüze eğitime geçildi. Geçtiğimiz haftalarda evde eğitim, hastanede eğitim alan öğrencilerimizin yaşamış olduğu kronik rahatsızlıklardan ve bağışıklık sistemleri zayıf olması da göz önünde bulundurularak, evde eğitim alan öğrenciler isterse bu söz konusu eğitimi evde yüz yüze alabileceği gibi online canlı ders olarak da uzaktan almasına yönelik de bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme tamamen velilerimizin talebi doğrultusunda

yapılacaktır. Eğer velimiz çocuğunun sağlığı açısından eve dışarıdan bir öğretmenin gelmesini sakıncalı buluyorsa, bu eğitimi uzaktan da alabilmesine ilişkin düzenleme yapılmıştır.

Pandemi sürecinde örgün eğitim kurumlarımızda yüz yüze eğitime ara verip uzaktan eğitime geçilmişti. Ancak özel eğitim ihtiyacı olan öğrencimizin eğitim aldığı, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerimiz de bulunmaktaydı. Buradaki eğitimlerimize devam edilmiştir.

Kamu kurum ve kuruluşlarımız esnek ve dönüşümlü çalışma içindeydi. Bu süreçte destek eğitim raporu süresi biten öğrencilerimizin, eğitimden geri kalmamaları, herhangi bir mağduriyet oluşturulmaması için destek eğitim raporları pandemi süresince uzatılmış, yeni bir inceleme veya yeni bir sağlık raporuna gereksinim duyulmaksızın, var olan raporlarla eğitim-öğretimde destek eğitim hizmeti almalarına devam etmeleri sağlanmıştır.

Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerimizin salgın sürecinde davranışsal ve sosyal duygusal açıdan etkilenmiş oldukları göz önünde bulundurulduğunda, uyum eğitim rehberlik programı ve özel eğitim uygulamaları hazırlandığı 500 bin özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencimizin okula yüz yüze başlaması sürecinde, planlama yapılarak, uyum problemi yaşanmadan önlenmesi, öğretmenlerimize gerekli tedbir alınması ve öğrencilerimizin de bu uyum problemlerini eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde aşmaları için gerekli eğitimler düzenlenmiştir.

Covid-19 salgın döneminde öğretmenlerin ve ailelerin çocuklara yardımcı olması amacıyla travmatik yaşam olayları ve okuldaki psikolojik sağlık için öğretmenlere bilgilendirme rehberi, travmatik yaşam olayları ve ailede psikolojik sağlık için ailelere bilgilendirme rehberi hazırlanmıştır. Söz konusu rehberlerle ailelerimizin, buradaki aileler olarak kastettiğimiz de sadece özel eğitim ihtiyacı olan ailelerimiz değil, tüm öğrencilerimizin, tüm vatandaşlarımızın yararlanmasıdır. Çünkü bu süreçte hepimizin olumsuz yaşantıları, psikolojik olarak yaşamış olduğu durumlar meydana gelmiştir. Bunlarla ilgili baş etmek için tüm velilerimize yönelik olarak rehber kitapçıklar hazırlanmış, bilgilendirme rehberleri hazırlanmış, okullarımızdaki rehber öğretmen psikolojik danışmanlarımızın aracılığıyla, sınıf öğretmenlerimizin aracılığıyla da söz konusu programlar, eğitimler hem yüz yüze, hem de online olarak eğitim içerikleri hazırlanmıştır.

Diğer bir süreçte de uzaktan eğitim sürecinde, eğitim içeriklerimiz, EBA TV üzerinden yayınlanmaktaydı, aynı zamanda EBA TV üzerinde, EBA platformu üzerinde daha doğrusu, canlı dersler yapılmaktaydı. Yani EBA olarak kastettiğimiz; Milli Eğitim Bakanlığı olarak EBA'daki verilen eğitimlerle kastettiğimiz; sadece

yüklenmiş olan videoların izlenmesi değildir; aynı zamanda tüm öğretmenlerimizin hem EBA üzerinden hem de diğer dijital platformlar üzerinden canlı dersleri yapılmıştır. Bu süreçte özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerimiz için EBA TV’de, TRT EBA’da, ilkokulunda veya ortaokulunda eğitim içerikleri hazırlanmıştır. Aynı zamanda öğrencilerimize MEB’in hazırlamış olduğu, özel eğitim öğretmenimiz tarafından canlı dersler yapılmıştır. Bu canlı dersler de öğrencilerimizin ihtiyaçlarına, performansına ve potansiyeline göre düzenlenmiştir. Elbetteki hiçbir eğitim yüz yüze eğitimin verdiği verimin yerini tutamayacaktır. Ancak ihtiyaç hiyerarşisini göz önüne aldığımız zaman, öncelikle biliyorsunuz ki sağlık ve güvenlik, fiziksel ihtiyacın karşılanması gelir. Bu süreçte Bakanlığımızca yüz yüze eğitime ara verip uzaktan eğitime geçilmiştir. Bu süreci sağlıklı bir şekilde yürütmek ve öğrenme kayıplarını en aza indirmek amacıyla tedbirler alınmıştır. Bu tedbirlerin en büyüklerinden biri de; canlı derslerdir.

Öğretmenlerimiz, öğrencilerimiz için hazırlamış oldukları rehber doğrultusunda eğitimlerine devam ettiler. Yani öğrencilerimizin özelliklerine göre yapıldı bu eğitimler. Öğrencimizin hangi iletişim aracına erişimi varsa; eğer örneğin interneti varsa EBA’dan canlı derse katılabildi, diğer dijital platformlar üzerinden katıldı. Hiç internete erişimi olmayan öğrencilerimiz için öğretmenlerimiz, cep telefonlarıyla veya mobil telefonlarla gerekirse görüşerek, hiçbirine ulaşamadığı zamanlarda bizzat öğretmenlerimizin evlerine gidilerek, çalışma kağıtları verilerek öğrencisiyle çocuğa nasıl çalışılacağına ilişkin aile eğitim yöntemiyle, aileye anlatarak ulaşılmaya çalışıldı. Şu an artık zaten yüz yüze eğitime geçildi. Sadece o da yine isteğe bağlı olarak, biliyorsunuz ki kronik hastalığı olan, özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler veya diğer öğrencilerimiz uzaktan eğitime devam edebiliyorlar. Onun dışındaki tüm öğrencilerimiz için yüz yüze eğitim okullarımızda, haftanın beş günü olarak devam etmektedir.

Konuşmacılarımızın değindiklerine ufak tefek bir şeyler ekleme yaparak bitirmek istiyorum; sayın hocalarımız da işaret dilinden bahsetmişlerdi, bununla ilgili Bakanlığımızla çalışma yaptıklarından bahsetmişler, teşekkür ediyorum. Bununla ilgili küçük bir ekleme daha yapmak istiyorum. 2015 yılında Özel Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü koordinesinde, Mili Eğitim Bakanlığınca Türk İşaret Dili Sözlüğü yayınlanmıştır. Tüm illerimize dağıtımları yapılmıştır. İlgileriniz ve hassasiyetleriniz için de teşekkür ediyorum.

Onun dışında diğer notlarıma baktığım zaman da Sayın Hocamızın yapmış olduğu araştırma sonuçlarında da uzaktan eğitim sürecinde yapılan değerlendirmelerde eksiklikler veya daha iyi olması gereken yönler değinilmiş, ama yanlış görmediysem veya yanlış işitmediysem sanırım pandeminin ilk başladığı, uzaktan eğitimin başladığı ilk üç ay bu süreçte yapılan bir çalışma gibi gördüm.

Bir anda geçilen bir uygulamayla evet Bakanlığımızın bununla ilgili, Sayın Hocamızın da bahsettiği gibi EBA pandemi sürecinde yapılmış, o gün ortaya çıkan bir süreç değildi. Bakanlığımızca daha öncesinden hayata geçirilmiş, öğrencilerimizin buradaki içeriklerden zaten yararlanmış oldukları bir sistemdi. Pandemiyle birlikte bu sistemin içeriği zenginleştirildi. Var olan ders içeriklerine, özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilere ilişkin olarak hem işaret dilleri, kimi dersler için de betimlemeli anlatımlar eklenmiştir. Bunlarda da özellikle özel eğitim okul ve sınıfına devam eden öğrencilerimiz için değil, onlarla birlikte aynı zamanda da tam zamanlı kaynaştırma ve bütünleştirme yoluyla eğitime erişimi sağlanan öğrencilerimizin, eğitimlerden daha fazla faydalanması amacıyla yapılmıştır. Ayrıntılı betimleme içerikleri, alan uzmanları tarafından öncelikle yazılı olarak betimlenmiştir, sonra da bu işin uzmanları tarafından işaret dili veya betimleme uzmanları tarafından da videolar üzerinde gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Bakanlığımızca sürekli olarak bir gelişim ve ilerleme halinde olmaktayız. Bu kapsamda da hem velilerimizden hem öğretmenlerimizden hem STK'larımızdan, kurum ve kuruluşlarımızdan gelen görüş ve önerileri dikkate alarak çalışmalarımızı şekillendirmeye çalışmaktayız.

Bu kapsamda direkt pandemi sürecinde olmasa da Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu kapsamında, Kurumun düzenlemiş olduğu bir çalışmayla, Bakanlığımızın son zamanlarda yapmış olduğu bir değişiklikten de bahsetmek istiyorum; bu değişiklik takvim olarak pandemi sürecine denk geldi. Bizim farklı özel eğitim okul ve kurumlarımız var; öğrencilerin özelliklerine göre hizmet veren. Bunlardan bir tanesi de üçüncü kademedeki eğitim veren, özel eğitim meslek okullarımız. Bu okullarımızda öğrenim gören öğrencilere daha önceden yüksek öğretime devam etme hakkı verilmiyordu. Bakanlığımızca yapılan düzenlemelerle; yönetmelik değişikliği, mevzuat düzenlemesi yapılarak, bu eşitsizlik de ortadan kaldırıldı. Artık özel eğitim meslek okulunu tamamlayan veya daha önceden de tamamlamış olan öğrenciler, sınavda başarılı olmaları halinde istekleri ve yetenekleri doğrultusunda yüksek öğretime de devam edebilecekler. Bu değişiklik de pandemi sürecinde yapıldı. Bu dönemle birlikte artık ilk yapılacak olan yüksek öğretim kurumları sınavına girebilecekler. Vaktinizi daha fazla almadan ben sözü burada bitiriyorum. Tekrardan tüm dinleyicilere ve katılımcılara teşekkür ediyorum.

T
TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE
EŞİTLİK KURUMU

ÇALIŞTAYI

HE
İNSAN
EŞİTLİK

KORONAVİRÜS SALGINI
ENGELLİ HAK
ÇALIŞTAYI

TIHEK
TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE
EŞİTLİK KURUMU

KORONAVİRÜS
E

Arç. Gör. Nispet Zاهد
KARA

Dr. Burhan ERKÜS

Öğr. Gör. Ayşegül ATLI

2.

OTURUM

KORONAVİRÜS SALGINI DÖNEMİNDE
ENGELLİ BİREYLERE YÖNELİK
AYRIMCILIKLA MÜCADELE

Oturum Başkanı

Dr. Burhan ERKUŞ

Oturum Başkanı

Türkiye İnsan Hakları ve
Eşitlik Kurulu Üyesi

Dr. Burhan ERKUŞ

Değerli Misafirlerimiz, Saygıdeğer Katılımcılar; öğleden sonraki programımız için hoş geldiniz diyorum.

İkinci oturumumuzun ana başlığı “Coronavirüs Salgını Döneminde Engelli Bireylere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele”. Bu bölümde dört ayrı katılımcımız bizlere konuşma yapacaklardır. İlk olarak Sayın Bahar Yavuz Hanımefendi konuşacaklardır “Coronavirüs Salgını Sürecinde Engelli Kadınların, İnsan Haklarının Durumu” başlığı adı altında.

Ben kısaca Bahar Hanım’ın özgeçmişinden bahsetmek istiyorum. 2017 yılında Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji bölümünden mezun olmuştur. 2013’te Türkiye’nin engellilik ve gençlik alanında çalışan ilk sivil toplum kuruluşlarından biri olan, tamamen üniversite öğrencileri ve yeni mezun engelliler tarafından kurulan Eğitimde Görme Engelleri Derneği kurucu üyesidir. 2016-2019 yılları arasında Derneğin uluslararası işler sekreterliğini yapmıştır. Yine 2015-2019 yılları arasında İsveç ve Türkiye’de 22 engelli kişinin portresinin sergilendiği, İsveç Konsolosluğu ve İsveç Enstitüsü destekli “Erişiyorsam Varım” sergisinin portrelerinden biri olmuştur kendisi. 2017-2021 yılları arasında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının çeşitli kurumlarında psikolog ve aile danışmanı olarak görev yapmıştır. 2020 yılında engelli kadın ve kız çocuklarına yönelik, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve cinsel üreme sağlığı, hak ve hizmetlere erişimin Türkiye’deki durumunu inceleyen TAB Vakfı destekli raporlama çalışmasını Hilal Döner ile kaleme almıştır. Yine 2020 yılında Urgent Action Fund desteğiyle, pandemi döneminde engelli kadınların hak temelli güçlenmesi için eğitim ve paylaşım toplantı serisini düzenlemiştir. 2021 Ağustos ayında, NDI Türkiye desteğiyle, engelli genç kadınların sivil katılım hakkı üstüne bir çalıştay, bir güçlendirme toplantısı

gerçekleştirmiş; engelli genç kadınlara yönelik sivil katılım broşürünü standart ve kolay okunur iki versiyonunu kaleme almıştır. Bilgi Üniversitesi, Travma ve Afet Çalışmaları Ruh Sağlığı programında tamamlamak üzere olduğu, “Engelli Bireyler ve Travma Sonrası Büyüme” üzerine bir yüksek lisans tezi vardır. Sivil toplumda aktif olduğu 2013 yılından itibaren Birleşmiş Milletler Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi Kurumu, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği gibi Birleşmiş Milletler birimlerinin ve farklı kuruluşların gerçekleştirdiği ulusal ve uluslararası toplantılara katılarak, engelli genç kadın temsiliyetini görünür hale getirmeye çalışmaktadır. 2021 Nisan ayından itibaren Engelli Kadın Derneğinin, Avrupa Bağımsız Yaşam Ağıyla beraber gerçekleştirdiği, Sivil Toplum Destek Programı ikinci dönem destekli, engelli bireylerin bağımsız yaşam hakkı üstüne bir projenin koordinatörlüğünü yapmaktadır. Ben sözü Bahar Hanım’a veriyorum. Buyurun Bahar Hanım.

Engelli Kadın Derneği Üyesi
Bahar YAVUZ

KORONAVİRÜS SALGINI SÜRECİNDE ENGELLİ KADINLARIN İNSAN HAKLARININ DURUMU

Çok teşekkür ediyorum, çok sağ olun. Belki de içinde bu dakikaya kadar sunum yapan en genç üye olduğum için diye tahmin ediyorum; biraz heyecanlıyım, o yüzden mazur görmenizi rica ederek başlayacağım. Aslına bakarsanız engelli kadın ve kız çocuklarıyla ilgili olarak yapılan ve yapılmakta olan çalışmaların, bugün dünyada ve Türkiye’de çok daha iyi durumda olduğunu söyleyerek başlamak gerekiyor; belki pandemi gibi özel ve olağanüstü bir durumu analiz etmeden evvel. Çünkü biliyorsunuz ki pandemi sadece engellileri değil, tüm farklı insanları, tüm dünyada farklı sosyo-ekonomik düzeyde, fiziksel ve zihinsel farklılıkta olan herkesi etkiledi. Dolayısıyla hepimiz için hiç beklenmedik bir bağlamdı ve hiç beklenmedik bir bağlamda bir sürü sorunla karşılaştık. Bunların en önemlileri belki de insan hakları ihlalleri denilebilecek şeylerdi.

Ben Engelli Kadın Derneği eski üyesi ve şu an proje koordinatörü olarak; az önce de bahsedildiği üzere birtakım çalışmalarda bulundum. Bunlar aslına bakarsanız engelli kadınlara yönelik kız çocuklarının insan haklarının durumunu tespit etmekle ilgiliydi. Bunun için çeşitli izleme çalışmaları gerçekleştirdik; online anket üzerinden gerçekleştirdiğimiz iki anket çalışmamız, iki fokus gruptan oluşan bir nitel çalışmamız mevcuttu ve bunun üzerinden medya taraması, Türkiye’de mevzuatın durumunu ve haberleri de taradığımız bir izleme çalışması gerçekleştirdik. Aslında bugün paylaşacağım şeyler biraz o izleme çalışmasının sonuçları üzerinden olacak.

Aslına bakarsanız biz olabildiğince farklı kadınlara, engelli kadınlara, farklı engeli bulunan engelli kadınlara ulaşmaya çalıştık. Türkiye’de hala biz 2011 ya da 2012’nin verileriyle Türkiye’deki engellilik meselesini konuşuyoruz maalesef. Dolayısıyla da

bununla ilgili ne kadar insana ulaşabilirsek, farklı engel durumundan, o kadar veriye sahip olabiliyoruz. Dolayısıyla kapsamımızı farklı engel gruplarından insanları, engelli kadınları içererek gerçekleştirmeye çalıştık. Çoklu engel grubu da dahil olmak üzere otistik görme engelli, sağır işitme engelli ve fiziksel engel grubundan çeşitli kadınlarla buluştuk. Fokus grup çalışmalarımızdan bir tanesi, sağır kadınlar dışındaki diğer engel gruplarından. Bir de sadece sağır kadınların olduğu, sağır komitelerle çalışanlar bilir; sağır toplumu birazcık kendi içinde paylaşım yaparken rahatlık duyan bir topluluk. Daha doğrusu kendilerini açma konusunda daha rahat hissedebiliyorlar. Çünkü biliyorsunuz ki belki de dil meselesi nedeniyle sağır insanların dili olmadığı önyargısı yüzünden; sağır bireyler artık bugün kendilerini ifade ederken sağırarla olduğunda daha rahat hissediyor maalesef; bunu da gözeterek bu şekilde bir şey yapma şansımız oldu.

Engelli kadınların büyük bir kısmı, sadece engelli kadınların değil, belki de bunu yapabilenlerin büyük bir kısmı Covid-19 sürecini ailesiyle, yakınlarıyla geçirdiler, geçirmek durumunda kaldılar ya da geçirmeyi tercih ettiler diyebiliriz. Bu sebeple de aslında bu meseleyi engelli kadınlar özelinde, aileler bağlamında okumak gerekiyor ve baktığımızda ekonomik anlamda birçok insanı vurduğu gibi engelli kadınları da vurdu. Bu anlamda baktığımızda yaklaşık üçte birinin gelirlerinde azalma oldu ve gelirlerinde azalma olan insanların da yine üçte biri 3 bin TL'nin altında gelire sahip oldu. Bu geçen senenin verileri, şu an için düşündüğümüzde bunun çok daha, şu anki enflasyonda ve şu anki durum üzerinden çok daha vahim bir durumda olduğunu tespit edersiniz diye tahmin ediyorum. Engelli bireylerin, hani birçok şeyi söylüyoruz; engelli bireyler, pandemi gibi olağanüstü durumlarda çok hak ihlali yaşayabiliyor, birçok erişimde zorluk çekebiliyor diye. Bunu birazcık somutlamak için; en çok alışverişte, para çekmekte ve diğer bankacılık işlemlerinde, kişisel bakımda, ev temizliğinde, sağlık hizmetlerine erişimde ve çocuk bakımında zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Kadınların yarısından fazlası bu karşılaştığı sorunları, aile bireyleri sayesinde çözmüş. %37'si hiçbir destek almadan, kendi başına hallettiğini söylüyor ve az sayıda kişiler de hiç tanımadıkları kişiler ve destek ağları tarafından bu karşılaştıkları problemleri çözdüklerini söylüyorlar.

Biliyorsunuz ki daha önceki oturumlarda da paylaşıldı. Maalesef Covid-19'dan korunma yolları, durumun tespiti ne oluyor ne bitiyor, bütün gerçekleştirilen haberler ya da bununla ilgili bilgilendirme materyalleri herkes için erişilebilir değildi. Örneğin paylaşılan grafikler körler için erişilebilir değildi; biz insanlara soruyorduk. Sağırılar için benzer bir şekilde hem maskeyle ifade edilen anonslar hem de yazılı olarak ifade edilen şeyler çok fazla terim ve uzun cümle barındırdığı için sağır bireylerin erişimine maalesef açık değildi. Bu yüzden birçok kişi bu bilgilendirmelere erişemediğini söylüyor. İşaret diliyle ilgili meseleyi ikinci madde olarak paylaştım.

Aynı zamanda kadınların %70'inden fazlası, pandemi döneminde, kamu kuruluşları ve yerel yönetimler tarafından sağlanan destek mekanizmalarına, bunlar hakkındaki bilgilendirmeye erişemediklerini ifade ettiler. Bunlar içerisinde sosyal yardımlar, maske, dezenfektan gibi sağlık ürünlerine erişim söz konusu, hastalık durumunda teşhis ve tedavi hizmetlerine erişim, ilaçlara ve kişisel ve günlük bakım ihtiyaçlarına ve bunları sağlayacak kişilere erişim olarak sıralandırılabilir. Bunlar engelli kadınların bizzat paylaştığı şeyler.

Genel sağlık hizmetlerine aslında pandemi öncesinde de erişimde engelli bireyler, yani kadınlar üzerinde birçok sıkıntı yaşanmakla beraber, pandemi gibi özel bir durumda, biliyorsunuz ki hiç kimse ne yapacağını bilmiyordu, nasıl bir sistem kurulacağını bilmiyordu. Dolayısıyla kadınların daha önce genel sağlık meselelerine yarısından fazlası erişebilirken, bu oran %13'e düşmüş durumda. Aslına bakarsanız cinsel sağlık ve üreme sağlığı; hak ve hizmetleri açısından düşündüğünüz zaman, doğum kontrol yöntemlerine erişim meselesi ve diğer hijyen ürünlerine ve sağlık ürünlerine, cinsel sağlık ürünlerine erişim konusunda da zorluk yaşandığı bulgularımız arasındaydı. Yine fizik tedavi, rehabilitasyon meselesi biliyorsunuz fizik tedavi bazı engelli gruplar için oldukça önemli. Dolayısıyla buna erişemedikleri için, bazı kadınlar örneğin fizyoterapi meselesinde, fizyoterapistler evlerine gelse bile biliyorsunuz ki sosyal mesafe nedeniyle yeterince verimli bir şekilde çalışamamışlardır. Bütün katılımcılardan, yani fizyoterapi hizmeti alan ve artık pandemi kapanması sürecinde alamayan kadınlardan sadece birisi evde böyle hizmet alabildiğini ifade etmiştir.

Baktığımızda pandemi birçok insanı etkilediği gibi engellileri de etkiledi. Fiziksel hareketlilik azaldığı için bazı engel grupları için zorluk yaşandı. Aynı zamanda psikiyatrik tanısı olan engelli gruplar için alevlenme dönemlerinin burada sıklıkla yaşandığını biliyoruz. Her şeyin ertelenmesi, derin bir bilişsizlik düşüncesi, gelecek korkusu. Sevdiklerinden uzak kalma, özlem, yalnızlık hissi, boşluk, umudun azalması, desteğin ortadan kalkması, korku, panik ve depresif duygular ve düşünceleri tetiklemiş durumda. Bu hepimize olan bir şeydi, hatırlayacaksınız o kapanma dönemini. Ailesinin yanında olduğunda rahat olabileceğini düşündüğünüz engelli kadınlar için de bu aslında katmanlaşan ve çoğunlukla derin yaşanan ve derin psikolojik sonuçları olan bir mesele.

Ayrımcılık meselesi aslına bakarsanız her zaman gündemimizde olan bir mesele. Hele ki pandemi söz konusu olduğunda çok daha fazla. Özellikle görme engelli kadınların paylaştığı bir durumdu bu; tek başına çıkmak için akran ya da kardeşlerinden çok daha fazla zorlandıklarını belirttiler. Hem ailelerinin izin verme meselesi hem de kendi rahatlıkları açısından ifade etmişlerdi. Bu bağımlılık hali özgüvenlerini ve aslında

körler için çok önemli bir şey olan bağımsız hareket becerilerini azaltmıştır, böyle bir bulgumuz mevcut.

Tek ebeveyni olan engelli kadınlar meselesi var. Bu aslına bakarsanız çoğunlukla sağır kadınlardan aldığımız bir veri. Özellikle çocuklarıyla tek başına ilgilenmeye çalışırken, çalışmak zorunda oldukları için de aynı zamanda. Maalesef eski eşlerin desteğini alamadıkları için, çocuklarına Covid-19 ile ilgili tabloyu ifade etmekte zorlandılar, çünkü biliyorsunuz sağırılar için erişilebilir bir tablo yoktu bir müddet. Bunda zorlanmakla birlikte aynı zamanda çocukların psikolojileri ve erişilebilir olmayan EBA için zorlandılar. Eğitimi takip etmek, öğretmenlerin özellikle işitme engelli çocuklara, eğitim süreçlerine dair takipte bulunmadıklarını, bu yüzden annelerin çok zorlandığı... Yani engelli kadınların anne olarak çok zorlandığına dair bir bulgumuz var. Bu yüzden bunlara destek olan kişiler sadece aileleri olmuştur. Dolayısıyla bir anne ve babadan oluşan durum olmasına rağmen engelli kadınların, özellikle çocuklarıyla ilgili olarak, tek ebeveynli olanların zorlandığını öğrenmiş bulunduk.

Sağır kadınlarla ilgili ya da sağır bireylerle ilgili şöyle de bir durum vardı; biliyorsunuz maskeler, özellikle dudak okuma meselesiyle ilgili olarak sağır bireylerin iletişimini zorlaştırıyor. Bir ara şeffaf maske tartışmaları olmuştur. Ama tabii bilmedikleri için birçok insan, özellikle kurumunda, çalışmak zorunda kaldığı zaman, amiri tarafından maskesini indirmek durumunda kaldığı zaman hani psikolojik olarak azarlanan kadınlar da oldu bu süreçte. Biz bilgi edinme başvurusu yaparak ulaşmaya çalıştık Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) gibi kurumlarda engelli kadınlara dair herhangi bir başvuru olmadığı bilgisini aldık. Bu engelli kadınların aslında ŞÖNİM gibi kuruluşlara başvurabilecek durumda, yani başvurmakla ilgili herhangi bir derdi olduğundan değil de başvurabilecek durumda olmadığı ve bu pandemi koşullarıyla ilgili olan bir durum. Aslına bakarsanız eğer insanlar belli mekanizmalar, onlar için var olan belli mekanizmalara ulaşamıyorlar ya da başvuramıyorlarsa, bu onlara ihtiyaçlarının olmadığı değil, ona ulaşamadıkları tablosunu daha çok yansıtır. Bu yüzden de bu veriyi paylaşmak istedim.

Bu arada medyada engelli kadınların görünürlüğü ile ilgili önceki slaytta vardı; maalesef ki yine “Zavallı kadın şöyle oldu böyle oldu.” gibi bir şey var. Ama engelli kadınların görünürlüğünün sadece “zavallı” ve “mağdur engelli kadın” üzerinden yansıtıldığına gördük.

Şiddet meselesi biliyorsunuz ki hem Türkiye’de hem dünyada kadına yönelik şiddet meselesi oldukça yaygın. Bizim de yaptığımız çalışmada; kadınların %11’i pandemi döneminde karşılaştıkları şiddetin arttığını ifade ettiler. Ama şiddet türü açısından baktığımız zaman psikolojik, sözel şiddet ve dijital şiddet meselesinin özellikle engelli

kadınlar için ön olana çıktığının görüyoruz. Bu şiddetle başa çıkarken, eğer biliyorlarsa savcılığa nasıl şikâyetle bulunacaklarını ya da ailelerinden ya da psikolojik destek alabiliyorlarsa bir yerlerden, bu konuda zorluk çekmemişler. Ama aslına bakarsanız bu desteği alamayan kadınlar için daha çok içe kapanma, daha çok kendine güvenin azalması ve ne yapacağını bilememe halinde var olan bir durum. Şiddetin faili açısından baktığımız zaman, uygulayıcısı açısından baktığımız zaman; yine dünyadaki ve Türkiye'deki tablolar çok farklı olmayacak bir şekilde. Genellikle ailelerinden, aile bireylerinden, kendilerinden büyük olan aile bireylerinden ve eşlerden geldiğini görebiliyoruz ve az sayıda ilginç bir bulgudur; çocuklarından da şiddet gördüğünü belirten engelli kadınlar mevcut.

Şimdi belki de en önemli mesele. Biz böyle bir şey yaşadık, Türkiye'de böyle bir gerçeklik oldu, dünyada böyle bir gerçeklik oldu. Peki bundan sonra ne yapabiliriz? Şunu çok iyi öğrendiğimizi düşünüyorum; hem benim alanım afet ve travma çalışmaları olduğu için hem de engellilik alanında söz söylemeye çalışan bir insan olduğum için; olağanüstü durumlar için çeşitli eylem planlarının var olması gerektiği gerçekliğiyle biz yüzleştik. Olağan planların, olağan kurguların, olağan sistemlerin, hizmetlerin, kurumların olağanüstü dönemlerde çalışmakta çok güçlük çektiğini öğrendik. Tabii çekilecek çünkü biz bunu normal zamanlar, olağan zamanlar için kurgulamıştık. Bunun için aslına bakarsanız, yapılacak olan herhangi bir olağanüstü eylem planının engelli kadınlara ve kız çocuklarına dair hizmetlerin nasıl planlanacağına ilişkin çeşitli somut adımların varlığını içermesi gerekiyor. Aynı zamanda engelli kadınların ve kız çocuklarının ne tür haklara erişemedikleri meselesi iyice araştırılarak aslında bununla ilgili çeşitli hizmetlerin planlanması sağlanmalı. Aynı zamanda da engelli kadınların ve kız çocukların şiddetten korunması için; şiddetin ne olduğu, haklarının ne olduğuna dair hazırlanacak olan, erişilebilir materyallerin her türlü kanal aracılığıyla onlara ulaştırılması önemlidir. Aynı zamanda da engelli kadın ve kız çocuklarının başvurabileceği, ulaşabileceği; şiddetle ilgilenen çeşitli mekanizmalar, bu polisten ŞÖNİM yetkilileri olabilir; her meslek grubu için engelli hakları meselesi, bu hak temelli bir bakışla sürdürülebilir bir şekilde onlara ulaştırılmalı. Yani bir günlük, iki günlük geçirilecek eğitimle değil de bir paradigma değişimiyle, bir zihniyet değişimi yaratacak şekilde sürekli sağlanmalı. Yine her zaman önerildiği gibi farkındalığı artırmak için çarpıcı, yapıcı, sürdürülebilir, etkili kamu spot çalışmalarının gerçekleştirilmesi gerekiyor. Akademik bu konuda, engelli kadın ve kız çocukları ve aslında olağanüstü durumlarla ilgili ürettiği tüm akademik çalışmaların hem finansal olarak hem de diğer kanallar üzerinden desteklenmesi sağlanmalı diyebiliriz.

Dr. Burhan ERKUŞ

Çok teşekkür ediyoruz Bahar Hanım, süresinde bitirdiğiniz için ayrıca herkese teşekkür ediyorum. İkinci başlığımız “Coronavirüs Salgını Sürecinde, Toplumun Engelli Bireyler Hakkındaki Fikirleri.” Bu bölümü bize Araştırma Görevlisi Sayın Hüseyin Zahid Kara Beyefendi sunacaklardır. Kendileri Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Bölümünden. Kısaca hocamdan bahsedersem; Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Bölümünde araştırma görevlisi olarak görev yapmakta olan Hüseyin Bey, lisans ve yüksek lisans eğitimini sosyal hizmet alanında tamamlamış. Doktora tez aşamasını Ankara Üniversitesi Sosyal Hizmet Programında sürdürmektedir. Temel çalışma alanı; yüksek öğretim öğrencilerinin sorunları olmakla birlikte, engellilik ve bağımlılık gibi farklı alanlarda ulusal ve uluslararası düzeyde yayınlanmış projeleri ve makaleleri bulunmaktadır. Buyurun Hüseyin Bey.

Sakarya Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

Arş. Gör. Hüseyin Zahid KARA

KORONAVİRÜS SALGINI SÜRECİNDE TOPLUMUN ENGELLİ BİREYLER HAKKINDAKİ FİKİRLERİ

Teşekkür ederim. Merhabalar, öncelikle böylesine değerli bir programda, değerli katılımcılarla birlikte olmaktan dolayı çok mutlu olduğumu ifade etmek istiyorum. Bu vesileyle de bu programın düzenlenmesinde emeği geçen tüm çalışanlara ve diğer tüm paydaşlara da teşekkür etmek istiyorum.

Ben, sosyal hizmet bölümünde araştırma görevlisiyim ama aynı zamanda bir sosyal hizmet uzmanıyım. Engelliler, engellilik aslında bizim çok değerli ve çok önemli çalışma alanlarımızdan bir tanesi. Burada biraz daha bu kimlikte bir sunum yapmaya çalışacağım ki sunumun akademik yönünü biraz daha hafifleterek daha genel bir şekilde ifade etmeye çalışacağım. Normalde burada sunum yapacağım çalışma; bizim çalışma arkadaşım, Araştırma Görevlisi Fatma Nur Alsancak'la birlikte yürüttüğümüz bir saha araştırmasının bir parçası. Biz orada engelli ve yaşlılar üzerine bu çalışmayı gerçekleştirmiştik. Şu anda ben size bu çalışmanın engellilerle ilgili bölümünden bazı kısımları aktarmaya çalışacağım.

Sunumumun akışında önce kısa bir giriş yapacağım; pandemi üzerine bir odaklanma gerçekleştireceğim. Daha sonrasında bu Covid-19 salgının toplumsal etkileri, salgın sürecinde engellilerin durumu, bu çalışmanın bilgi kaynakları neler; onunla ilgili bir bilgi vereceğim. Asıl kısımda salgın sürecinde toplumun engelli bireyler hakkındaki düşüncelerini size aktarmaya çalışacağım. Sonunda da toparlayarak sunumumu tamamlayacağım, süremi dikkatli kullanmaya çalışacağım.

Ben biraz daha odağıma aslında pandemiye alarak bu sunumu hazırlamak istedim ve ona göre bir hazırlıkla buraya geldim. Pandemi tabii hepimizin aslında yaşadığı, hepimizin bizzat bir aktör olarak işin içinde yaşadığı bir olgu olarak karşımıza çıktı.

Bir anda yani bütün dünyayı kapsayan, bütün dünyayı etkisi altına alan bir niteliğe büründü. Pandeminin etkilerinin tüm dünyaya yayılmasıyla birlikte, tabii ki bundan bizler gerek toplumsal gerek sosyal gerek fiziksel gerek biyolojik tıbbi açılardan, pek çok açıdan aslında bu pandemiden etkilendik. Ülkemizde tabii 2020 yılının Mart ayında ilk vakanın görülmesinden sonra bizler de bu pandemiyle mücadele konusunda daha aktif adımlar atmaya başladık. Daha öncesinde de tabii ki yine koruyucu-önleyici çalışmalar vardı.

Biraz önce söylediğim gibi başta sağlık olmak üzere pandeminin pek çok alanda olumsuz etkileri oldu. Pandemiyle mücadelede de bizim referans aldığımız, küresel anlamda referans aldığımız en önemli kurum; Dünya Sağlık Örgütü olarak tabii ki karşımıza çıktı. Dünya Sağlık Örgütü'nün yayınladığı çalışmalarda, bizim bu çalışmayı yaparken dikkatimizi şu çekmişti; Dünya Sağlık Örgütü Nisan 2020'de "Covid-19 Strateji Güncelleme Raporu" diye bir rapor yayınlandı. Bu raporda o ana kadar ağırlıklı olarak bizim medyada gördüğümüz, "Bu pandemiyle nasıl mücadele edeceğiz? Bize şöyle etkileri var, biyolojik anlamda, tıbbi anlamda şöyle etkileri var. Buna aşı geliştirelim. Buna karşı nasıl ilaç geliştirebiliriz?" üzerinden tartışmalar dönerken, bu raporda pandeminin ekonomik, sosyal, toplumsal yönlerine aslında bir vurgu yapıldığını bizler gördük. Bu da bizim için bir çıkış noktası oldu.

Raporda kısaca nelere değindi, onlardan bahsedeceğim. Pandeminin çok boyutlu etkilerinden, biraz önce söylediğim etkilerinden bahsediliyor. Belki burada engelliler konusunu konuşurken de dikkate almamız gereken, günlük yaşam pratiklerinde gözlenen derin değişiklikler. Zaten engelliler günlük yaşam pratiklerinde çeşitli zorluklarla karşılaşırken bir de pandeminin etkileriyle bu alanda yaşanan derin değişikliklerin, engelliler için ikinci bir dezavantaj meydana getirdiğini çok rahatlıkla söyleyebilir konuma geldik.

Burada üzerinde durduğumuz ikinci nokta ise, ifade aynen bu şekilde geçiyor; sıkıntılı zamanlarda güven duyulan, geleneksel, sosyal, ekonomik ve halk sağlığı ağlarının büyük bir baskı altına girdiği. Bu bizim için önemli. Özellikle Türkiye özelinde önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü Türkiye'nin toplumsal yapısı, toplumsal dinamikleri dikkate alındığında, bizde geleneksel sosyal destek ağlarının ne kadar önemli olduğunu ve ne kadar işlevsel olduğunu aslında biliyoruz. Bu gerçeği de dikkate alarak; geleneksel, sosyal destek mekanizmalarının da baskı altına alındığını da dikkate alarak, engellilerle ilgili durumun aslında biraz daha zorlu bir hal aldığını söyleyebiliyoruz. Neden; çünkü biz toplum olarak zaten, sadece engelliler özelinde değil, herhangi bir sorunla mücadelede, kendi dinamiklerimizde önce sorunun üstesinden gelmeye çalışıyoruz. Tabii ki bu noktada kamusal destekler, yerel yönetimlerin

destekleri, politikalar da önemli. Ama toplumsal dinamikler açısından bunun da önemli olduğunu vurguladığımızda böylesine bir dezavantaj söz konusu. Böylesine bir önemli destek ağının yitirildiğini veya etkisinin zayıfladığını görüyoruz. Şuna değiniliyordu bu raporda hem pandemi hem de pandeminin tedbirlerinin insanlar üzerindeki ve burada anlatacağımız üzere engelliler üzerindeki etkileri. Yani pandemiye karşı geliştirdiğimiz stratejilerde de aslında bizim dezavantajlı olarak değerlendirdiğimiz grupları dikkate alarak, onların mağdur olmayacağı şekilde bir perspektif sunmamız gerektiğini burada görebiliyoruz.

Böylelikle şöyle bir toparlama yapabiliriz bu konuda; bir yandan pandemiyle mücadele stratejileri ilk başta olduğu gibi teşhis, tedavi geliştirme, bulaş önleyici araştırmalar aynı hızla devam ederken, diğer yandan özellikle bu rapor ve bu raporun öncesi sonrasındaki gelişmelerle birlikte, pandeminin toplumsal etkileri üzerine çok ciddi çalışmaların artık gerek akademik anlamda gerekse politikaları yansıtması anlamında yapıldığını görüyoruz. Burada şöyle handikaplar var yalnız. Nasıl handikaplar var; bir kere pandemi çok yeni bir yol. Yani insanlık tarihinde bu kadar küresel anlamda bir pandemiyle karşılaşıldığı bir dönem olmadı. Yeni bir olgu ve iki senelik bir olgu; şu an itibariyle konuşursak elimizde veri yok. Pandemi sürecinde ne yapabiliriz, pandemi sürecinde nelere dikkat etmeliyiz; bu konuda elimizde veri yok. Başka bir konuyu düşünelim; mesela bir yoksulluk, bir işsizlik tartışmalarını. Tarih boyunca yoksulluk bir gündem olarak karşımıza çıkmıştı. İşsizlik bir gündem olarak karşımıza çıkmıştı. Belki yüzyıllarca bu konular tartışıldı; pozitivist yaklaşımla birlikte modern anlamda bile en az 100-150 yıl boyunca bunların tartışmaları yapıldı. Burada ise biz sadece iki senelik bir olgudan bahsediyoruz ve bu iki senelik olgunun topluma, toplumsal gruplara nasıl yansımaları olabileceğini kestirmemiz çok zor. Bu yüzden burada bizim yaptığımız çalışmada da aslında gelecek çalışmaları için bir veri oluşturulması; buna bağlı olarak literatüre katkı sağlamasını amaçlamıştık. Tabii pandeminin etkileri de kapsamlı. Böylesine iki senelik bir olguyu, toplumun her kesimine etki eden bu olguyu, gerektiği gibi tartışmamız şu aşamada çok zor. Bizler de tabii ki elimizden geldiği kadar, elimizdeki veriler ışığında bu süreci yürütmeye çalışıyoruz diyerek bu handikaplardan bahsedebilirim.

Peki salgın sürecinde engel nedir? İlk olarak hepimizin de aslında medyadan gördüğü üzere salgın sürecindeki ifade edilen en kırılgan gruplar, en hassas gruplar yaşlılar ve kronik hastalığı bulunanlar olarak söylenmişti. Bu kişilerin özellikle pandemi sürecinde daha fazla korunması gerektiğine yönelik söylemler çokça karşımıza çıktı. Yaşlılarla engellileri bizim aslında yapmak istediğimiz çalışmada birleştirmiş olmamızın sebebi; yaşlılar ve engellilerin büyük bir kesişme noktası var. Aslında Başkanım ilk açılış konuşmasında söylemişti; yaşlıların yaklaşık %40'ı aslında engelli statüsünde. 60 yaş

üstünün yaklaşık %40'ının engelli statüsünde olduğunu söylemişti. Tabii ki buradaki etken olarak da süregelen hastalıklar sebebiyle engelliliğin, önemli bir payı olduğunu da vurgulamak gerekiyor. Bu yüzden yaşlılar da risk altında derken, aynı zamanda dolaylı olarak engelliler risk altında demiş oluyoruz. Bu tabii ki biyolojik, tıbbi bir yaklaşım çerçevesinde ele alınabilir.

Yine yaşlanma sebebiyle meydana gelen yitim kayıpları, yiti yitimleri; bilişsel, sosyal, fiziksel durumlar bireyi yine engelli duruma düşüren bir diğer faktör olarak karşımıza çıkıyor. Bu yüzden yaşlılık ve engellilik konularını çok fazla ayırmak istemedim. Çünkü bu çalışmayı yaparken engellilik sanki bu konuda göz ardı ediliyormuş gibi düşündük. Bu kesişim noktasını da sizlere vurgulamak istedim.

Peki istatistikler; bunlar aslında program boyunca belki başka değerli hocalarımızın çalışmalarında dile getirildi ama dünya üzerinde %15 engelli nüfusu, ülkemizde en son 2002 yılında yapılan kapsamlı araştırmada %12.3 engelli nüfusu var. Yine ulusal engellileri tabanına kayıtlı olan engelli sayısının 2 buçuk milyon, ağır engelli sayısının 777 bin olduğu görülmektedir. Yine biraz önce söylediğimi destekler nitelikte; engelli bireylerin neredeyse 1.1 milyonunun süregelen hastalığa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu da aslında engellilere yaklaşırken, yaşlılık konusunda da dikkat etmemiz gerektiğini gösteren verilerden bir tanesi.

Peki kurum bakımındaki engelli sayısını da vermek istiyorum. Bunları neden veriyorum; birazdan toparlayacağım. Özel durumlardan şu an bakım alan 20 bin-21 bin kişi ve resmî kurumlardan bakım alan 8 bin kişi; toplamda 29 bin-30 bin civarı kişiden bahsedebiliyoruz. 2002 araştırması bize %12.3 engelli sayısını, oranını vermiştir ve bu yaklaşık olarak 9 milyon-10 milyonluk bir nüfusa karşılık geliyor. Tabii ki bunların hepsinin bakım ihtiyacı olmayabilir. Ama burada kurumsal bakımda sayının ne kadar düşük olduğu gözler önünde, bunu söyleyebiliriz.

Buna karşın evde bakım konusu da aslında sunumlar içerisinde değinildi ama 2020 verileri itibarıyla, 523 bin engelliye evde bakım hizmeti verildi. Burada şu karşılaştırmayı aslında yapmak için bu verileri verdim; toplumun gözünden engellilerin durumunu değerlendiriyorsak, engellilerin toplumun içerisinde nerede olduğunu göstermek istedim. Buradaki sayılar bize engellilerin özellikle bakıma ihtiyacı olan engellilerin oldukça büyük bir kısmının, toplum içerisinde, bizlerle evde, aileleriyle, arkadaşlarıyla birlikte olduğunu gösteriyor. Bu yüzden toplumun engellilere yönelik düşünceleri, onlar hakkındaki farkındalık düzeyleri bizim için önemli.

Bizim çalışmamızla ilgili kısa bir detay vereceğim. Bizim çalışmamız, aslında sunumun başında söylediğim gibi toplumun yaşlı ve engellilere yönelik düşünceleri üzerine bir araştırmaydı. Burada engelli boyutunu size aktaracağım. Karma yöntemle

biz bu araştırmayı gerçekleştirmiştik. Çevrimiçi yollarla veri toplamıştık. Geçen sene yaz aylarında biz bu araştırmayı gerçekleştirdik ve biraz da destekleyici olması açısından yeni bazı görüşmeler gerçekleştirdim ben, oradan elde ettiğim bulguları da sizlerle paylaşmak istiyorum.

Buradaki demografik bilgileri aslında çok fazla vermeme gerek yok ama toplamda 348 katılımcımız var. Bunların kadın-erkek dağılımlarında yakın oranlar olduğunu söyleyebiliriz. Bizim araştırmamızda öncelikle elde ettiğimiz sonuç şuydu; bu ekrana yansıttığımız tabloyu da ben açıklamaya çalışacağım olabildiğince. Engellilere yönelik toplumun yaklaşımında, katılımcıların %96'sı mevcut uygulamaların yeterli olmadığını düşünenler kategorisinde. Peki en büyük payı burada kim almış; %79.4 ile engellilerin psiko-sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini düşününler. Toplumun %79'u-%80'i bu şekilde düşünüyor. Bu ihtiyaçlar neler; öz bakım ihtiyaçları, bakım ücretleri, işaret diliyle ilgili destekler, ailelere maddi yardım, özel eğitim, teknolojik destekler, dayanışma gibi faktörler yer alıyor. Bunu takip eden öneriler de; yine yaşlılar için uygulanması gereken sistemler, evde bakım hizmetleri, temizlik hizmetlerinin verilmesi gibi hizmetleri burada aslında sınıflandırdık. Bu da %9'luk bir paya sahip.

Kısıtlayıcı uygulamaların uygulanması gerektiğini düşünenlerin payı %7. Yani sokağa çıkma yasağı uygulansın ki engellilerimizi koruyalım gibi bir yaklaşım içerisinde bulunanların payı %7 bandında. Mevcut uygulamaların yeterli olduğunu söyleyenler de %4 bandında. En büyük payın içerisinde aslında diğer değerli hocalarımız bu konuda detayları verdi ama sosyal ve sağlık hizmetlerinin bu kişilere ulaştırılması, evde test ve tedavi hizmetlerinin geliştirilmesi ve genişletilmesi, işsizlik konusunda çözümler getirilmesi, özellikle kapanma döneminde önemli bir gündem olduğu için halka açık alanlara geziler düzenlenmesiyle ilgili öneriler yapıldı. Dışlanma, ayrımcılık gibi toplumsal sorunların çözümü noktasında uygulamaların, bilinçlendirme çalışmalarının yapılması. Merkezi ve yerel yönetimlerin engellilerin ihtiyaçları doğrultusunda işlevselliklerinin artırılması ve engelli çocukların ve ailelerin eğitim sürecinden kopmamaları gerektiğine ilişkin görüş ve öneriler buradaki en büyük payın içeriğini oluşturmaktadır.

Bir de doğrudan alıntıları sizlere aktaracağım. Araştırmada katılımcıların pandemi sürecinde engelliler ve engellilikle ilgili kendi ifadelerini birkaç başlık altında olduğu gibi sizlere aktaracağım. Engellilerin psikolojik olarak pandemi sürecinden nasıl etkilendiğini düşünen iki katılımcıyı size aktarıyorum. "Pandemi öncesinde olan sorunlar sonrasında da devam ediyor; hatta daha da kötü hale geliyor. Evlerde yalnız kalanlar var, benim çevremde var. Hastalık korkusundan dışarı çıkamıyor. Bu kişilerin

kontrollü bir şekilde dışarı çıkabilmesi lazım; yalnızlaşmamalılar.” Bunu 32 yaşındaki bir kadın katılımcı ifade ediyor. Yine “Benim kuzenim yürüyemiyor. Normalde arada görüşebiliyorduk ama pandemi çıktığından beri ailesi çok korkuyor, kimseyle görüştirmiyorlar. Evde çok bunalıyor. Hatta kız arkadaşı vardı, onunla da ayrıldılar görüşemeyince; iyice yalnız kaldı.” Aslında engellilerin nelerle yüzleştiğini, birinci elden ya da dolaylı olarak burada size aktarmaya çalışıyorum.

İzolasyon ve kapanmayla ilgili katılımcıların düşünceleri, burada bu noktada engellilerin neler yaşayacağını, neler yaşadığıyla ilgili düşünceleri. Biraz önce verdiğim istatistiklerde kapanma engellilerin korunmasına yönelik %7.2 oranında bir çözüm önerisi olarak getirilmişti. Burada birebir şimdi okuyacağım ifadelerdeyse farklı bir yaklaşım olduğunu görüyoruz. “Engelliler yasaklar yerine yardıma ihtiyaç duyuyor. Otizmli oğlum var, salgını anlamıyor, evde canı çok sıkıldı. Gerileme ve öfke nöbetleri geçiriyor ama ne yapacağımızı bilmiyoruz, destek alamıyoruz.” Yine başka bir katılımcı “Pandemi öncesinde olanlar sonra da devam ediyor. Ama en büyük sorun izolasyon bence. Çünkü zaten bu kişiler engelli, engellenmiş. Biz de önlem diye diye bu kişileri biraz daha engelliyoruz.” şeklinde. Aslında izolasyonun engelliler üzerinde oluşturduğu etkilerle ilgili görüşlerini ifade ediyorlar. Yanlış bilmiyorsam hocalar da otizm konusunda sunum yapacakları için belki daha detaylı bilgiyi onlar bu konuda paylaşacaklardır.

Eğitim süreci bugün de aslında sunumların en önemli başlıklarından bir tanesiydi. Bununla ilgili yine size iki tane ifadeyi aynen paylaşmak istiyorum. “Üniversitede görme engelli bir arkadaşım var, derslere zar zor katılıyor. Sınavlarda dersiniz annesine bağımlı. Annesinin işi olsa o an, ona soruları okumasa sınava nasıl girecek? Daha kolay daha adil bir yolu olmalı.” Bir diğer katılımcının ifadesi “Örgün eğitim bile zaten yeterince zor iken engellilerin uzaktan eğitimden yeterince faydalanabildiğini düşünmüyorum. Yani mesela işitme engelli, işaret diliyle anlaşabilen birisine yönelik teknik bir altyapı var mı? Biz bile çok zorlanıyoruz uzaktan eğitim sürecinde.” gibi eğitim sorunuyla ilgili çok fazla ifade vardı ama ben biraz daha bu noktada seçerek sizlere aktarmak istedim.

Yine bu oturumun başlıklarından birisi olarak “ayrımcılık” konusuyla ilgili ifadeleri size aktarmaya çalışacağım. İki tane seçtiğim ifade var. “Benim kardeşim fiziksel engelli. Bizim komşu, babama kapıdan ‘Senin kızı okutmakla niye uğraşıyorsun ki? Ne gerek var?’ demiş. Bunu da duymuş. Geldi bana anlattı ağlaya ağlaya. Üstelik daha 8. sınıf öğrencisi.” Bakın bu konuda zaten giriş oturumlarında, Başkanımızın da verdiği istatistikler vardı. Avrupa Birliği bölgesinde ilköğretim sonrasında okulu bırakma oranının %20 düzeyinde olduğunu ifade etmişti. Bu da aslında oradaki verilerle değerlendirilebilecek önemli bir konu. Toplumun böyle bir algısı var ve engelli kişinin

babası bu komşu olsaydı, o çocuğun eğitim hayatına zorunlu olmasına rağmen ne kadar devam edilebileceği tartışmalı bir konu.

Bir diğer bu konudaki ayrımcılıkla ilgili ifadeyi okuyorum. “Bir öğrencim engelli, yürüyemiyor. Belediyeden gelen servisle gidip geliyor üniversiteye. Bir gün derse gelmedi, zaten hasta gibiydi. ‘Corona mı oldu acaba?’ diye merak ettim aradım. O gün servis göndermemişler. Engelliler Haftası için bir program varmış, başka yere gönderilmiş servis. ‘O yüzden seni götüremeyiz bugün.’ demişler.” Aslında burada uygulamaların da ne denli doğru şekilde yürütülebildiği ne denli etkin şekilde yürütülebildiğiyle ilgili önemli bir durumu ifade ediyor. Engelliler Haftası dolayısıyla engellinin eğitime erişim, ulaşım imkanının kısıtlandığını görebiliyoruz.

Yine sosyal yaşamla ilgili düşüncelerden bir tanesini şu an aktarıyorum size. “Sosyal mesafe önemli bir konu pandemide. Mesela bizim üniversitede görme engelli biri var, İbrahim Bey. Normalde kendi işini çok rahat yapabilen birisi. Ama insanlar bir yere giderken yardım etmek için koluna giriyor sürekli. Sonunda Corona olmuş.” Bu noktada tabii ki bu görme engelli vatandaşlarımızın yardıma ihtiyaç duyduğunu görebiliyoruz ya da onlar bu yardımı ifade edebiliyorlar. Fakat bu kişilere bunun sorulmadığı durumda, bu kişi kendi ihtiyacını karşılayabilmesine rağmen, ona hiç sormadan o yardımı götürdüğümüzde aslında sağlık riskini de gündeme getirmiş oluyoruz.

Bir diğer ifade “Bence pandemide uzaktan alışveriş, yemek söyleme imkanlarının artması engelliler için iyi oldu. Evlerinden çıkmak zorunda kalmadan, temas sorunu yaşamadan yemek yiyebiliyorlar.” Bu da farklı bir bakış açısı. Tabii ki böyle imkanların gelişmesi hepimizin hayatında olumlu-olumsuz etkiler getirdi. Ama engelliler zaten topluma entegrasyon konusunda ciddi sorunlar yaşarken, böyle bir yaklaşımın da ne kadar doğru olduğu tartışıldı.

Genel olarak sizinle paylaşmak istediğim ifadeler bunlardı. Tabii pandemi sürecinin ne zaman sona ereceğini bilemiyoruz, şu an henüz ikinci yılı içerisindeyiz. Ama şunu biliyoruz ki; pandemi sürecinde engelliler ve diğer dezavantajlı gruplar ciddi risk altındalar. Bu araştırma verileri de aslında biraz bunu ortaya koymuş durumda. Psiko-sosyal destek ve ekonomik destek mekanizmalarının güçlendirilmesi bağlamında. Genel anlamda toplumun büyük bir kısmı engellilerin hizmetlerinin yetersiz olduğunu düşünürken, ifadelerden de gördüğümüz gibi toplumun bir kısmı da engellilere karşı bilinç sahibi değil. Engellilere nasıl yaklaşılması gerektiğiyle ilgili, engellilerin toplumdaki haklarıyla ilgili bilinç sahibi değil. “Kızını niye okutuyorsun?” diyen katılımcı gibi, komşu gibi. Bu noktada da umarım bu sunumumun, buradaki diğer değerli sunumlarla birlikte belki bir nebze olsun bizlerin de bir katkısı olmuştur diyerek sözü Başkanımıza bırakıyorum.

Dr. Burhan ERKUŞ

Çok teşekkür ediyorum Hüseyin Zahid Bey, güzel bir sunum oldu, ağızınıza sağlık. Şimdi de üçüncü olarak ve son olarak oturumumuz da; “Coronavirüs Tedbirlerinin Otizmlili Bireylere Etkin Şekilde Aktarılmasında Video-Model Kullanımı” üzerine Sayın Araştırma Görevlisi Ayşegül Atlı ve Eda Atlı Yılmaz Hanımefendiler bizlere sunum yapacaklar. Ben kısaca özgeçmişlerinden bahsetmek istiyorum. Ayşegül Atlı; 2009 yılında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Kemal Demir Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümünden dereceyle, 2019 yılında Hacettepe Üniversitesi Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon yüksek lisans programından mezun olmuştur. 2020 yılından itibaren Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Fizyoterapi ve Rehabilitasyon doktora programına devam etmektedir. Özel eğitim merkezi, dal merkezi ve İbni Sina Hastanesi deneyimleri bulunmaktadır.

Eda Atlı Yılmaz; 2008 yılında Kırıkkale Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği bölümünü ve 2010 yılında Gazi Üniversitesi Özel Eğitim Sınıf Öğretmenliği sertifika programı eğitimini tamamlamıştır. İnci Ser Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Şanlıurfa Zihin Engelliler Eğitim Uygulama Okulu, İstanbul Silivri Ertuğrul Gazi Ortaokulu, Ankara İsmet Kurtuluş İlkokulunda görev yapmıştır. Halihazırda Eskişehir Ülkü İlkokulunda görev yapmaktadır. 2016 yılında yetişkinlere okuma-yazma seferberliği başarı belgesi ve okuldaki başarılarından dolayı, üstün başarı belgesiyle ödüllendirilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı

Eda ATLI YILMAZ

Ankara Üniversitesi
Haymana Meslek Yüksekokulu

Öğr. Gör. Ayşegül ATLI

KORONAVİRÜS TEDBİRLERİNİN OTİZMLİ BİREYLERE ETKİN ŞEKİLDE AKTARILMASINDA VIDEO MODEL KULLANIMI

Teşekkür ederiz. Değerli Katılımcılar, hepiniz hoş geldiniz. Ben de yaklaşık 5 yıldır otizmlili çocuklarla birlikte çalışmaktayım, onlara ders vermekteyim; özel eğitim öğretmeni olarak. Sizlere bugün Covid-19 tedbirlerinin özel otizmlili bireylere video model yoluyla nasıl anlatılması gerektiği konusunda bir paylaşım yapacağım. Solunum yoluyla bulaşan Covid-19 kontamine olmuş yüzeye dokunduktan sonra el, göz, burun ve ağız yoluyla doğrudan temas edildiğinde bulaşan bir virüs. Bu nedenle pandemi döneminde otizmlili bireylere, temizlik kurallarını sosyal mesafeyi anlatmak oldukça önemli. Covid-19 pandemisine neden olan bu virüs, görsellerden yararlanılarak anlatılabilir. Gözle görülmeyen bu virüsü, sosyal olarak yani sözel olarak anlatmak oldukça güç. Bu nedenle de hem görsel hem de işitsel anlatım yolu tercih edilmelidir. Bunlar da eğitim kartları, video animasyon ve dijital uygulamalar ile, aslında gözle görülmeyen virüsü somutlaştırmış oluyoruz. Bunun için en fazla görsel içerikten, animasyonlardan, hareketli içeriklerden yararlanılmıştır. Burada video-modelle öğretimin aslında ne kadar önemli ve yararlı bir öğretim yolu olduğunu vurgulamış olalım.

Covid-19 tedbirleri aslında üç ana başlıktan oluşuyor. El hijyeni, sosyal izolasyon ve mesafe, maske kullanımı. Bu gibi becerileri hızlı bir şekilde davranışa dönüştürmenin önemli olduğu pandemi sürecinde, süreci daha keyifli hale getirmek ve öğretimi daha çeşitlendirmek, zenginleştirmek için kullanılan bir yöntem. Bu yöntemde ayrıca otizmlili bireyleri de sürece daha kolay bir şekilde alıştırmak ve uyum sağlamaları için video-model yöntemi biz kullanmış oluyoruz, kullanmak gerekmiştir de diyebilirim.

Dünya Sağlık Örgütü, savunmasızlığı “bir nüfusun, bir bireyin ya da kuruluşun afetin etkilerini tahmin edememe, bunlarla baş edememe, direnememe veya bunlardan kurtulamama” olarak ifade etmiştir. Otizmlili bireyler de tanılarının doğasında olduğu

gibi iletişim, sosyalleşme gibi konularda zorluk çektiklerinden, pandemi sürecinde oldukça savunmasız bir grup haline gelmişlerdir. Pandemi sürecinde her biri bu süreçten etkilenmiştir, her çocuk da etkilenmiştir. Ancak sosyalleşmede zorluk çeken otizmli bireyler, otizmli çocuklar bundan daha fazla etkilenmiştir. Bunun sonucunda sokağa çıkma yasağının uygulandığı günlerde, otizmli bireyler için farklı bir durum yaratılmıştır ve otizmli bireylerin, ebeveynleriyle beraber park ve bahçelerde oynayabilmeleri hakkında bir karar çıkarılmıştır.

Pandemi, yeni normal, sosyal izolasyon gibi hayatımıza yeni giren kavramları somutlaştırmak için yine video-model yönteminden yararlanılmıştır. Otizmli bireylerde daha çok gördüğümüz elini ağza götürme davranışı olduğu için otizmli bireyler otizmin doğasındaki bu elini ağza götürme davranışından dolayı hastalığı kapma, hastalık hakkında, yani hastalık kapıldığını öğrenememe, bilememe gibi davranışları daha çok gösterdiklerinden bu bireyler hasta olduklarını dile getirmekte zorluk çektiğinden, daha ağır şekilde atlatan gruplar arasına girmişlerdir. Aynı zamanda anormal bağışıklık tepkileri nedeniyle, otizm spekturm bozukluğu olan çocuklar, Covid-19'a karşı savunmasız bir popülasyonu da oluşturmaktadır. Ayrıca otizmli bireyler el yıkamaya uyma, yüze dokunmaktan kaçınma ve özellikle yüz maskesi takma konusunda talimat kontrolünden uzak olmuşlardır.

Burada video-model yönteminin nasıl bir yöntem olduğuna gelecek olursak; video-model yöntemde öğretilecek hedef öncelikle belirleniyor. Tabii ki bunun iki aşaması var. İlk önce video-model yöntemi tarif edeyim ben. Öğrencinin akılda tutma kapasitesini taklit etme becerisini ve bu beceriyi farklı koşullara genellemesini artırmak amacıyla hedef davranışını video kayıt cihazıyla kaydedildiği bir yöntem. Bunun iki aşaması var; öncelikle videoyu hazırlıyoruz, daha sonra da hazırladığımız videoyu öğrenciye ya da bireye uyguluyoruz. Tabii ki hazırlama aşamasında da birtakım noktaları var. Uygularken de birtakım dikkat edilmesi gereken noktalar var. Bu yöntemde ilk önce öğrenilecek hedef belirleniyor. Tabii ki bu hedef bireyin ihtiyacına göre belirleniyor. Daha sonra da bu videoda kimin oynayacağı yani videoda kimin bu beceriyi gerçekleştireceği konusunda karar kılınıyor. Bu yetişkin birisi de olabilir, çocuğun kendisi de olabilir, bir akran da olabilir ya da odaklanan bir bakış açısıyla da video yapılmış olabilir. Ya da kişinin hem kendisi hem de bir büyüğüyle beraber de aynı şekilde bu beceriyi gerçekleştirmiş olabilir.

Video hazırlandıktan sonra bir öğrencinin daha çok kullanmaya elverişli olduğu tablet olur, bilgisayar olur, telefon ya da televizyon da olabilir. Bir cihaz seçiliyor, bu cihazda video izletiliyor öğrenciye ve hedeflenen davranışı yapması bekleniyor. Bu hedeflenen davranışı yapması için de en önemli unsur taklit etme becerisinin bireyde gelişmiş olmasıdır.

Video-model yönteminin birçok avantajları var. Bunlardan bir tanesi otizmlili bireyler tarafından daha iyi bir görsel içeriğin oluşturulması. Dikkat çeken video desteğinden yararlanılmış olması. Görsel ve işitsel engelleyicilerin ortadan kaldırılmış olması. Ayrıca otizmlili bireyler için stresli olabilecek yüz yüze eğitimden de uzak olmuş olması, otizmlili bireyler için öğrenilmesi gereken bu becerilerin daha hızlı bir şekilde öğrenilmesini sağlıyor.

Bilgisayar destekli eğitim dediğimiz zaman her türlü bilişim teknolojilerinden yararlanılmış, eğitim ve öğretimin amaç edinildiği video destekli bir eğitimden bahsediyoruz. Yani bütün teknolojik ürünlerin bir arada toplandığı bir eğitim yöntemi aslında. Yöntemin asıl amacı beceriyi hızlı akılda tutmak, hızlı şekilde öğrenme, bunu genellemeyi sağlamaktır. Aynı zamanda bu yöntemde, bütün eğitim yöntemlerinde olduğu gibi öğretimi zenginleştirmek, geliştirmek ve çeşitlendirmek için de oldukça elverişli bir yöntemdir. Bilgisayar destekli eğitimlerde, metinlerden, grafiklerden, animasyonlardan, sesten, müzikten, slaytlardan ve filmlerden, hareketli çekimlerden yararlanılır. Bu sayede öğrenci ya da otizmlili bireyin motivasyonun sağlanması beklenir. Bu şekilde daha motivasyonu sağlamış oluruz. Otizmlili bireylerin eğitiminde teknoloji yöntemleri, video teknoloji ve öğretim çalışmaları eğitim sürecinin bir parçası olarak ele alınmalıdır. Eğitimde video teknolojinin kullanılmasının nedeni, otizmlili bireylerin görsel becerilerinin daha iyi gelişmesiyle; somut düşünme, hafıza ve görsel uzamsal ilişkileri anlamlandırma konusunda gelişmiş olmalarının da faydası vardır. Yani otizmlili bireyler görsel hafızaları daha kuvvetli olduğu için böyle video-model tarzındaki bir eğitim sisteminde, daha başarılı ve daha hızlı öğrenme gerçekleştirebilmektedir.

Öğretim yöntemlerinin görsel ipuçlarından yararlanmak çok önemlidir. Soyut olan kavramları görsel ipuçlarıyla kullanarak anlatmak, öğretimin hızını artırmaktadır. Pandemi sürecinde de bizim için maske kullanımı gibi, el hijyeni gibi konuların hızlı bir şekilde öğrenilmesi oldukça önemliydi. Pratik içerik geliştirme teknolojinin, araçlarının da kullanımı sayesinde kısaldı. Yani burada da söylemek istediğim şey; eskiden zor bir şekilde yapılan videolar, içerikler uzun süren süreçler sonunda gerçekleşen videolar artık kısa şekilde ve basit şekilde yapılabilmektedir, teknolojinin sayesinde diyebilmekteyiz. El hijyeni dediğimiz zaman yine bir kişisel hijyenik farkındalığın oluşması için en önemli şey el hijyenin oluşmasıdır ve bunu devam ettirebilmektir. Bizim otizmlili öğrencilerde gördüğümüz el yıkama becerilerinin yapılamadığı, yine burada bir beceri analizi söz konusu. El yıkama becerisini kazandırmak için ekranda gördüğünüz beceri analizini yapmak gerekir. Burada bir el yıkamayla ilgili bir beceri analizi söz konusu. Bu beceri analizi doğrultusunda bir video oluşturuluyor, kayıt cihazıyla da öğrencilere bu video izletilerek yapmaları isteniyor. Daha çok sosyal izolasyon ve mesafe gibi konularda da yine otizmlili bireylerimizin zorlandığını görmekteyiz. Burada otizmlili bireyler için video-

model, önceden çekilmiş dersleri yayınlamak ve ardından da öğrencilerin materyalleri hakkında video ya da çevrimiçi sohbet yollarını kullanmak oldukça önemlidir. Sosyal mesafe için de yine genel olarak kapalı ortamlarda birbirine bir metre mesafede durmalarını öğretmek ve öğrencilere bunu nasıl öğreteceğimize gelecek olursak da; bunları çeşitli hulahoplarla, kol hareketleriyle yapmamız mümkündür. Maske takmak enfekte olan kişinin solunum yoluyla damlacık bulaştırmasını önleyebilmektedir. OSB’li çocuklar duyuşal yönden rahatsız olduklarından dolayı maske takmakta oldukça güçlük çekmişlerdir. OSB’li bireylerin çeşitli dokunsal rahatsızlıklarından dolayı maske takmaya tepki gösterdikleri ve maske takmayla ilgili becerinin adaptasyonunda oldukça zorluk çektikleri görülmektedir.

Pandemi sürecinin sadece tek taraflı ele alınması yeterli olmayacaktır. Bu nedenle video-model yöntemini sadece öğrenciler ya da otizmlili bireyler için uygulamak yerine, toplumu bilgilendirici olarak da bu videolar yapılabilir ve uygulanabilir. Ayrıca otizmlili çocuklar ve bireyler için bu video-model yöntemini uygularken aynı zamanda ebeveynlerinin de kendilerini koruma bilincini yükseltmek için ebeveynlere de bu videolar izletilebilir ya da onlar için de videolar yapılabilir. Teşekkür ediyorum.

Dr. Burhan ERKUŞ

Ayşegül Atılı ve Eda Atılı Yılmaz hocalarımıza değerli sunumlarından dolayı teşekkür ediyoruz. Çalıştayımız sona ermiştir. Katılımlarınız için hepinize teşekkür ederim.

TIHEK

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

Yüksel Caddesi No: 23 06650 Kızılay / ANKARA

Tel: +90 312 422 78 00

www.tihek.gov.tr

/tihekkurumsal

/tihek_kurumsal

/tihekkurumsal

/tihekkurumsal